

1

ŞEHİR / KÜLTÜR / SANAT

dergi

Maçka Ayanlığı'ndan Yazma Sanatına
Eyüboğlu Ailesi Emeti SARUHAN

Doğu Karadeniz Mimarisi
Mustafa Reşat SÜMERKAN

Birinci Dünya Savaşı
Yıllarında Trabzon
Savunmasında
Sivillerin Rolü
Mehmet Akif BAL

Trabzon Şehir Halk MüsİKİSİ
Prof.Dr. Abdullah AKAT

Trabzon Yöresinde Giyim-Kuşam
Geleneği Selim CİHANOĞLU

Kelimelerin Nefes Aldığı Yer

FATİH PARKI

Kitap Kafe

Çay Bahçesi

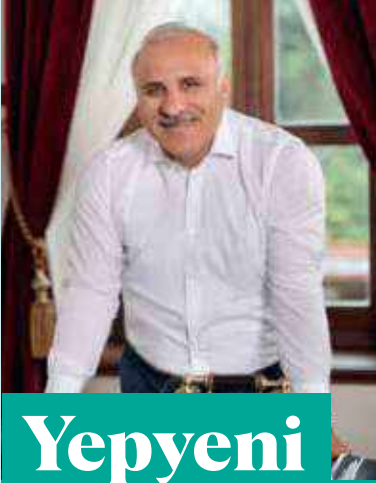

Yeme İçme Alanları

Oturma Alanları

Yepyeni Bir Heyecan: T DERGİ

Murat Zorluoğlu

Trabzon Büyükşehir
Belediye Başkanı

Değerli okurlarımız;

Trabzon, binlerce yıllık tarihiyle tarih severlere, eşsiz doğal güzellikleriyle doğa ve macera tutkunlarına, gizemli mabetleriyle de inananlarına eşsiz mekânlar ve imkânlar sunan çok özel bir şehirdir.

Bu kadim şehir aynı zamanda kültür ve sanattan spora; bürokrasiden siyasete ve iş dünyasına kadar her alanda çok başarılı işler yapmış, çok büyük hizmetler gerçekleştirmiş insanları da yetiştirmiştir ve yetiştirmeye de devam etmektedir.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi olarak yepyeni bir heyecan yaşıyoruz. Biliyorsunuz, göreve geldiğimiz günden itibaren, “sıkıcı şehirler gelişemez” diyerek Trabzon için çok yönlü kültürel atılım hamleleri gerçekleştireceğimizi ifade etmiştik. Hedeflerimiz içinde,

Trabzon’u hakkıyla temsil edecek güzel bir dergi çalışmamız da vardı. O dergi şimdi elimizde, elinizde... Mutluyuz...

“**T Dergi**”mizin amblemindeki “T” elbette sadece “Trabzon”u değil; Trabzon’la birlikte bütün “Türkiye”yi temsil ediyor. Zaten öyle olması beklenirdi. Çünkü her şeyden evvel, kadim bir kültür şehri olan Trabzon’a bu yakışırdı. Kültür ve sanatın yerelden güç alarak evrensele açılması gerektiği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla “**T Dergi**” de Trabzon yerelinden neşet bulacak, güç alacak ancak ulusal çapta etki uyandıracak ve kamuoyu oluşturacaktır. Her sayıda Trabzon’un değerlerini okuyucuyla buluştururken aynı zamanda edebi eserleri de bünyesinde barındıracaktır...

Trabzon, gerek binlerce yıllık tarihî ve entelektüel birikimi, gerekse muhteşem doğal güzellikleriyle bir dünya kültür şehri olmaya adaydır. Barındırdığı özgün nitelikler dolayısıyla benzersiz bir potansiyele sahiptir. Bu müthiş varlığı kuvveden fiile çıkarmak, bizlerin görevidir.

Bizler Trabzon Büyükşehir Belediyesi olarak, bu potansiyeli taptaze bir heyecanla gün yüzüne çıkarmak ve insanlığın hizmetine sunmak istiyoruz. Bu tarihi ve sembol şehrin insanları olarak bizler, Trabzon’u bir doğa, kültür ve sanat şehri haline getirmek için var gücümüzle çalışıyoruz.

Trabzon’da insanlık için yeni ve özgün bir kültür sahası inşa etmek istiyoruz.

Bu kutlu yürüyüşte hep birlikte olmak umuduyla, iyi okumalar diliyorum.

“**T Dergi**” hepimize hayırlı olsun.

Bahtı açık, okuru bol olsun.

Bu Sayıda

Başkandan	03
T Dergi; Herkesin Dergisi	06
Kızlar Manastırı'nda Bir Gün	07
Sirkeci'den Almanya'ya 60 Yıllık Göç Hikayesi	11

Kalbimin Üzerine İşlenmiş Bir Dövme Trabzon	15
10'da 10'luk Köşe	19
Z Kuşağının Gençleri ve Yetişkinleri 20	
Seyfullah Hacımuftuoğlu: İyi İş Yapmalıyız; Yaptığımız İşi İyi Yapmalıyız...	22
Bir Film Hikâyesi...	26
Ekmek Kokan Tarih Rüştü'nün Fırını	28

tdergi61

tdergi61

T01

T DERGİ

Ekim-Kasım-Aralık 2020 / Sayı: 1

Ücretsizdir

Yerel Süreli Yayın | Üç ayda bir yayınlanır.

İMTİYAZ SAHİBİ

Trabzon Büyükşehir

Belediyesi Adına

Murat ZORLUOĞLU

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Erdem Zekeriya
İSKENDEROĞLU

GENEL YAYIN

YÖNETMENİ

Emre GÜLSEVER

SORUMLU YAZI

İŞLERİ MÜDÜRÜ

Metin ŞAHİN

YAYIN DANIŞMANI

Yahya YUSUF

EDİTÖR

İsmihan ŞİMŞEK

FOTOĞRAFLAR

Serdar KAPLAN

Atilla Alp BÖLÜKBAŞI

KAPAK TASARIM

Salih PULCU

İLETİŞİM

Trabzon Büyükşehir Belediyesi

İskender Paşa Mah. Dr.Kemal Dursun Cad.

No:6 Kat:2 Ortahisar/Trabzon

Tel: 0462 223 85 13

www.trabzon.bel.tr

BASKI

Seçil Ofset

100. Yıl Mah. Massit Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No: 77 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 44903

Bu dergide yer alan yazı ve görsellerin tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

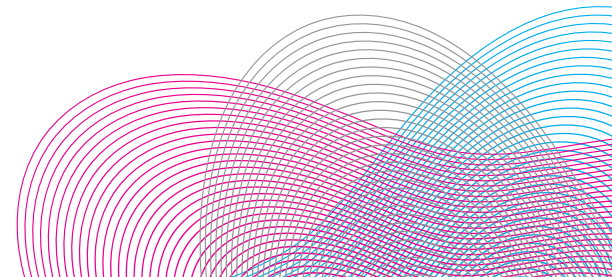
Trabzon Yöresinde Giyim- Kuşam Geleneği	32
Trabzon Lisesi	36
Kovan Günlüğü	40
Dursun Ali İnan Müzesi	44
Trabzon Müzik Kültürüne Dair Bir Çift Söz	48
Yakın Takip Sözlüğü	50
Bir Naif Şikâyet	52
Kazan Tatar Edebiyatı	54

Al Dereden Taşları	58
Ali'nin Kayası	60
Maya Şehir; Anadolu	62

Büyük Boşluk	64
Şiir Nerede Parlar, Nereden Parlar Şiir?	66
Eyüboğlu Ailesi	68
Bedri Rahmi Eyüboğlu	72
Gittiler ve bir daha geri dönmediler...	76
Doğu Karadeniz Köylerinde Geleneksel Evler ve Yerleşim Biçimleri	80
Yaşadım Diyebilmek İçin	84
Trabzon Savunmasında Sivillerin Rolü	86
Coğrafyanın Yalan Söylemediği Şehir: Trabzon!	91
Karikatür	93-94

T Dergi; Milletin Dergisi

Emre Gülsever

T Dergi Yayın Yönetmeni

Trabzon, tarihî derinliği itibarıyla bir şehirden çok daha fazlasıdır. Bir bölgenin, dahası, bir *kültürel iklimin* adıdır. Çünkü antik devirlerden itibaren, insanlığın Doğu Karadeniz bölgesindeki en önemli yaşam ve kültür merkezi olmuştur. Bu merkezî konumu itibarıyla Trabzon, bilindiği gibi tarihî süreçte daima sürükleyici, öncü ve yönlendirici vasfını muhafaza etmiştir.

Tarihî derinlik derken 4000 yıllık bir medeniyetten söz ediyoruz. İpek Yolu'nun Bahri Siyah'a açılan bu güzide kavşağından bahsederken; Türkiye'nin ilk opera konserini, Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan öncü sayılabilecek mizah, edebiyat, karikatür, tıp dergilerini, yayın hayatını çeşitli dillerde sürdüren gazeteleri, kısıtlı imkânlarla ama hiç vazgeçilmeden sahneye konulan tiyatro oyunlarını, sayısız ressamı, şairi, heykeltıraşı, sinemacıyı, ilim adamını ve daha birçok kültür-sanat ögesini kastetmiş oluyoruz.

Bu tarihi zenginliği geleceğin parlak ufuklarına taşıyabilecek yegâne unsurun yine kültür ve sanatın kendisi olduğu açıktır. Her sayıda bu değerleri okuyucularımızla buluşturmanın gayreti içerisinde olacağız...

Dergi çıkarmak yola koyulmak demektir. Eminim bu yolculukta birçok kişiyle yolumuz kesişecek, yoldaşlık edeceğiz. Kişisel yetenekler, bireysel çabalar eser oluşturmada belirleyicidir ancak kültür ve sanatı oluşturmada belirleyici olan muhitler ve çevrelerdir. T Dergi, ortam kültürünün oluşabilmesi için atılmış bir ilmeştir.

Yalı, Kıyı, Dalga, Değirmen, Mor Taka, Karayel, Boztepe, Zigana, Ada ve daha niceleri geçtiğimiz yıllarda Trabzon'dan tüm ülke sathına seslenmiş dergilerdir. Şimdi bu bayrağı T Dergi devralıyor... Tarihî birikimi ve kültürü en doğru biçimde yansıtmakla birlikte yeni arayışlar içerisinde de olacağız...

Sezai Karakoç Diriliş dergisini kapatmaya karar verdiğinde Erdem Bayazıt, "Ağabey, yapma etme, kapatma. Bu dergi artık sadece senin dergin değildir, hepimizin, milletin dergisidir" der... Niyazımız odur ki T Dergi de "milletin dergisi" sıfatına nail olabilecek bir dergi olsun... Öyle bir dergi çıkaralım ki sahibi millet olsun...

Şimdiden ikinci sayının heyecanı ve hazırlığı içindeyiz...

T Dergi'nin nitelikli sayılarla kültür sanat dünyamızın ve şehrimizin önemli yapı taşları arasına girmesini gönülden arzu ediyorum.

Kızlar Manastırı

Kızlar Manastırı'nda Bir Gün

Trabzon'un 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasının ardından Kızlar Manastırı'na ait toprakların bölgeye yeni yerleşenlere ve ele geçen kalelerin giderlerinin karşılanması için tımar olarak verildiğine dair kayıtlar bulunuyor. 1609 yılında manastırın içinde yaşayan 12 rahibe olduğu biliniyor. 1840 yılında ise Fallmayer; yedi-sekiz kez ziyaret ettiği manastırda 30 kişinin yaşadığını anlatmış.

İsmihan Şimşek

Fotoğraflar: Serdar Kaplan

İbadethaneler çocuk yaşlardan beri hep ilgimi çeken, gezmekten, gezerken keşfetmekten keyif aldığım yerler olmuştur. Bunda muhtemelen babamın imam oluşunun ve çocukluğumun camilerde geçmesinin büyük payı var. Bu sebeple ziyaret ettiğim ülkelerde mutlaka tarihî kiliseleri, manastırları, sinagogları, camileri görmek isterim. Türkiye tüm dinlerin buluşma noktası olarak bu konuda bulunmaz bir coğrafya. Trabzon ise birçok medeniyetin toprağı olarak tarihî ibadethaneleri ile de ön plana çıkıyor. Şüphesiz en bilineni Sümela Manastırı...

Ama ben bu yazıda ilk defa gittiğim Kızlar Manastırı'nı anlatmak istiyorum.

Arabayla Boztepe'ye tırmanarak ulaştığımız Kızlar Manastırı'nın kapısından içeri adım attığınız anda atmosferin büyüğü de sizi içine alıyor. Boztepe antik dönemde **Mithra (Mithrion Tepesi- Μίθριος Βουός)** adı ile anılıyormuş. Mithra, Akhamenid Krallığı ile birlikte sürekli tapınım gören bir dinî inanışa verilen isim. Mithra kültürünün ise Anadolu topraklarında egemen olduğu 350-550 yılları arasında yani iki asır bölgede etkili olduğu düşünülüyor.

Kapılardan Dünyalara

Avluda bizi ilk karşılayan aynı zamanda manastırın en eski birimi olarak güneyde yer alan ve 14'üncü yüzyıla ait olduğu düşünülen ana kaya kilisesi. İçi epey serin ve rutubetli. Fakat bu nem duvarlarda ve tavanda öyle bir renk karışımı oluşturmuş ki adeta bir sanat eseri ile karşılaşılıyor. Duvarlardaki ikonalar çok belirgin değil. Ayrıca içeride ilk etapta fark edilmeyen sadece bir oyuk olarak gördüğümüz bir su kuyusu bulunuyor ve bu suyun kutsal olduğu düşünülüyor.

Manastırın her bir kapısı başka bir dünyaya açılıyor. Arkasından küçük bir oda çıkacak sandığınız kapılar büyük avlulara, hamamlara çıkıyor. Kızlar Manastırı tüm şehre hâkim, eğimli ve kayalık bir teras üzerinde yüksek bir koruma duvarı içinde yer alıyor. Bütün Trabzon ve Karadeniz kanatlarınızın altında kalıyor manastırdan bakınca. "Bu enfes manzarada inzivaya çekilmek oldukça akıllıca" diye geçiriyorum içimden. Manastırın bulunduğu alan şehrin 3 km uzağında ve 2800 m² büyüklüğünde...

Manastırın her bir kapısı başka bir dünyaya açılıyor. Arkasından küçük bir oda çıkacak sandığınız kapılar büyük avlulara, hamamlara çıkıyor. Kızlar Manastırı tüm şehre hâkim, eğimli ve kayalık bir teras üzerinde yüksek bir koruma duvarı içinde yer alıyor. Bütün Trabzon ve Karadeniz kanatlarınızın altında kalıyor manastırdan bakınca. "Bu enfes manzarada inzivaya çekilmek oldukça akıllıca" diye geçiriyorum içimden.

Kızlar Manastırı içerisindeki yapılar birbirini kuşatan bir bütünlük içinde. İstinat duvarlarının içinde ana kaya kilisesi, mutfak, yemekhane binası, bazilikası, şapelleri, kütüphane, öğrenci hücreleri, kuyu, çeşme, çan kulesi, sarnıç, değirmen, bahçe gibi birimlerin yanı sıra manastırın mezarlık alanı içerisinde yer alan fakat bugün ayakta bulunmayan anıt mezarı yer alıyor.

Manastırın Takvimi

Kızlar Manastırı 1340'lı yıllarda İstanbul'da Edirnekapı'da bulunan ve Kohara Manastırını inşa ettiren Isaac Komnenos soyundan gelen Komnenos İmparatoru III. Alexios Komnenos tarafından inşa ediliyor ve savaş yıllarına kadar hizmet veriyor. III. Alexios Komnen'in oğlu Andronikos (1376) ve İmparator Manuel (1412) burada gömülü.

Manastırın kuzey tarafında, bazı yazlar orada geçirmiş ve annesi de oraya çekilmiş olan İmparator Alexios' un yüksek ve duvarla çevrili taht yeri bulunuyor. Kilise avlusunda, İsa tasvirinin yanında şu kitabe var:

Hazret-i İsa'nın sayesinde bütün Şark'ın otokrat

İmparatoru büyük Komnenos Aleksios.

Hazreti İsa'nın lütfu ile bütün Şark'ın otokrat dindar

Kraliçesi Theodora. Hazret-i İsa'nın lütfu ile

Dindar büyük Kral Aleksios Komnenos 'un annesi kraliçe İrini.

Minas Bjikyan 1817-19 yılları arasında Trabzon'u anlattığı "Pontus Tarihi" kitabında şehrin

Bugün ise manastırın yaşayan müze, performans etkinlikleri ve sanat galerileriyle kentin kültür ve sanat hayatına canlılık katması hedefleniyor. Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu'nun açıklamasına göre manastırda misafirhane olarak kullanılan 4 katlı yerleşke sanatçıların ve sanatseverlerin hizmetine sunmak için bir galeri ve sanat merkezi haline getirildi.

bilinen tek **Rahibeler Manastırı** olduğu bilgisini veriyor. Yapı 19'uncu yüzyıla kadar kendi içerisinde birçok değişiklik göstererek genişletiliyor.

Trabzon'un 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasının ardından Kızlar Manastırı'na ait toprakların bölgeye yeni yerleşenlere ele geçen kalelerin giderlerinin karşılanması için tımar olarak verildiğine dair kayıtlar bulunuyor. 1609 yılında manastırın içinde yaşayan 12 rahibe olduğu biliniyor. 1840 yılında ise Fallmayer; yedi-sekiz kez ziyaret ettiği manastırda 30 kişinin yaşadığını anlatmış.

Kızlar Manastırı 1916 yılında Trabzon'un Rus işgaline uğradığı sırada bombalanmış ve harabe haline gelmiş. Bölgede yer alan diğer manastırlar gibi 1923 yılında terk edildikten sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilmiş. 1970 yıllarında kısa bir süre çocuk hastanesi olarak kullanılan yapı daha sonraki döneminde Bayburt ve Gümüşhane depremlerinin ardından Trabzon'a gelen halkın barınmaları için iskan amaçlı kullanılmış. 1980 yılında burada yaşayanlar manastır dışına çıkarılmış. Manastır; Kültür Bakanlığı izni ile Trabzon Belediyesine devredilmiş.

Kaya Kilisesi

Trabzon Büyükşehir Belediyesi mülkiyetindeki yapı 2011-2018 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilmiş.

Manastır Artık Sanatın Merkezi

Yıllarca atıl durumda kalan manastırın şehir merkezi içerisindeki konumu ve tarihî önemi itibarıyla kente ve yerli-yabancı turistlerin gezebilecekleri bir destinasyon haline gelmesi tasarlanmış. Bu yöndeki ilk çalışmanın 1986 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesinin manastırın rolövesini alarak hazırladıkları

Bu yazıda Esra Tırnık'ın Kızlar Manastırı makalesinden faydalanılmıştır.

restorasyon, restitüsyon projeleri olduğunu görüyoruz.

Bugün ise manastırın yaşayan müze, performans etkinlikleri ve sanat galerileriyle kentin kültür ve sanat hayatına canlılık katması hedefleniyor. Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu'nun açıklamasına göre manastırda misafirhane olarak kullanılan 4 katlı yerleşke sanatçıların ve sanatseverlerin hizmetine sunmak için bir galeri ve sanat merkezi haline getirildi. Böylece Trabzon Büyükşehir Belediyesi manastırın müzikten tiyatroya, resimden edebiyata tüm sanat dallarının sergilendiği bir mekân olarak o büyümlü ambiyansa yakışacak şekilde değerlendirmiş olacak.

Sanat Galerisi

Sirkeci'den Almanya'ya

60 Yıllık Göç Hikâyesi

“Bizim evde akşam haberleri ayakta izlenirdi. Televizyonu aldığımız yıl Kıbrıs Harekâtı başladı. Babam da haberlerde şimdi bayrak çıkacak, Türkiye'yi gösterecek, ayıp olur diye hepimizi ayağa dikerdi.”

Gökhan Duman

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Almanya bu ihtiyacı “gastarbeiter” yani misafir işçi olarak adlandırdığı yabancı işçilerle karşılayacaktı. 1961 yılında yapılan anlaşmayla Türkiye’den ilk işçiler Almanya’ya gitmiş oldu. Almanya’nın ardından Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa ve diğer ülkelerle de anlaşma imzalandı.

Kimi düğün parasını denkleştirmek, kimi traktör parasını çıkarmak, kimi de memlekete para gönderebilmek umuduyla düştü yollara. Ekmek parasını kazanıp geri döneceklerdi. Ancak öyle olmadı. Gidenlerin çoğu kalıcı oldular. Ailelerini de yanlarına alarak gittikleri ülkelere yerleştiler. Hem kendi hem de doğdukları ülkenin diliyle, kültürüyle yetiştiren yeni nesiller dünyaya geldi. Sirkeci’den tahta bavullarla yollara düşen misafir işçiler, bugün milyonlarca insanı ilgilendiren büyük bir göç hikâyesinin temellerini attılar.

Hikâyeler Sosyal Medyada Buluşuyor

Sosyal medyada göç ve göçmenlik deneyimleri üzerine yayınlar yapan DiasporaTürk, Türkiye’den Almanya’ya olan 60 yıllık göç hikâyesinden kesitler sunuyor. DiasporaTürk sosyal medya hesabına dünyanın dört bir yanından fotoğraf, hikâye ve anekdotlar geliyor. Yurtdışında yaşayan insanlarımız DiasporaTürk’ün Twitter ve Instagram’daki sayfalarına kendilerinin ve ailelerinin göç anılarını gönderiyor ve böylelikle yayınlanan fotoğraf ve hikâyeler buradan binlerce insana ulaşıyor. Kimi zaman fabrikada çalışan işçilerin zorlu hayat mücadelesi, kimi zaman aylarca yolu gözlenen bir mektup, kartpostal ya da kasetin öyküsü, bazen de kavuşamayanların özlem hikâyeleri çıkıyor karşımıza.

“Babam izne gelememiş o sene, annem de ona bir kazak örüp göndermiş. Babam kazağı aldığı anda içine saç tellerinin işlendiğini fark etmiş. O sene annemin saç çok dökülürmüş, düştükçe de kendiliğinden içine işlenmiş. Babam da hepsini toplayıp saklamış. Saçlarını atmaya kıyamamış, izne geldiğinde çıkarıp anneme göstermiş.”

Çalışmalarına sosyal medya yayınlarıyla başlayan DiasporaTürk, yurtiçinde ve yurt dışında göç temalı sergiler düzenleyip üniversitelerde söyleşilere katılarak tecrübe paylaşımı yapıyor. DiasporaTürk’ün Göçüp Kalanlar ve 11. Peron isimli iki de kitabı bulunuyor.

DiasporaTürk’ün sosyal medyada paylaşımları yurt dışındaki Türklerin toplumsal hafızasının canlı tutulması ve bir göç arşivinin oluşmasına da katkı sağlıyor. Uzun yıllar yurt dışında çalışan İbrahim Uçar, gurbette Türkçeyi unutmamak için

kendisine bir defter almış. Sevinçlerini, üzüntülerini bu defter aracılığıyla aktarmış. Uçar sayfaların birinde şöyle yazıyor.

“Çalıştığım yerde bir tane bile Türk yoktu. Konuşsam konuşamıyorum. Türkçeyi unutmak üzereyim. Hepten kendimi kaybettim, gece uyku uyuyamaz oldum çünkü çocuklarım ve karım yollarımı bekliyorlar. Gel diye yazıyorlar. Kurban Bayramına yetişemezsem kahrolurum diye düşünüp duruyorum. Her geçen gün zindan oluyor bana. Nihayet 24 Eylül 1982 tarihine

Avusturya 1975

Madenci

Çocuklar, Kreuzberg

biletleri aldım. Artık sevdiklerime kavuşacağım için dünyanın en mutlu adamı ben oluyordum.”

Almanya’da zor şartlar altında çalışan on binlerce işçiden biri olan Hasan Çıtır ise Almanya’da kalmak için doktor muayenesinde nefesini tutan kardeşi Mehmet Ali Çıtır’ın hüzün dolu hikayesini paylaşıyor.

“Ben Köln’de bir lastik fabrikasında çalışırken kardeşim Mehmet Ali’ye inşaatta bir iş ayarlayıp onu da buraya aldırıldım. Ancak bu iş zor olunca Mehmet Ali bana “Ya beni de fabrikaya aldır ya da ben köye geri döneceğim” dedi. Gidip bizim

fabrikada bu işlere bakan yetkiliyle görüştim. Aramız iyi olduğu için Mehmet Ali’yi işe almayı kabul etti. Ama önce doktordan sağlam raporu alsın diye de şart koştu. Birlikte raporu almak için Alman hastanesinin yolunu tuttuk. Ben dışarda beklerken bir anda kapı açıldı ve Alman doktor bir hışımla dışarı çıktı. Almanca olarak bağırıp çağırıyor, “Nefes al diyorum almıyor, dil bilmeyen insanın ne işi var burada” diye söylenip duruyordu. Hemen içeri girdim. Mehmet Ali’nin Almancası vardı. Doktoru anladığı halde niye doktorun komutlarını yapmıyor diye merak içindeydim. “Mehmet Ali niye nefes almıyorsun kardeşim?” dedim.

O da utana sıkıla, “Ağabey küçükken köyde ateşli bir hastalık geçirmiştim. Şimdi muayenede çıkarsa bu doktor beni memlekete postalar diye nefes almıyorum.” dedi. Boğazıma bir yumruk oturdu. “Aferin, aferin kardeşim ama sen yine az da olsa nefes oğlum.” dedim. Çok şükür korktuğumuz başımıza gelmedi, doktor ikinci kez odaya girince Mehmet Ali sağlık kontrolünü geçti. Sonra da geldi bizim fabrikada işe başladı. Ta ki birlikte emekli oluncaya dek omuz omuza çalıştık.”

O dönemde radyo ve kasetli teyplerle olan anılar ise yürekleri burkuyor. Memleket özlemlerini radyoda çalan bir türküde, ya da eşlerinden, sevdiklerinden gelen mektuplarla gideren insanlarımız, bir zaman sonra kasetli teypleri keşfetmişler Kasetlere kendi seslerini çekip memlekete gönderenler böylece hiç değilse sevdiklerine kendi seslerini gönderebilmişler. Onlardan gelen kasetlerle mutlu olmuşlar ve gurbetin yükü bir nebze olsun azalmış. DiasporaTürk’e gelen radyo, teyp ve televizyon hikâyelerinden bazıları şöyle.

“Banta konuşup yolluyordum ama teyp annemlerde olduğundan eşime özel bir şey diyemiyordum. En son bantta ona bir türkü söyledim. O anladı.”

(Mikail Ertuna, Belçika)

"Babam radyo yayınına teybe kaydetmeyi öğretmişti. Her gün o mesaiye kadar Türkçe haberleri, şarkıları, türkülerini teybe çekerdim. Babam işten gece 1 gibi gelir, salonda sessizce kaseti dinler, öyle yatar." (Eflatun Demirci, Almanya)

"Bir gün Köln Radyosu'nda Yılmaz Güney çıktı. Türkiye'de en çok neyi özlediniz diye soran sunucuya, "Anamın kuru fasulyesini" diye cevap verince, ilk defa babamın hıçkırıklarına şahit oldum. O gün gurbet babaannemin kuru fasulyesinde anlam bulmuştu." (Osman Özaydın, Münih)

"Bizim evde akşam haberleri ayakta izlenirdi. Televizyonu aldığımız yıl Kıbrıs Harekâtı başladı. Babam da haberlerde şimdi bayrak çıkacak, Türkiye'yi gösterecek, ayıp olur diye hepimizi ayağa dikerdi." (İbrahim Özyürek, Melbourne)

Fransa'nın Sochaux şehrinde 12 yıl boyunca Peco fabrikasında çalışan babasına mektup yazan Nebahat Ülger yıllar geçmesine rağmen adresi hâlâ hafızasından silmemiş. O zamanlar tek beklentilerinin babasının izne gelmesi olduğunu söyleyen Ülger, "bazen 2 yıl gelemezdi, pencerelere dizilir babamızın yolunu gözlerdik" diyor. Ülger annesinin babasına örüp gönderdiği kazağın hikâyesini şöyle anlatıyor.

"Babam izne gelememiş o sene, annem de ona bir kazak örüp göndermiş. Babam kazağı aldığı anda içine saç tellerinin işlendiğini fark etmiş. O sene annemin saçları çok dökülmüş, düştükçe

de kendiliğinden içine işlenmiş. Babam da hepsini toplayıp saklamış. Saçlarını atmaya kıyamamış, izne geldiğinde çıkarıp anneme göstermiş."

Baba özlemi çekenlerden Bülent Çoruk da çocuk aklıyla babasını kandırıp onunla birlikte Almanya'ya gitmenin yollarını arıyormuş. Babasının çok sevdiği menemen yemeğini de yaparsa onu Almanya'ya götüreceğini düşünüyormuş.

"Babam Almanya'ya giderken bavulunun içine girer "ne olur beni de götür, sana orada menemen yaparım" derdim. Şimdi ben de baba oldum ve babamın buna nasıl dayandığını anlamaya çalışıyorum."

Dedesi 1971 yılında Almanya'nın Heilbronn şehrine giden Meryem Cömert ise anneannesinin hikâyesini anlatmış. Dedesi Almanya'da 8 yıl çalıştıktan sonra eşi Melahat Demir'i de getirince, Nevşehir'in Özkonak kasabasında yaşayan büyük ninesi Fadime Özel kızı Melahat'ın hasretine dayanamayıp ona bir şiir yazmış.

*"Almanya'nın arkası çormuş
Sıcağından hep suları kurumuş
Sana söylüyorum Meliham
Senin ayrılığın alayından zormuş
Tez gel Meliham, tez gel gelenlerle
Sılanın yolunu bilenlerle"*

DiasporaTürk'e gelen hikâyeler gurbetin acısını, zorluğunu, yıllarca

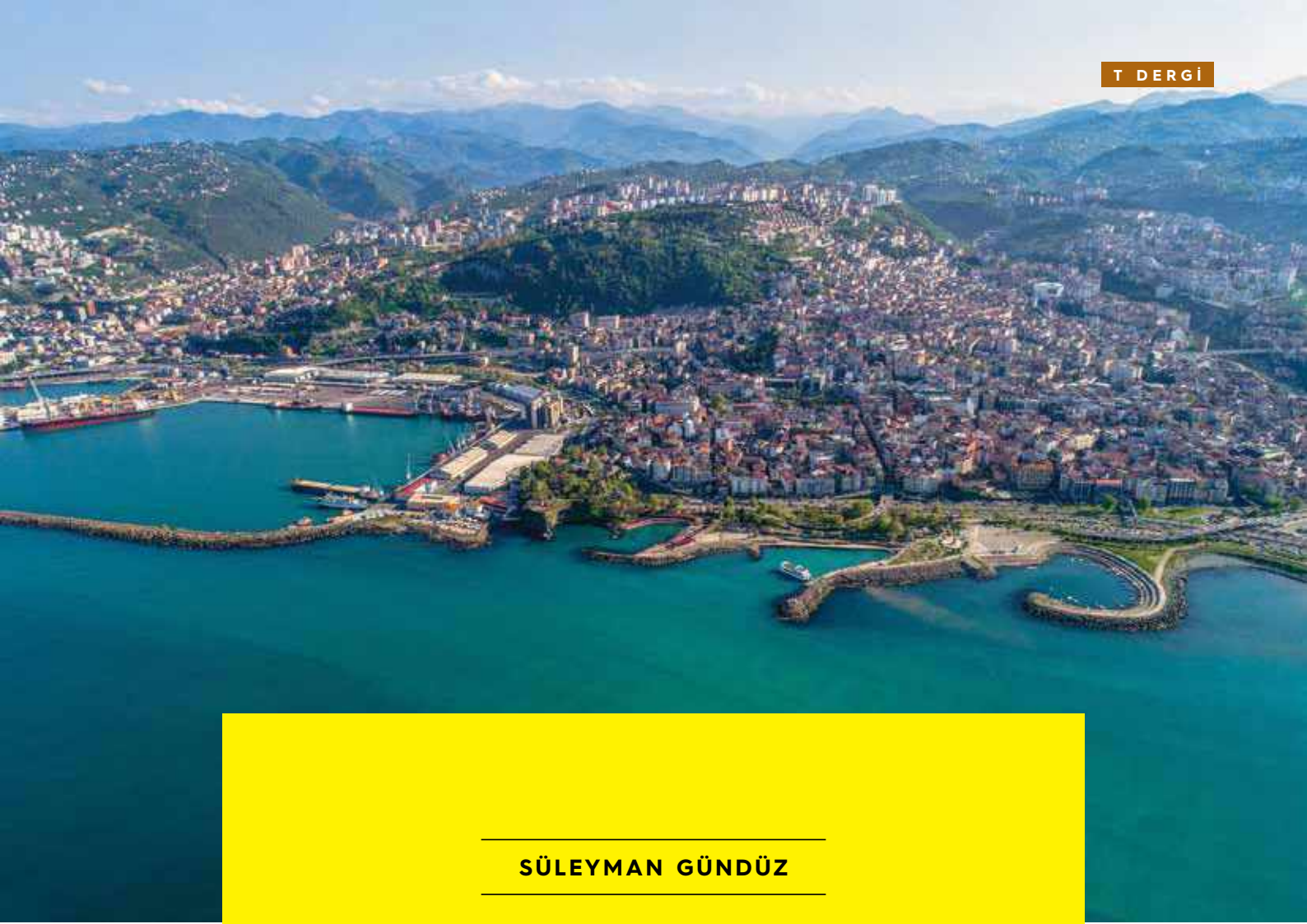
yaşanan hasreti ve özlemi en yalın haliyle anlatıyor.

"39 yıl önceydi. Almanya'nın Frankfurt şehrinde yaşıyorduk. İki abim ve ablam evimizin yakınındaki tren yolundan geçerken tren çarpması sonucu hayatını kaybetti. Olaydan sonra Almanya'da bizi tanıyan tanımayan bir sürü misafirimiz oldu, bizi yalnız bırakmadılar. Babam bir süre sonra anneme artık dayanamadığını ve Türkiye'ye kesin dönüş yapmak istediğini söylemiş, çünkü her gün o tren yolunun üzerinden geçerek işine gidiyordu. Bir gün annemi, abilerimin ve ablamın eşyalarına sarılmış, şöyle dua ederken dinledim: Yarabbi çocuklarımı benden aldın kokularını da mı aldın?" (Bilal Aracı, Frankfurt)

"Her gün önünden geçtiğimiz kilisenin içini merak ediyorduk. En sonunda dedik gidip surayı bir görelim, acaba içeride ne var. İki arkadaş gittik, ayakkabılarımızı çıkartıp, kapının önüne ters çevirip koyduk. Çoraplarımızla içeri öyle girdik. Tabi biz içeriye geziyoruz ama herkes de çoraplarımıza bakıp gülüyor. Ne bilelim işte cami gibi sandık. Hiç istifimizi bozmadan şöyle bir tur atıp çıktık. O da son oldu, daha da gitmedik." (Muzaffer Yıldırım, Charleroi)

"Yazın memlekete gittik arabayla. Beni köyde bırakıp Almanya'ya geri döndü anam babam. Aradan 5 yıl geçti. 1984'ün sonbaharında amcam beni birine emanet edip uçakla Almanya'ya gönderdi. Havaalanında beni iki kişi karşılaması gerekirken dört kişi karşıladı. Annemle babamın yanında daha önce hiç görmediğim iki çocuk duruyordu. Meğer iki kardeşim olmuş ben köydeyken. Aradan 33 sene geçti, Hannover Havaalanındaki o anı hiç unutamadım." (Sinan, Hannover)

SÜLEYMAN GÜNDÜZ

KALBİMİN ÜZERİNE İŞLENMİŞ BİR DÖVME TRABZON

Bosna Hersek Savaşı'nın ve çözüm yollarının üzerine sohbetin koyulaştığı bir anda Alija bana bakarak "Sen Boşnak mısın?" diye sordu. Bir an nasıl cevap vereceğimi düşündüm. O Bosanski Samaç'ta doğmuştum. Kısa bir suskunluk anından sonra; "Hayır, ama Bosanski Trabzon'da doğdum" dedim.

Trabzon

1970'ler Kartpostal

Geçmiş anılarımızdan, geleceğe umutlarımızdan oluşur. Anı ve umut arası bir yaşa geldiğinizde yaşam, size karar verme konusunda en büyük heyecanını bahşeder. Bu heyecanı, size anı ve umut arasında karar verme konusundaki gelgitlerle yaşatır.

Cenevre havaalanı görevlileri beklediğimiz konuğun geldiğini bize bildirdiler. Uçaktan indik ve konuğumuzu apronda karşılamak üzere hizalandık. Temsiliyet itibarıyla en önde yer almıştım. Hava soğuktu, buna rağmen paltolarımızı almadık, ceketli ve kravatlı, resmî bir heyet görünümündeydik. Araba beklediğimiz yerde durdu, konuğumuz kapısını açtı ve indi. Kimsede ona yönelik özel bir davranış yoktu. Paltosunu omuzunun üzerine attı, bize doğru yürüdü, merhabalaşmak üzere elini uzattı, büyük bir heyecanla ben de elimi uzattım “Dobro došli predsjednik, Kako ste..”* dedim. “Hvala ljepo, ja sam dobro”** diye cevapladı. Merhabalaşmamız bittikten sonra “Bujrun predsjednik” deyip onu uçağa

davet ettim. Günlerdir heyecanla beklediğim an gelmişti ve Cumhurbaşkanı Alija İzetbegović (merhum) karşımda idi. Önce görevliler bindiler uçağa, onların ardından Alija ile ben. Alija’ya oturacağı yeri gösterdim. O konuk Cumhurbaşkanının, bense mevkidaşını karşılamak üzere temsil ettiğim Cumhurbaşkanımız Turgut Özal’ın (merhum) koltuğuna oturdum. Uçak havalandıktan sonra sohbete başladık. Cenevre görüşmelerinin nasıl gittiğini sordum. Gelişmelerin çözüm odaklı ilerlemediğini anlattı. Yüzünde derin bir acı ve hüznün ifadesi vardı. “Bugün (8 Ocak 1993) arkadaşım olan Başbakan Yardımcımız Hakija Turajlić havaalanı dönüşünde, Sırp saldırganlar tarafından İlidza’da öldürüldü” dedi. Ben

de 3 Ocak 1993 günü Bosna Hersek’in başkenti Sarajevo’dan ayrılıp Türkiye’ye döndüğümü ve Cumhurbaşkanımız Turgut Özal tarafından kendilerini Cenevre’den alıp Senegal’in başkenti Dakar’da yapılacak olan İslam Konferansı Örgütü Devlet Başkanları zirvesine götürdüğüm bu yolculuk için görevlendirildiğimi söyledim. Bosna Hersek Savaşı’nın ve çözüm yollarının üzerine sohbetin koyulaştığı bir anda Alija bana bakarak “Sen Boşnak mısın?” diye sordu. Bir an nasıl cevap vereceğimi düşündüm. O Bosanski Samaç’ta doğmuştum. Kısa bir suskunluk anından sonra; “Hayır, ama Bosanski Trabzon’da doğdum” dedim. Ve o yılın ilk günlerinde Trabzon Çaykara’da yaşamış olan şu olayı anlattım; Çaykara’nın yaylalarının birinde Alisinosa’da düşen çığın altında kalan ve uzunca bir zaman sonra kurtarılan yaşlı kadına; “Nasılın teyze?” diye sorduklarında teyze “Ben iyiyim, Bosna Hersek’tekiler nasıllar” diye cevap vermişti. Hüznle karışık

bir sessizlik kapladı ortalığı. Uzun zamandır memlekete gidemediğimi, annemi ziyaret edemediğimi düşündüm. Nereden gelmişti aklıma “Bosanski Trabzon” oysa hazır cevap bir adam da sayılmam. İki bölgeyi de Fatih Sultan Mehmed fethettiğinden mi bu illiyet bilmiyorum. İstanbul 1453, Trabzon 1461 ve Bosna Hersek 1463’te fethedilmişti.

Geçmiş anılarımızdan, gelecekse umutlarımızdan oluşur. Anı ve umut arası bir yaşa geldiğinizde yaşam, size karar verme konusunda en büyük heyecanını bahşeder. Bu heyecanı, size anı ve umut arasında karar verme konusundaki gelgitlerle yaşatır. Çocukluğumda şehirler coğrafya kitaplarında okunur ve yerleri idari merkezli haritalarda görüldü. Haksızlık etmemeliyim, coğrafya kitaplarında da hiç yoktan siyaha çalan bazı şehir fotoğrafları olurdu. Renkli şehir görselleri ise atlaslarda yer alırdı ancak.

Benim kuşağımın köylerde doğan çocuklarındansanız, ilk şehir deneyiminiz, bir hastalıktan ötürü olmamışsa veya şehirdeki akrabanızı ziyaret etme gibi bir durumunuz da yoksa; ilkokul yıllarında okul yöneticilerinin grup halinde sizlere tarihî yerleri gezdirmeye planı sonucunda gerçekleşmiştir. Genelde bu geziler okulun son günlerinde, karne almadan 15-20 gün önce ve baharın son ayı Mayıs’ta yapılırdı. İlk şehre gitme fikri ortaya atıldığı andan itibaren uykusuz geceler başladı. Coğrafya kitaplarındaki siyah beyaz fotoğraflar rüyalarda renklenirdi. Gezi öncesindeki zaman uzadıkça uzar, o gün bir türlü gelmek bilmezdi.

Tüfekçi köyündeki ilkokulumuzun müdürü Dursun Ali İpekçi (rahmetle anıyorum) ilk Trabzon’a gideceğimizi müjdelediğinde tarif edemeyeceğim bir sevinç kaplamıştı ruhumu ve bedenimi. Seyahatin vakti saati yaklaştığında uykusuz bir gece geçirmiştım. Ne olur ne olmaz, uyuya kalır da vakti geçiririm endişesi vardı içimde. O ana kadar uyanamama endişesiyle uykusuz geçen gecelerim sadece Ramazanlarda sahur öncelerinde olurdu. Halen, çalar saatler

Süleyman Gündüz Alija İzetbegoviç ile birlikte

dünyasında yaşamamıza rağmen bazen aynı kaygıyı hissederim. *İnsan hayatında seyahat ve sahur, heyecan verici iki başlangıç...*

O günlerde nahiyelerde park sorunu yoktu. Birkaç özel araç ve kamyonun dışında bir-iki adet toplu taşımada kullanılan araç vardı. Bunlardan bir tanesi de 1960 model burunlu Magirus idi. Bu seyahat için onlardan bir tanesi kiralanmıştı. Sabah erken gün ağarmadan kalkıp annemin mısır unlu, diri ile karışık peynirden yaptığı kuymağı (mıhlama) yiyip, siyah önlüğümüzü giyinip, üzerine beyaz yakalığımızı takıp, ayağımıza akşamdan yıkadığımız pırıl pırıl parlayan kara lastiklerimizi geçirip koşarak iki km uzakta Arşela altındaki (Tüfekçi köyü) okula gelmiş, arabaya binmiş ve yola çıkmıştık. O yıllarda henüz dağlar delinmemiş, uzun köprü ve viyadükler yapılmamıştı. Tozlu, kasisli, kâh toprak kâh çakıl, Solaklı deresi boyunca yüzey

Trabzon Belediye Meydanı

şekline göre yapılmış yollardan dolana dolana Of ilçesine ulaşır Trabzon'a doğru döndüğümüzde; sağ yanımızda uçsuz bucaksız uzanan, çizgisiz harita metod defterlerimizde maviye boyadığımız, denizi hayatımda ilk defa görmüştüm. Nasıl bir mutluluktu, tarifsiz. Solumuzda denize kadar dik bir şekilde inen koyu yeşil alanlar ve dağınık ev yapılarıyla köyler yer alıyordu. İlçelere henüz beton egemen olmamıştı o yıllarda. Bir veya iki katlı kagir ve taş yapılar mevcuttu. Kagir binaların ahşap yapıları yılların öykülerini taşıyorlardı üzerlerinde. Sahil yerleşimlerin denizle ilişkisi tüm yoksulluğa rağmen görülmeye değerdi. Bugün bu görseller koleksiyonerlerin arşivinde bulunmakta.

Of, Sürmene, Araklı, Arsin ve Yomra'dan geçerek Trabzon Çömlekçi 'ye gelmiştik. Bu arada üç yere dikkat etmemiz söylenmişti muallimler tarafından; Trabzon girişinde havaalanı, Değirmendere'deki çimento fabrikası ve Çömlekçi 'de limandaki toprak mahsulleri ofisi olan binalar.

İki tarafı genelde giyim eşyası satan esnaf dükkânlarının yer aldığı Çömlekçi yokuşundan çıkarak meydana doğru ilerlemiştik. Meydan çok etkileyiciydi. Taş yapı bir camii (İskenderpaşa Camii), bitişiğinde iki katlı belediye binası, Atatürk heykelinin yer aldığı park alanı ve karşısında yağmurdan dolayı bazı yerleri açık bazı yerleri koyu sarı renge bürünmüş iki üç katlı otel, iş merkezi olarak kullanılan bitişik nizam binalar, parkın önünde belediye otobüs durağı.

Otobüse binip Atatürk Köşkü'ne gitmiştik ilk olarak. Galiba Soğuksu semtindeydi. Arka kısmında çam ağaçları, ön kısmında rengârenk çiçeklerin

içinde bulunduğu harika peyzajlı bir bahçenin ortasında beyaz badanalı, kırmızı kiremitli ve dört katlı güzel bir yapı. Etkileyiciydi. İlginç bir öyküsü vardı. O günden aklımda kalan yapımına 1890'da başladığı 1903 tarihinde tamamlandığı, bahçe peyzajı, zarif süslemeleri ve kıvrımlarıyla ön plana çıkan mimari güzelliği idi. Beyazlığı hâlâ gözlerimin önündedir. Geri döndüğümüzde panoramik bir şehir turu yapmıştık. Gülbahar Hatun Camii, Trabzon Kalesi, Orta Hisar, Zağanos Paşa ve Tabakhane köprüleri, Valilik binası, Uzun sokak... Ve Meydan. Valilik ziyaretinin ardından havaalanına gidip ilk defa uçak görmüş, hatta içine binmiştik. İlginç bir deneyimdi. Apronda duran bir uçağın arka kapısından girip, iç koridordan geçerek ön kapıdan inmiştik. O esnada kaptan-pilot köşkünü kapı aralığından görmüştüm. Sanırım hayatımdaki en kısa uçak ziyaretim bu olmuştu.

Günün ikindiye evirildiği, güneşin eşyanın gölgesini iki katına çıkarttığı zaman diliminde, şehir merkezini geride bırakarak sahil ilçelerinin içlerinden geçerek akşam vakti Yenice köyündeki evimize dönmüştük. Benim Sürmene'den geçtiğim o günde henüz İsmet Özel "Kalk Dügüne Gidelim" şiirinin:

"... ağlıyorsun ihanete karşı
şavkıyor pıçak

bir pıçak ki sevgilim, Sürmene
işidir..." mısralarını yazmamıştı. İtiraf etmeliyim ki, uzun bir süre Sürmene bıçağının bu kadar meşhur olduğunu ben de bilmiyordum.

*Hoşgeldiniz Başkan, nasılsınız?

**Çok teşekkür ederim, ben iyiyim.

Not: Boşnak dilinde j harfi y olarak okunur.

DEVAM EDECEK

MEHMET ÇEBİ KİMDİR?

1990 yılından itibaren kurmuş olduğu Çebi Antik Şirketi ile profesyonel olarak sanat eserleri ve antika alım satımına başladı. 2000' li yılların başında İstanbul Antik Sanat Müzayede Evi ve Galerisini kurarak sanat faaliyetlerine devam etti.

Hat Sanatı ve Çağdaş Hilye-i Şerifler ile ilgili olarak koleksiyonlar oluşturdu. Yurt içi ve yurt dışında 30 adet konuyla ilgili en büyük sergi ve tanıtım organizasyonları yaptı.

2015 yılında kurmuş olduğu İstanbul Sanat ve Medeniyet Vakfıyla dünyadaki ilk olan Hilye-i Şerif ve Tesbih Müzesini Süleymaniye'de açtı.

İstanbul Sanat ve Medeniyet Vakfının Yönetim Kurulu Başkanlığını yapmaya devam eden Mehmet Çebi İstanbul Antik Sanat firmasıyla da sanat ticareti faaliyetlerine devam etmektedir.

2020 Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülünün sahiplerinden biri oldu.

10'DA 10'LUK KÖŞE

Mehmet Çebi

İstanbul Sanat ve Medeniyet Vakfı Başkanı,
Koleksiyoner

Trabzon denince aklınıza ilk gelen?
Trabzonspor.

Harçlıklarınızla aldığınız ilk kitap?
Üç tane kitap almıştım. Zamana Adanmış Sözler, Sütun, Taha'nın Kitabı Gül Muştusu- Sezai Karakoç'un eserleri.

Sinemada izlediğiniz ilk film nedir?
Adını hatırlamıyorum ama bir kovboy filmiydi.

Balık tava mı, buğulama mı yenmeli?

Balığına göre değişir. Hepsini yerim ama ızgara tercih ederim.

Çayınızı süzekli mi, süzeksiz mi tercih edersiniz?

İkisini de içerim. Ama süzeksiz içmeyi severim.

Kendinizi tarifleyebileceğiniz iki kelime nedir?

Sanat sever.

Bir enstrüman olsaydınız hangisi olurdu?

Ney olurum.

Tarihteki hangi kahraman / tarihi figür sizsiniz?

Hattat Yakut El Musta'simî olmak isterdim.

Keyif denilince?

Dostlarla güzel bir yemekte toplanmak.

Bundan beş yıl önce hayal ettiğiniz hayatı mı yaşıyorsunuz?

Maalesef... İslam sanatlarının daha çok bilindiği, İslam sanatıyla ilgili daha çok müzenin kurulduğu bir gelecek hayal etmişim.

Z Kuşağının Gençleri ve Yetişkinleri

Erol Erdoğan

“Üniversite açılan illerde kitap, kütüphane sektörleri gelişmiyor aksine kafe ve bar sektörü geliyorsa diplomalı cahiller yetiştiriyoruz demektir.”

Birkaç aydır dijital mecralarda sürekli benzer cümlelerle karşılaşıyorum. Her paylaşımın altında da, farklı kişilerce, üniversiteler ve gençlerle ilgili olumsuz yorumlar sıralanıyor. Çok paylaşılması, toplumda belli ölçüde bu yargıya sahip çıkıldığını gösteriyor. Cümlenin söylemek istediği Millattan Önce (MÖ) 8. yüzyılda yaşayan Filozof Hesiodos’un dediğidir. Şöyle demiş Hesiodos: “Günümüz gençleri öyle umursamaz ki, ileride ülke yönetimini ele alacaklarını düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum.” Tabiri caizse Hesiodos bundan 28-29 asır önce kendi çağının Z Kuşağına dair beyanda bulunmuş.

Bu girişten sonra “Üniversite açılan illerde kitap kütüphane sektörleri gelişmiyor, kafe ve bar sektörü gelişiyor” cümlesine üç

adımda yakından bakalım.

İlk adım: Üniversite açılan illerde ve üniversitelerin çevresinde kafeler çoğalıyor mu? Evet çoğalıyor.

İkinci adım: Üniversite açılan illerde sadece kafeler mi çoğalıyor? Hayır, üniversiteli gençlerin ihtiyaç duyduğu başka mekânlar da açılıyor, bazı sektörler de gelişiyor. Mesela butik lokantalar, eşyalı ev kiralamaya aracılık eden emlakçılar, halı sahalar ve spor salonları, spor kıyafeti ve malzemeleri satan dükkânlar, kırtasiye ve fotokopiciler, cep telefonu satıcıları ve tamirciler, bilgisayar satıcıları ve teknik servisler, araç kiralama şirketleri, seyahat ve turizm ofisleri, hazır giyim mağazaları, çamaşır yıkama ve ütü hizmetleri... Görüldüğü gibi, üniversiteler bulundukları şehirlerde birden çok sektörü hareketlendiriyorlar.

Üçüncü adım: Üniversite açılan illerde kitap, kütüphane sektörleri gelişmiyor mu? İlk anda “Evet, kafeler kadar kitapçı açılmıyor” diyenler olacaktır lâkin meseleye derinden bakmalıyız. O zaman üniversite olan bir şehirde, kitaplara erişimle ilgili zihin yoralım. Üniversitelerde öğrencilerin yararlanacağı kütüphaneler var. Öğrenci

yurtlarında ve evlerinde kütüphaneler var. Belediyelerin açtığı, sayıları gittikçe artan yeni nesil kitap kafeler var. Öğrencilere burs ve kültür hizmeti veren sivil toplum kuruluşlarının kitaplıkları veya kütüphaneleri var. Kültür Bakanlığı başta olmak üzere bazı resmi kuruluşların kütüphaneleri var. Farklı kuruluşların sunduğu ekitap mekânları ile tematik kitaplıklar var. Son yıllarda, özellikle üniversiteli şehirlerde düzenlenmeye başlanan kitap fuarları ile yazar okuyucu buluşmaları var.

Bir de sayı vereyim; TÜİK 2019 verilerine göre Türkiye’de 32 bin 411 kütüphane bulunuyor. Milli Kütüphanenin 137 bin, halk kütüphanelerinin 3 milyon 955 bin 908, üniversite kütüphanelerinin 3 milyon 568 bin üyesi bulunuyormuş. Bütün bunlardan sonra esnaf neden ticari olarak daha çok kitapçı açmıyor diye galiba sorulamaz. Çünkü kitaba ulaşım kolay ve olabildiğince ücretsiz.

Toplumsal olaylara tek yönlü ve ön yargılı bakarsak genel durumu, gidişatı ve değişimi göremeyiz. Mesela bir kişi “Gençler okumuyor” diye inanmışsa “Üniversiteli illerde kütüphaneler gelişmiyor, kafe, bar ve otel sektörü gelişiyor” cümlesine de inanıyor. Oysa “Gençler okumuyor” yargısı da gerçek değil. Ülkemizde en çok okuyan yaş grubu 10-30 arasındır. Yaş ilerledikçe, özellikle 30’undan sonra kitap okuma oranları azalmaktadır. Büyükler, çocuklar ve gençlerden daha az kitap okuyor. Kitap fuarları, kitapçılar ve kütüphaneleri gezdiğimizde, imza günlerini gözlemlediğimizde, çıplak gözle gençlerin kitaplara ilgisinin yetişkinlerden ileride olduğunu görürüz. Büyükler ise tecrübelerinin ve o güne değin okuduklarının verdiği güvenle okumayı gereksiz görüyorlar; kitap okumayı daha çok okul ve eğitim süreciyle ilişkili zorunlu bir durum kabul ediyorlar. Okullar bitince,

“Z Kuşağı” diye başlayan cümleler, bazen anlama, tasnif ve kategori amacını aşarak eleştiri kampanyasına dönüşüyor. “Ergen” kelimesinin sokak kullanımında da benzer bir durum var. Şimdilerde “Z Kuşağı” adeta mutlak olumsuzluk anlamında kullanılmaya başlandı; bu ise ötekileştirme, iletişimsizlik, etkileşimsizlik demektir.

eğitimler tamamlanınca, bir işe girilince kitap okuma terk ediliyor.

Gençlerin daha çok kitap okuduğuna dair, 15-29 yaş aralığında 1.948 kişiyle İstanbul’da ARGETUS tarafından Başakşehir Belediyesi için Ekim 2019’da yapılan bir araştırmadan veri sunayım. “Günlük basılı ya da e-kitap okuma sürenizi belirtir misiniz?” sorusuna, araştırmaya katılanların yüzde 26’sı 1 saatten az, yüzde 40,9’u 1-2 saat arası, yüzde 9,5’i 3-4 saat arası, yüzde 2,6’sı 5-6 saat arası, yüzde 0,7’si 7-10 saat arası diye cevap vermiş. Hiç kitap okumama oranı yaş yükseldikçe artıyor. Aynı araştırmaya göre, 15-19 yaş arasında hiç kitap okumayanların oranı yüzde 9,7 iken 20-24 yaş arasında yüzde 13,8’e, 25-29 yaş arasında yüzde 18,9’a kadar yükseliyor. 30-40 yaş üstünde oranın daha da düştüğünü hepimiz biliyoruz.

Peki, gençlik ve kitap okuma ilişkisinde her şey yolunda mı? Elbette hayır. “Gençler kitap okumuyor” ezberinden kurtulup hem gençler hem yetişkinlerin kitap okuma niteliklerine dair konuşmalıyız. Kitap okumanın doğru, verimli, fonksiyonel

yöntemleri olduğu gibi yanlış, verimsiz, işe yaramaz şekilleri de var.

Bazı bilim insanları 1920/25 ile 1945 arası doğumlulara gelenekçi kuşak, olgun kuşak, yapıcı kuşak, sessiz kuşak şeklinde adlandırmalar yapmış. 1945-1964 arasında doğanlara ise daha çok Bebek Patlaması Kuşağı ve TV Kuşağı denilmiş. Sonra X kuşağı başlıyor, sonra Y, daha sonra Z Kuşağı. Z Kuşağı için de farklı adlandırmalar var. 1995/99 veya 2000 sonrası doğanlara Z Kuşağı denildiği gibi Post Milenyum Kuşağı, Yeni Kuşak, Çevrimiçi Kuşak, Dijital Kuşak diyenler de var.

Ancak “Z Kuşağı” ile ilgili analizlerde çoğunlukla toplumun genelinde hatta yetişkinlerde daha sık rastlanan bazı olumsuzluklar, sanki sadece gençlerde varmış gibi anlatılıyor. Toplumun genelini veya başka yaş kümelerini de ilgilendiren haller, gençlerin sorunuymuş gibi düşünülünce çözüm bulmak zorlaşıyor.

“Z Kuşağı” diye başlayan cümleler, bazen anlama, tasnif ve kategori amacını aşarak eleştiri kampanyasına dönüşüyor. “Ergen” kelimesinin sokak kullanımında da benzer bir durum var. Şimdilerde “Z Kuşağı” adeta mutlak olumsuzluk anlamında kullanılmaya başlandı; bu ise ötekileştirme, iletişimsizlik, etkileşimsizlik demektir.

Şunu da düşünelim. Z Kuşağı için söylenenler, İstanbul’daki gençler için geçerli olduğu kadar Van’daki gençler; Avrupa’daki gençler için geçerli olduğu kadar Afrika’daki gençler; akademisyen gençler için geçerli olduğu kadar çalışan gençler için de geçerli midir? Elbette hayır. İşte bunun için “Z Kuşağı” diye söze başlayarak her şeyi bir çırpıda söyleyip, gençleri anlamama yarışına girmemeliyiz. Gençleri anlamak için ilk önce “Z Kuşağı” diye başlayan cümleleri kenara koyalım, çevremizdeki ilk gençle oturup çay içelim. O konuşsun, biz dinleyelim. Dinleyelim ama!

SEYFULLAH HACİMÜFTÜOĞLU:

İYİ İŞ YAPMALIYIZ;
YAPTIĞIMIZ İŞİ İYİ
YAPMALIYIZ...

RÖPORTAJ: ARDA AKBULUT

2014 yılı Eylül ayından beri Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreteri, çevresi tarafından “Bilge vali” olarak anılan, bürokrasideki tecrübesinin yanı sıra kültür ve sanata önem vermesiyle bilinen Sn. Seyfullah Hacımüftüoğlu’yla Trabzon üzerine keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik. Vali-Genel Sekreter Hacımüftüoğlu, Çaykara’da geçen çocukluğunu, yetişme yıllarını ve Trabzon’u T Dergi okurları için Arda AKBULUT’a anlattı

Çocukluğunuz Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Karaçam köyünde geçmiş, bize çocukluğunuzdan kısaca bahseder misiniz? Nasıl bir çocukluk yaşadınız, nasıl bir dünyaydı?

17 Ocak 1961 tarihinde, o sırada köy, daha sonra beldeye dönüşen ve şimdi de bir mahalle olan Karaçam'da dünyaya geldim. **"Nasıl bir dünyaydı"** sorusu gerçekten çok kıymetli. Ülkemiz nüfusunun büyük bölümünün kırsalda yaşadığı, her evin bir işletme gibi üretken olduğu, her ahırda en az 4-5 büyükbaş hayvan bulunduğu, bunların bazen çocuklarla özdeşleştiği bir atmosfere sahip olan bir dönemde çocukluğumu geçirdim. Çok canlı ve bereketli bir dönemdi; her evin işletmecisi mantığıyla kendi çayırını biçmesi, otunu kurutması, iklimden dolayı küçükbaş yerine büyükbaş hayvancılığa verilen önem ve insanların hayvanlarına çocukları kadar kıymet vermesi çocukluğumun kıymetli hatıralarından bazılarıdır.

Bu atmosferi zengin kılan başka bir husus daha vardı. Aynı zamanda medrese eğitiminin etkilerinin halen devam ettiği bir dönemdi. Medrese hocalarının sahih din adamları olduğunu özellikle vurgulamak isterim ki, asla kişisel hırsları için inancın gereğini eği-

bükmeden konuşan ve bunu yaşantısına aktaran şahsiyetlerdi. İnsanların daha iyi bir ortamda yaşayabilmesine aracılık etme kaygısını hisseden hocalardı. Benim babam da bir medrese âlimiydi ve onların oluşturduğu ortamda büyümek benim için büyük bir şans olmuştur. O dönemki atmosferde, medreselerde fen bilimlerine de büyük saygı duyulmaktaydı. İlahiyat eğitimi alan bir birey, aynı zamanda mühendislik eğitimi veya tıp eğitimiyle yoluna devam edebilmekteydi. Böylece dinî ilimlerle pozitif ilimlerin çatışmadığı bir ortam oluşmaktaydı. Türkiye'nin kişi başı gelirinin düşük, ama gönül zenginliğinin ve cömertliğinin yüksek olduğu bir atmosferdi. Gayri safi millî hâsılanın düşük, mutluluk endeksinin yüksek olduğu bir dönemdi. İnsanlar arasında güven ve saygının var olması o döneme ilişkin güzel hatıralar biriktirmemi kolaylaştırdı.

Dijitalleşme Kültürel Aktarımı Etkiledi

Peki, kendi çocukluğunuz ile çocuklarınızın çocukluk dönemlerini mukayese ettiğinizde arada sizce ne gibi farklar bulunuyor?

Çok zor bir soru, her iki dönem de kendi hususî şartlarını barındırmaktadır. Ben köyde büyüdüm, onlar ise ilçe ortamında

Yeğeni Nigar Değirmenci ile (1970'li yıllar)

ve sürekli gurbette olacak şekilde hayatı tanıdılar. Kaymakamlık görevimden dolayı Şemdinli'de, Doğanyurt'ta, Ceylanpınar'da, Serinhisar'da ve Akhisar'da büyüdü çocuklarım. Çocukların maddi imkânları bizden daha fazla oldu, ama bunun da birtakım kayıpları oldu. Mesela benim, babamı dinleme ve ondan bizzat öğrenebilme fırsatım vardı. Radyo veya televizyon gibi çeldiriciler yoktu. Onların doğdukları dünyada ise çok kanallı televizyon ortamı ve internetle inkişaf eden dijitalleşme benim rakibim oldular. Ben, babamın mirasını devralabilmek için uygun zamana sahiptim; ama kendi kültürel birikimimi çocuklarıma aktarabilecek ortamı bulamadık.

Maatteessüf, günümüz gençlerinin ekran esareti altında olduğunu müşahade etmekteyiz. Kurumumuzda yapılan bir çalışmaya göre, başta gençler olmak üzere günde 7,5 saatlik vakti ekran başında harcamaktayız. Bizim öyle bir kaygımız yoktu. Hayatımızın canlı yayın unsurları baba, anne ve ağabeylerdi. Çocuklarımda döneminde ise bilgiye ulaşma hızı ve seçenekleri çoğaldı. Ancak, bu durum

Mülkiye yılları (1983) sol alt köşede.

İrfan sahibi olmayı beraberinde getirmedir. Çocukluğumda altı veya yedi yaşına gelen bir çocuk sorumluluk almaya başlardı ve kendisinden sonra dünyaya gelen kardeşinden kendisini sorumlu tutardı. Erken yaşta kazanılan sorumluluk anlayışının beni bugünlere getirdiğini düşünmekteyim. Mamafih, 1980'li yıllardan itibaren çocuk sayısı ikiye inince erken yaşta sorumluluk alma gereği ortadan kalktı. Neticede gençlerin olgunlaşma yaşı fazlasıyla gecikmiş oldu.

“Trabzon” ismini duyduğunuzda ne hissediyorsunuz?

Bizim bir hemşehrimize sormuşlar; Trabzonlu olmasaydın ne olurdu, diye. O da cevap vermiş: Mahcup olurum. “(...Gülüşmeler...)” Bu aslında her ilin insanı için geçerli bir fıkradır. Memleketinizi sevmezseniz, toprağı vatan yapamazsınız. Benim için Trabzon çok kıymetlidir, ama Diyarbakır da o kadar kıymetlidir; Hakkâri de, Denizli de... Böyle olursa ancak toprak vatan olur ve ihtiyaç olduğunda birbirimizden emin olabiliriz. O zaman birlikte mücadele etmenin ve toprağı vatan yapmanın imkânları doğar. Bunu da gerçekleştirebilmiş bir milletiz.

Konuşmalarımda sıklıkla kullandığım ecdadın çok güzel bir sözü var: Yâri güzel olanın gözüne uyku girmez! Bizim yârimiz şiirlerde anlatılan ve bizde ilk çağrışım yapan anlamında değildir. Bizim yârimiz Anadolu'dur ve kültür coğrafyasıdır. Benim için Trabzon geçmiş demek, bugün demek gelecek demektir. Öyle olunca da kiskanırsınız. Trabzon hür bir vatan sahibi olmak anlamına gelir, benim için. Biz, bunu biraz da abartırız. Ülkemizin internet kodu (TR) ile ilimizin yaygın kısaltmasının örtüşmesi de bunu pekiştiriyor. “(...Gülüşmeler...)” Trabzon, başkentlik yapmış olmanın mirasıyla iddialı bir şehirdir ve tek rakip olarak İstanbul'u görür.

Seyfullah Hacımüftüoğlu

Sizin için bu kadar çok şey ifade eden Trabzon ile bağlantınız devam ediyor mu? Trabzon'u hangi sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?

Bağlantıyı hiç koparmadığım gibi bugüne kadar hiçbir iznimi başka bir yerde kullanmadım. Öğrenciliğimdeki gidişler mecburi gidişti, ondan sonra çok fazla imkân olmasına rağmen tüm izinlerimi memlekette geçirmeyi tercih ettim. Hatta Trabzon il merkezinde de değil, her defasında doğrudan Karaçam'a gittim ve akrabalarımı ziyaret ettim. Çocukları da götürüyorum, sağ olsunlar onlar da benimle birlikte geliyorlar ve aidiyetlerini daha iyi hissediyorlar. Aynı zamanda, yakın akraba ile iletişimi de koparmıyorlar. Büyüklerimizin mezarları da orada bulunmaktadır. Bu bağlamda, evde olmak ile mezarda olmak arasında bir farkın bulunmadığını düşünüyorum.

Sağmışlar gibi gider, rahmetli annemin ve babamın mezarlarını ziyaret ederim. Son 5 yıldır da kurban bayramını mutlaka orada geçiriyorum ve kurbanımızı da orada kesiyorum. Böylece, bayram sevincini daha keyifli yaşadığımı hissediyorum. Bizim inancımızda sılaya gitmek farzdır, malum.

Kızı Beyza ve oğlu Ömer ile

Bir Evde Kitap Yoksa Orası Ev midir?

Sayın Genel Sekreterim, hâlihazırda bürokrasi içerisinde en üst konumlardan birine sahipsiniz. Fakat genel bürokrat imgesinden farklılaşan bir yönelimle kültür ve sanatla yakından ilgili olduğunuzu görüyoruz. Bunun öteden beri gelen bir alışkanlığınız mıdır?

İster dinî ister fen ilimleri olsun, ilmin önemsendiği bir ortamda yetişmek ve 33 yaşına kadar âlim bir babayla hasbıhal edebilmek bunun temelini oluşturmuştur. Altı yaşımdan itibaren bir evde kitap yoksa orası ev midir sorusu zihnimi kurcalamıştır. Sonradan keşfetmedim, önceden keşfedilmiş bir evde doğmak bunu beraberinde getirdi. Kültür ve sanat faaliyetlerini hiçbir zaman angarya olarak görmedim, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarımızdan biri olarak telakki ettim. Dolayısıyla, sadece işini yapmanın insanı mutlu etmeyeceği kanaati bende hâsıl oldu. İnsan hayatında şirin, romanın, güzel bir kilim desenin yeri olmalı. İnsan, bu tür eserleri gördüğünde ilgi duyarsa zamanla rafine zevkleri de gelişir.

Şüphesiz, 9 ayrı vilayette çalışmış olmamın da çok fazla katkısı gördüm. Oralarda öğrendiğim hususları başka yerlerde öğrenemedim. Her gittiğim yerde kimin söylediğinden ziyade ne söylendiğine dikkat kesildim. Hiç ummadığınız bir anda karşınıza çıkan birisi size çok şey katabilir, sizin ufkunuzu açabilir. Hayatımda beni en çok etkileyen bir hatıramı paylaşmak isterim. 1997 yılında Ceylanpınar'da elim bir kaza sonucu eşim Hakkın rahmetine kavuştuktan sonra ilçe öğretmenevinde taziyeleri kabul ediyordum. Daha önce hiç karşılaşmadığım 50'li yaşlarında bir abla da taziyeyle geldi. Herkes bir şeyler söyledi ama onun söylediği bir söz beni derinden etkiledi. Hiçbir teskin edici söz, o ablanın sözü kadar tesir etmedi. Bana şöyle demişti: **"Yaradan ölünmez,**

Yaradan öldürür!" Muhtemelen okula gidemeyen bir ablaydı, ama cinas sanatının zirvesini yaptı. Bu sözü önce kavramak, kavradıktan sonra bunun söyleneceği yeri hesap etmek, akabinde de bir kaymakamın karşısına kendiliğinden çıkma özgüveni ile bunu dile getirmek bir "irfan" patlamasıdır. Dünyada bir elin parmağı kadar sayılabilecek milletin bu irfana sahip olduğunu ve bunlardan birisinin de yüce milletimiz olduğunu düşünüyorum.

Bir Mülkiyeli olduğunuzu ve üniversitenizle gönül bağınızın çok yüksek olduğunu biliyoruz. Kendi döneminizdeki mülkiye atmosferini bugünkü dönemle karşılaştırabilir misiniz? Ayrıca, yoğun kitap okuma alışkanlığınızı yüksek tahsiliniz esnasında mı edindiniz?

12 Eylül 1980 darbesinin hemen akabinde Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydoldum. İdeolojik çatışma ortamının durduğu; çok kuvvetli bir öğretim kadrosu ile zekâ ve muhakeme yeteneği üst düzey öğrencilerin bulunduğu bir zemin vardı. O dönem Mülkiyeli olmak için ilk ÖSYM'de 3.000'e girmek icap ederdi. Devam zorunluluğu olmamasına rağmen amfiler dolup taşar, öğrenci arkadaşlarımla koridorda bağdaş kurarak ders dinlerdik. Öğrencilerin nezaketi ve ilgisi öğretim üyelerinin de kendini geliştirmesine öneyak

olurdu. Mülkiye, geçmişi 1859 yılına dayanan bir Osmanlı mirasıdır. Umud ederim ki, bu miras kıymetini hiç kaybetmez. En başarılı öğrencilerin tercih ettiği ve en çaplı öğretim üyelerinin bulunduğu bir eğitim yuvası olarak kalmaya devam eder.

Bugün Türkiye'nin gidişatıyla ilgili belli başlı medyada göremeyeceğimiz veya bilmediğimiz bir şey söyler misiniz?

Anadolu coğrafyasını atalarımız yurt edindi ve bize miras bıraktı, bizim kutsalımızdır. Kimseye yan baktırmayız. Ancak, bu coğrafyanın başka milletler açısından da kutsal olarak telakki edildiğini unutmamalıyız. Kendimizi sürekli geliştirmeli ve bizlere bu mübarek vatani emanet edenlerin gözlerinin arkada kalmaması için en iyisi olmalıyız. Bunun basit bir formülü var: **"İyi iş yapmalı; yaptığımız işi de iyi yapmalıyız."**

Son olarak, Çaykara'nın sayısız devlet adamı yetiştirmesini nasıl yorumluyorsunuz? Çaykara'yı diğer ilçelerden ayırt edici bir özellik var mıdır?

İlme verilen kıymet ve arazi kıtlığının doğurduğu mecburiyet başarılı sonuçlar üretmiştir. Şöyle der büyüklerimiz: **"Ne olursan ol, en iyisi ol!"**

Mülkiye 1983 İnek Bayramı Futbol Turnuvası (Sağ Alt Köşede)

BİR FİLM HİKÂYESİ

ERDAL HOŞ

Galiba ilkokul 1'inci sınıftayım... Her yaz başı olduğu gibi o sene de okullar kapanır kapanmaz memlekette, Trabzon Çaykara'da almışız soluğu... Bize göre Avni Aker'den sonra dünyanın en güzel sahasında, Kurtdağı yaylası Sarboliso çayırında top peşindeyiz. Biz küçükler sahanın dışında büyükler sahada gelişigüzel oynuyoruz. Derken karşı yayladan kalabalık gençlerin bize doğru yaklaştığını fark ediyoruz. Bir süre sonra gelenlerin maç yapmak için geldikleri anlaşılıyor. Mutluyuz; rutinin dışına çıkılacak ve köyler arası maç seyredeceğiz. Ama maç bir türlü başlamıyor. Bildiğin sahanın ortası bir müzakere masası görüşmeler, görüşmeler... Ben dinliyorum, dinledikçe şaşırıyor, anlamaya çalışıyorum. Maç yapmanın ne sakıncası olabilir ki? Meğer karşı yaylanın gençleri habersiz gelmiş. Bizim gençler de köyün büyüklerinden izin almadan “resmi” maç yapmak istemiyor. Köyün formasını giyip maça çıkmak kafana göre vereceğin karar

değilmiş. Öyle diyor çocuklar... Belki adını koymamıştım ama tam da o gün anlamıştım futbolun nasıl “bir oyundan fazlası” olduğunu. Ahir ömrüm de oyunun bu başkalığını ve o başkalığını ona veren temsil kudretini düşünmekle geçti.

Yaş ilerledi, kısmet oldu futbol üzerine yazma konuşma imkânı buldum. Yine kısmet oldu dünyanın farklı yerlerinden futbol hikâyelerini öğrenme hatta bir grup Trabzonlu arkadaşla belgesel film yapmak nasip oldu...

Yapımcılığını Trabzonlu arkadaşım Ömer Çapoğlu'nun, yönetmenliğini keza Trabzonlu arkadaşımız Nuran Özkan'la birlikte üstlendiğimiz “Dönene Kadar Benim Ülkem” isimli belgesel filmde yine Trabzonlu arkadaşımız Adem Yiğit hikâye araştırmada yer aldı. Ve biz Trabzon'un çocukları, yani futbolun gurbetle sıra arasında nasıl bir köprü olabildiğini en iyi bilen şehrin çocukları olarak Şili'deki Filistinlilerin hikâyesini film yaptık.

19'uncu yüzyılın sonlarında başlayan ve aralıklarla bu güne dek süren bir göçün hikâyesinin futboldaki tezahürüdür Deportivo Palestino. Bugün yaklaşık sayıları yarım milyonu bulan ve ilk gidenlerin Osmanlı pasaportu taşıması sebebiyle "El-Turco" olarak adlandırıldığı Şili'deki Filistinlilerin kimliklerini ifade aracı...

spor kulübüdür. Bu spor kulübü 1950'lere kadar amatördür. Daha sonra profesyonelleşir ve 1978'de Şili Ligi'nde şampiyon olur. Ama Dünya Deportivo Palestino'yu birkaç yıl önce formalarına 1948 öncesi Filistin haritasını işlediğinde tanır. Filistin meselesini duyurmaya yönelik bu cesur adım Fifa'nın uyarısıyla Şili Futbol Federasyonu tarafından cezalandırıldıysa da Şili'de ciddi bir Filistinli kitlesinin yaşadığı, Filistin davasına son derece bağlı oldukları bu olay aracılığıyla her tarafta bilinir oldu. 2 yıldır Güney Amerika'nın şampiyonlar ligi olan "Copa America"ya katılma başarısı gösteren CD. Palestino, 2016'da Filistinli bir futbolcu transfer ederek bu anlamda bir ilki gerçekleştirmiş olur. Göçlerin yarattığı travmatik sonuçların sıklıkla konuşulduğu günümüzde yaklaşık bir asır önce Filistin'den göçenlerin orada kalanlara göre en azından söz konusu futbol olduğunda kendi kimliklerini ifade etme anlamında ayrıcalıklı konumları son derece dikkate değer. Bir yanda Muhammed Sarsak gibi ülkesinde futbol oynamasına izin verilmeyen hatta tutuklanan futbolcular, diğer yanda anavatanından uzakta kimliklerine bağlı kalmayı futbol takımıyla sürdürebilen Şili'deki Filistinliler... Bazen gurbet sıladan daha fazla kendini, kimliğini, koruyabileceğin mekân olur. Deportivo Palestino hikâyesi Filistin meselesine futbolun penceresinden bakmayı deneyen bir hikâye ve çok şükür ki bu hikâyeyi çalışmak da Türkiye'de futbolu en çok seven biz Trabzonlulara kismet oldu...

Dönene Kadar Benim Ülkem

19'uncu yüzyılın sonlarında başlayan ve aralıklarla bu güne dek süren bir göçün hikâyesinin futboldaki tezahürüdür Deportivo Palestino. Bugün yaklaşık sayıları yarım milyonu bulan ve ilk gidenlerin Osmanlı pasaportu taşıması sebebiyle 'El-Turco' olarak adlandırıldığı Şili'deki Filistinlilerin kimliklerini ifade aracı... Anavatanından çok uzakta kurulan bu ilk Filistin takımı, bugün sadece Şili'de değil nerdeyse bütün Güney Amerika'da bilinen bir futbol kulübüdür. Şili'deki Filistinlilerin toplumsal alanda geçmişte yaşadıkları dışlanmışlığı biraz olsun kırabilmek ve yeni kuşaklara tarihsel kimlikleri ile bağlarını koruma fırsatı vermek için 1920'lerde kurulmuş bir

MEKÂN/TARİH

Ekmek Kokan Tarih Rüştü'nün Fırını

AYŞE ŞAHİNBOY DOĞAN

FOTOĞRAFLAR: SERDAR KAPLAN

Yaptığı ekmeklerle, bilhassa Vakfıkebir ekmekleriyle ün salmış Rüştü Usta. Onun peşinden bayrağı oğlu Gürsel Akıntürk devralmış. Gürsel Bey'in vefatından sonra da kız kardeşi devam ettirmiş. Yüz yıllık bir bina, senelerle ölçülmeyecek kadar büyük bir emek ve alın teri...

Yoğun, koşturmacalı bir haftanın sonunda İstanbul'dan uzaklaşmak için nicedir aklımda olan ama bir türlü fırsatını bulup gidemediğim bir şehre rotamı çevirdim. Karadeniz'in hırçın suları ile olgunlaşmış, tabiat dokusuyla göz kamaştıran, köklü bir geçmişe sahip, büyük bir liman havzasının etrafında uzanan bir şehre, yani Trabzon'u keşfetmek için yoldayım.

Sabah 9:30 uçağıyla hareket ettim İstanbul'dan. 1 saat 40 dakika sonra sanki suyun içindeymiş hissi veren, Karadeniz'in kıyısındaki Trabzon havaalanına iniş yaptık. Tertemiz deniz havasını içime çekerken, hafiften esen rüzgâr naneli şeker kıvamında nefesime ferahlık katıyordu. Havaalanından merkeze ulaşımında seçenekler arasında taksiyi tercih ettim. İyi ki etmişim, neşeli bir amcaya denk geldim.

“Şehir merkeziyle havaalanı arası 6 km. 10 dakika sonra merkezdeyiz inşaallah” derken bir yandan da valizimi bagaja yerleştiren taksici amcanın hoş sohbetiyle şehir turuna başlamış oldum. “1957'den beri çalışıyor bu havaalanı. Rahmetli babam anlatırdı evvela askeriye kullanmış. Sonra herkese açılmış. Salgından dolayı biraz azaldı

Rüştü Akıntürk

gibi gidiş gelişler. Yoksa gelip giden her yıl 1 milyonun üstünde insan var ” diye anlatırken benim gözüm yol boyunca Karadeniz'in güzelliğine kayıyordu. Tarih'ten, turistik yerlerden ve şehre duyduğu sevgiden öyle güzel bahsetti ki, bundan daha iyi bir karşılama olamazdı.

Gezilecek yerler, yemek yenecek mekânlar listemi gelmeden önce yapmıştım. Sohbetimiz içinde listeme o kadar çok yer daha eklendi ki, bu iki günlük gezinin yetmeyeceğini kabul etmiş oldum. Trabzon'a yolunuzu düşürecekseniz baştan söyleyelim, en az bir hafta burada kalmanız gerekir. Merkeze yaklaşırken taksiciye listemin en başında yer alan mekânı söyledim. Ortahisar ilçesine doğru ilerlerken taksici amca “tam isabet, oranın lezzetini dünyanın hiçbir yerinde bulamazsınız” demesiyle onayı da almış oldum.

Taze Ekmek Kokusunu Takip Et

Ortahisar ilçesinin Pazarkapı mahallesine vardık. Elimde

valizim, samimi sohbetiyle beni söylediğim noktaya bırakan taksici amcayla vedalaştık. Eski taş bina yapıları bozulmamış, tarihî dokusunu başınızı çevirdiğiniz her yerde görebileceğiniz bir mahallenin en işlek noktalarından birindeydim. Tarihî Kalkanoğlu Pilavcısını geçip Kalkanoğlu caddesinde biraz yürüdükten sonra eski taş binası muhafaza edilmiş, caddenin başından itibaren kokuyu takip ederek bile bulacağınız Rüştü'nün Fırını'nın tam karşısındaydım.

Listenin en başına almamın sebebi lezzetleriyle nam salmış pidelerinin kokusunun İstanbul'a kadar gelmiş olmasıydı. Buraya gelen ve öve öve bitiremeyen arkadaşlarım deneyimlediği tatları tadabilmek için dükkândan içeri girdim. Dükkânın dışarıdan görüntüsü tablo gibiydi. Cama yerleştirilmiş ekmekler; Vakfıkebir ekmekleri ve mısır ekmekleri, enfes pideler... Dükkânın dışında görülen camekânın hemen arkasında, içeriye girdiğimde sol tarafta uzun bir hamur açma tezgâhı başında, odun ateşinin sıcaklığını artık hissetmeyen elleriyle çalışan ustayı

ve yıllardır fırının emektarlığını yapmış ablaları selamladım. Sağ tarafta ise müşteriler için masalar yer alıyordu. 3 katlı bir yapı Rüstü'nün Fırını.

Valizi bir köşeye ilıştırıp siparişimi verdim. Peynirli pidemin hazırlanışını izlerken İbrahim Akın ustayla tanışmış olduk. 45 yıldır hamur ustasıymış. 15 yıldır da burada çalışıyormuş. Rüstü'nün Fırını'nın tarihinden bahsederken, "Buranın ilk ustası Halil Ustaydı" diye başlıyor söze. 1920'de Halil Akıntürk tarafından kurulmuş bu fırın. Sonrasında fırını Rüstü Akıntürk devralmış. Fırın Rüstü Usta'yla öyle özdeşleşmiş ki, herkesin dilinde şimdiki adıyla anılmaya başlamış. Yaptığı ekmeklerle, bilhassa Vakkıkebir ekmekleriyle

ün salmış Rüstü Usta. Onun peşinden bayrağı oğlu Gürsel Akıntürk devralmış. Gürsel Bey'in vefatından sonra da kız kardeşi devam ettirmiş. Yüz yıllık bir bina, senelerle ölçülmeyecek kadar büyük bir emek ve alın teri...

İbrahim Usta bir yandan elindeki hamura şekil verirken, bir yandan anlatmaya devam ediyor. Bense sıcak sıcak gelen peynirli pidemi yemeye başlamıştım bile. "Dedesiyile benim anneannem kardeşti" diye devam etti İbrahim Usta, kendi fırınları varmış orayı bırakıp buraya gelmiş. Elinde şekillenen ikinci hamuru da kürekle ateşe sürerken, "elimizden geldiği kadar hizmette kusur etmemeye çalışıyoruz. Yüz yıllık geleneği devam ettirmek için gayret ediyoruz." diyor.

Sunumu, kendine has şekli ve o muazzam tereyağıyla ilk defa bu kadar lezzetli bir pide yiyordum. Trabzon'un taş fırın ustalarının namını duymuştum. Ustaların kullandığı malzemeler ve el lezzetleriyle Rüştü'nün Fırını'ndaki pideleri başka yerde yediklerinize kıyas bile edemeyeceğinizin garantisini verebilirim.

Beş Kuşağın Ekmek Kapısı

Zahmetli zor zamanlar da geçirmiş fırın, 1940'larda İkinci Dünya Savaşı döneminde ekmek karneyle dağıtılmış. O zaman ustalar gelenleri kapıdan çevirmezmiş hiç. 1920'den bugüne tam anlamıyla Türkiye'nin tarihine tanıklık etmiş bir fırın aynı zamanda.

Uzun yıllar sadece ekmek fırını olarak iş yapmışlar. Pide yapmaya başlamaları ise halkın talebiyle oldu diyor İbrahim Usta, "Eskiden köylü vatandaş yağ getirirdi. Yağlı pide denirdi o yapıldı. Sonrasında iç harcı olarak peynir, kıyma da getirmeye başladılar. Biz pidesini yapardık, müşteriler iç malzemesini evden hazır getirirdi. Cumartesi, pazar günleri evden iç getirirlerdi. Biz de pişirirdik. Zamanla günlük pişirmeye başladık." O öyle anlatmaya devam ederken, içimden iyi ki pide yapmaya başlamışsınız diye geçirdim. Eskiden bu civarda sadece 3 fırın varmış, şimdilerde 13 fırın olmuş, "Herkesin nasibi neyse odur" diyor İbrahim Usta, "15 yıldır aynı yağı kullanıyoruz, eti de aynı kasaptan alıyoruz" diye ekliyor.

Pideyi çoktan bitirmiş dükkânın tarihine dalmıştım. İbrahim Usta da, eli öyle pratikleşmiş bir şekilde hamurlara şekil verirken sohbet etmeye devam ediyor; "Vakıkebir Trabzon ekmeğini Rüştü Akıntürk kazandırdı Trabzon'a. 5 kuşaktır açık bu fırın. Yurt dışına bile alıp buradan ekmek götürüyor insanlar."

Pandemi dönemi herkesi olduğu gibi onları da biraz zorlamış, bir günde ekmek satışları 10-15' e

düşmüş. Buda bir iş yeri için sıfırdır, zarardır diyor İbrahim Usta, hemen peşine "şimdi salgın yasakları kalkınca normale döndük çok şükür" diye de ekliyor. Usta, hamur tezgâhına iki elini dayayıp duvarda duran eski fotoğraflara doğru bakarak, "buranın sahipleri dürüst esnaftı. Eskiden ekmek tartıyla verilirdi. Her zaman ağır tartarak müşteriden yana hizmetleri vardı. Titizlik vardı. Eskilerin de anlattığı buranın esnafı, halkı fırından çok memnundu".

İbrahim Usta işine dönerken, ben de son çayımı yudumluyordum. Üzerime sinmiş taze ekmek kokularıyla Rüştü'nün Fırını'ndan çıkarken, yüz yıl daha kuşaktan kuşağa aktararak, tarihî dokusu ve lezzeti bozulmadan ayakta kalmasını diledim. Trabzon'a seyahat planlıyorsanız artık ilk duraklarınızdan birinin neresi olduğunu biliyorsunuz.

İbrahim Akın

1873 Viyana sergisinden Trabzon kıyafetleri

Trabzon Yöresinde Giyim-Kuşam Gelenegi

Selim Cihanoğlu

Yazımda Trabzon yöresi giysilerinden söz ederken, bununla bütün Karadeniz çevresini amaçladığımı, siyasi sınırların kültürel sınır olamayacağını da belirtmeliyim. Kaldı ki Trabzon limanı ilk çağlardan beri çok aktif kullanılan bir limandır. Limanlar arasında deniz yoluyla ticaretler yapılmış, gidip – gelenler olmuş ve yerel kültür bundan etkilenmiştir.

Özellikle Trabzon'da 1840 – 1950 tarihleri arasında giyilen tepelikler, bindallılar, cepkenler, zıpkalar, poturlar, kadife entariler, keten gömlekler, ayağa giyilen potinler ve çapulalar bugün artık yok gibidir. Oysa Sinop'tan doğuya bütün sahil kesimlerinde Karadeniz'e sahili bulunan Gürcistan'da kısmen Kırım'da çok ufak farklılıklarla, sahile yakın doğu illerinde (Bayburt, Gümüşhane, Erzurum, Sivas ve Tokat) ilçe ve köylerinde, kadın giysilerini özel günlerde, köy düğünlerinde ve yayla şenliklerinde görmek mümkündür. Erkek giyimi ise tamamen değişmiştir.

Trabzon Yöresi Erkek Giysileri

Bugün bilinen medeni kıyafetler giyilir. Eski zamanlarda ketenden dokunmuş içlikler, iç çamaşırı olarak; kısa ve uzun kollu keten gömlekler giyilirdi. Aba ve yelek giyilirdi. Bele, işli uçkurla bağlı donlar, poturlar ve zıpkalar giyilirdi. Üzerine kuşak sarılır, sırma silahlık ve kemer takılırdı. Başa, kabalaklar ve yün fesin etrafına ağbani kumaş, boyun bağı sarılırdı. Ayağa ise yün çorap, kloş potin, çizme, çapula ve yemeni giyerlerdi. Boynunda kösteği, muskası ve hamail, kolunda pazubent vardı.

Camiye gidenler temiz giysi olarak beyaz renkte yapılmış şalvar (ketenden, hasse ve kara astardan) kullanırlardı. Erkeklerin kullandığı şalvar ve zıpkalar artık tarihe karışmıştır. Eski gelenekleri yaşatmak isteyenler, bacakları sıkıca saracak şekilde dikilmiş zıpka ve sabuk adı verilen çizmeleri halk oyunları yarışmalarında, yayla şenliklerinde (derneklerde) ve festivallerde giymektedirler.

Ayrıca soğuk havalarda yeğin üzerine kollu siyah aba giyer, omzundan tüfeğini, göğsünden armalarını, belinden de silahlarını, yağdanlığını eksik etmezdi. Arazinin; dağlık, engebeli ve ormanlarla kaplı oluşu, dağınık yerleşim de göz önüne alınırsa halk; eşkıyaya ve soyguncuya

Trabzon yöresi erkek giyimi

karşı koymak için bu şekilde silah taşımak zorunda kalıyordu.

Mustafa Reşat Tarakçıoğlu yazdığı kitabında ... “Bu askerlerin ayaklarında çarık, başlarında kiminin fes (şapka kullanılmadan önce başa giyilen kırmızı, kalın çuhadan silindirik şeklinde yapılmış baş giyeceği), kiminin başında peşkir sarılı idi. Tüfeklerinde kayış yerine sicim var idi; asker elbiseleleri yoktu, Akçaabat, Giresun, Vakfıkebir halklarının o zamanlar el tezgâhlarında dokudukları beyaz ketenden şalvar ve içlik giymekte, boyunlarına astıkları beyaz ketenden torbaların içinde de mavzer mermileri vardı.” der.

Erkek giysilerde siyah, lacivert renk kullanılmakla birlikte yöredeki el tezgâhlarında dokunan koyu kahverengi şaldan giysiler yapıldığı da bilinmektedir. Erkek giysileri genel olarak; kabalak, yelek, aba, zıpka,

mintan, çizme (sabuk), çarık, çapula, kuşak ve takılardan (kılıç, kama, kemer, yağdanlık, kavlik, köstek) oluşur. Bu genel bilgilerden sonra erkek halk giysilerinin elemanlarını ayrı ayrı ele alarak detaylı bir şekilde inceleyelim.

Kabalak- Başlık

Yörede kukul, kukuleta olarak da adlandırılır. 125-150 cm. uzunluğunda, 25 cm eninde siyah çuha, karamandula veya şayak kumaştan yapılmaktadır. Ortası başa yerleştirilecek şekilde dikilir. Başlığın tepesine bağlı püskülü vardır. Önde 6 cm. eninde, 20 cm. uzunluğunda kaytan işlemesi, arka tarafında 10 cm' lik bir yırtmaç vardır. Bu yırtmaç kabalağın iyi ve rahat bağlanması için yapılmıştır. İki uzun atkılardan uç kısmından içe doğru 30 cm. astarlıdır.

Kabalağın kaytan işlemesi (6 cm X 20 cm) öne gelecek şekilde başa geçirilir. Sağ kulak üzerindeki uzun atkılardan biri alınıp, soldaki uzun atkıyla sol kulak üzerinde çaprazlanır. Sağ taraftan gelen atkı arka taraftan sol kulak üzerine, diğer atkı alından sağ kulak üzerine getirilir ve burada fiyonk yapılır. Püskül sol tarafta çaprazlanan yere sokulur. Bu bağlama sağda yapıldığı gibi sol tarafta da yapılır. Omuzdan aşağıya serbest bırakılan uzun atkılardan biri başın arka tarafına

sokularak gizlenir. Bu kulak şeklindeki görünümü ile Karadeniz'e özgüdür. Bu bağlamaya tek kulak bağlama adı verilir.

İkinci baş bağlama şekli de sol omuzdan aşağıya sarkan uzun atkıyı da arkaya gizleyerek yapılan bağlamadır.

Üçüncü "Çift kulak baş bağlama olarak bilinir", arkaya gizlenen uzun atkılar püskülün sokulduğu çapraza sokularak ve fiyonk şekli verilerek yapılır. Kötü hava koşullarında fiyonk ve çaprazlanan düğümler çözülür, uzun atkılar kulağı ve çeneyi kapatacak biçimde boyuna sarılır. Kabalağa Kafkasya'da "Sarkon", Gürcistan'da "Kabalahi" denilmektedir.

Fes- Külâh- Yün Başlık- Sarık- Ağbani (Âbâni)-Şal

Tepesi düz, genellikle rengini kırmızı boyasından kırmızı renkte, püsküllü, silindirik başlık. Adını üretim merkezi olan Fas'ın Fes şehrinden almıştır. Osmanlı padişahı II. Mahmut'un fermanı üzerine imparatorluğun resmî şapkası oldu. 1829'dan 1925 yılına kadar kullanıldı. Yukarıda bahsi edilen fes bu coğrafya da fazla kabul gör-

memiş, kullanılmamıştır.

Orta kısmı içeri doğru büzgülü, ponponlu ve ponponsuz, sade ve çeşitli desenlerde örülmüş, yün bir başlık giyilirdi. Bu yün başlığa yöre halkı "fes" demiştir. Yün başlığın etrafına, sarımtırak iplerle dokunan, üzerine açık turuncu iplerle dal motifleri yapılmış ağbani (Âbâni) denilen kumaşa sarılır. Ağbani kumaş, daha çok kuşak, sarık, bohça, kundak ve yatak yüzü olarak kullanılmıştır.

Şal: Çoğunlukla Hindistan'da dokunan, üzerinde özel motifler bulunan, boyun atkısı, hırka, örtü gibi şeyler yapmakta kullanılan değerli bir yün kumaştır.

Yün başlık, külâh ve takke etrafına pamuktan ince ve seyrek dokunmuş tülbent bez, ağbani ve şal sarıldığında da başlık "sarık" ismini almıştır.

Çoğunlukla yünden örülmüş fes, etrafına yünden örülmüş boyun bağı veya yün şal kumaş bağlanarak kullanılır.

Kasket

Genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık.

Aba

Siyah şayak kumaştan yapılmış, yakasız, kolları astarlı olduğu halde bedeni astarsızdır. Sağ ve sol tarafta birer cebi vardır. Aba'nın ön parçaları, sağ solun ve sol

sağın üzerine gelecek şekilde iki türlü kapatılır. Genellikle soğuk havalarda yeleğin üzerine giyilir.

Yelek

"Zibun" da denen yeleğin, önü kapalı olduğu için buna kimi yörelerde "kavuşmalı yelek" de denir. Ön kısmı siyah şayak kumaştan dikilmiştir. Arka kısmı boydan boya astarlıdır. Yeleğin iç astarı karamanduladan olduğu gibi ipekten de olur. Yaka kısmında 12 cm. eninde sırma işlemler vardır. Sol omuza yakın bir konumdan aşağıya doğru bir dizi düğme ile iliklenir. Bu düğmeler simetrik olarak sağda da bulunur. Kullanılan düğmeler siyah veya metalik beyaz renkte (gümüşten) olur. Kol altında cepler bulunur. Gömleğin üzerine giyilir.

Gömlek- Minton

El tezgâhlarında 1900-1909 yıllarında erkekler için dokunan gömlek çeşitleri şunlardır;

1- Koluzobba denilen eriş ve arağazı ipek ve bürümcükle dokuma bir çeşit gömlek, yine yarım koluzobba yahut melez denilen ipeği az ve bürümcüğü fazla ikinci çeşit gömlek.

2- Hilaliye denilen çin pamuğu ve ayrıca ipek ve bürümcük karışık dokunan erkek gömleği.

Şimdi ise beyaz-siyah, siyah-beyaz çizgili bezden yapıldığı gibi, beyaz patiska, poplin veya ipekli kumaştan dikilen hâkim(düz) yaka kolları manşetli bol bir giysidir. Yaka; boğaz üzerinde düğme ile iliklendiği gibi sol omuz üzerinde de iliklenir. Düğmeler siyah renktedir.

Zıpka – Zıvka (Zıvga)

"Laz donu" da denilen zıpka siyah şayak kumaştan dikilmiş bir tür pantolondur. Bacak kısmı, bacağı saracak şekildedir. Ağ ve arka kısmı kürüklüdür. Kürük (pile) sayısı kırka kadar çıkar. Bu giyime büyük bir rahatlık sağlar, zıplayabilir, atlayabilir ve rahat oturabilir. Kürük (pile) sayesinde mindere ihtiyaç duymaz.

Zıpkanın ek yerlerinde, bacağın ön ve arkasından aşağıya doğru 1 cm eninde sırmalı, kaytan işlemler vardır. Uzun uçkur ile önden arkaya dolanarak bağlanır. Paça kısmında ayağın rahat geçmesi için yapılmış 10 cm'lik yırtmaç bulunur. Yırtmacın uçlarında uçkurlar bulunur. Bu uçkurlar bileğe bağlanır. Cep yerleri sırma işlemlerle süslüdür. Zıpkanın körüğü Rize, Artvin ve Kafkasya'ya doğru azalır hatta kaybolur. Külöt (İngiliz külötu) pantolon şeklini alır. İngiliz külötu ismi, İngiliz ordusunun geçmişte bu modeldeki pantolonları giymesinden geliyor. Külöt pantolonun paçaları dardır. Paça kısımlarının dar oluşu, zor arazi şartlarında, hareket kabiliyetini arttırmak, toz toprak, böcek, gibi zararlılardan korunmak içindir. Külöt pantolon giyildiğinde ayağa, kürüklü ya da kürüksüz çizme, çapula, yemeni ve Çarşamba tipi yarım topuk, ucu sivri dikişsiz ayakkabı giyilir. Başa sekiz köşeli şapka takılır.

Karamandula: Sağlam parlak kumaş

Şayak: Kaba bir şekilde dokunmuş, dayanıklı yünlü kumaş, iplikleri köşeden köşeye ve çuhadan daha seyrek olarak dokunmuş lacivert veya siyah renktedir.

Kaba örgülü olmakla birlikte sıcak tuttuğundan özellikle köylüler ve kasaba esnafı arasında ceket (Aba) ve pantolon (Zıvka) kumaşı olarak kullanılmıştır.

Arağacı: Dokuma tezgahlarında enine alınan iplik, atkı.

DEVAM EDECEK

TRABZON'UN EFSANELERİ

TRABZON
LİSESİ

ASLIHAN ŞİMŞEK

1924'te Mustafa Kemal Atatürk Trabzon Lisesi'ni ziyaret etti. Atatürk şeref defterine "Bedeni idman, fikri idmanla muvazi olmalıdır" cümlesini yazdı ve okuldan olumlu duygularla ayrıldı. Bu söz adeta okulun kaderini de etkiledi. Nitekim okul ilmî başarılarının yanı sıra spordaki başarıları ile de sonraki yıllarda adından söz ettirdi.

Trabzon Lisesi

Asırlık çınar ve manolya ağaçlarının arasında bir tarih kitabının sayfalarında dolaşır gibi dolaşırsınız Trabzon Lisesi'ni... O manolya ağacının altında okunan İstiklal Marşı'nın ardından çalan ilk ders ziliyle doluşur öğrenciler sınıflara... Herkese nasip olmaz lise yıllarının o en deli akan kaniyle böyle bir nostaljiyi koklamak. Kıymet bilen için her fotoğraf, her kapı kolu, her sıvası düşmüş tuğla ve bahçelerde uçuşan her bir yaprak başka bir öyküyü fısıldar kulaklara... Bin bir öykünün yuvası, birçok ünlü ismin ilk sahnesi, başbakan, bakan, belediye başkanı, hukukçu, doktor, mühendis, öğretmen, sanatçı, edebiyatçı, gazeteci ve yazarlar yetiştiren Trabzon Lisesi sadece bir okul olarak değil tarihî bir değer olarak çıkıyor karşımıza. O tarihî değeri daha yakından tanıyalım şimdi...

Tarihte Trabzon Lisesi

1880'li yıllarda Rumların bir lisesi olmasına rağmen Türklerin bir lisesi bulunmuyordu ve bu durum Trabzonluları üzüyordu. Özellikle de Vali Giritli Sırrı Paşa hiç hoşnut değildi. Çare olarak Trabzon'da kurulacak tam donanımlı bir lise

için ekmeğe ve ete vergi koydu. Fakat hem gayrimüslimlerden hem de muhafazakâr Türklerden muhalefet sesleri yükseldi. Bu seslere rağmen Kavak Meydanı'ndaki arsayı satın aldı ve bakanlık adına tescil ettirdi. Giritli Sırrı Paşa lisenin tüm öğretmenlerini de Trabzon'dan oluşturdu.

1880 yılında Ali Naki Bey tarafından "Mekteb-i Hamidiye" ismiyle kurulan Trabzon Lisesi önceleri özel okul olarak hizmet verdi. Trabzon'un önde gelen ailelerinden Nemlizade Hikmet Efendi'nin öncülüğünde, Nemlizade Hacı Ahmet ve Nemlizade Mehmet Efendilerin teklifi ile okulu kuran Ali Naki Bey aynı zamanda lisenin müdürlüğünü de yaptı. 7 yıl sonra ise Trabzon Valisi Sırrı Paşa'nın çalışmalarıyla tüm kadrosu ve öğrencileriyle yeni kurulan "Trabzon Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi"ne nakledildi ve devlet okuluna dönüştürüldü. Böylece Trabzon Lisesi bu iki okulun birleşmesi ile daha da güçlendi. Okul ilk mezunlarını ise – sadece 6 kişi- 1887 yılında verdi.

Milli Mücadelede Bir Şanlı Okul

1887 ve 1893 yılları ülke şartları normal olmadığı için eğitim de

normal ilerleyemiyordu. Dokuz dönem mezun verebilen lise 1910-1911 öğretim yılında Trabzon Sultani'si olarak adlandırıldı. Asıl kahramanlığını İkinci Dünya Savaşı sırasında gösteren Trabzon Lisesi'nin büyük bir çoğunluğu cepheye gitti ve okul tamamen boş kaldı. Boşalan okul hastaneye çevrilerek savaş yıllarında askerlerimize kucak açtı. 1914-1917 yılları arasında okulun önce hastaneye dönüştürülmesi ardından da Rus işgali nedeniyle öğrenim yapılamadı. Çanakkale Savaşı'na giden öğrencileri ise bir daha geri dönemedi.

Sultanilerin 1924'te liseye çevrilmesiyle yeniden Trabzon Lisesi olarak anılan okulun müdürlüğünü bu yıllarda Milli Edebiyat Akımı'nın kurucularından Ali Canip Yöntem yaptı. Yine 1924'te Mustafa Kemal Atatürk Trabzon Lisesi'ni ziyaret etti. Atatürk şeref defterine "Bedeni idman, fikri idmanla muvazi olmalıdır" cümlesini yazdı ve okuldan olumlu duygularla ayrıldı. Bu söz adeta okulun kaderini de etkiledi. Nitekim okul ilmi

başarılarının yanı sıra spordaki başarıları ile de sonraki yıllarda adından söz ettirdi.

Şöhreti Sınırlarını Aşan Lise

Trabzon Lisesi'nde 1929-1930 eğitim döneminde karma eğitime başlandı. İlk kız mezunlar ise 1932-1933 döneminde verildi. Aynı yıllarda okulun çok yıpranması üzerine özellikle okul mimarisinde uluslararası isim yapmış olan Alman Bruno Taut'a yeni bir okul binası yaptırılmaya başlandı. Okul projesini çizen Taut keşif için okula gittiğinde kapısında 60 yıllık bir manolya ağacı gördü ve onu kesmemek için projeyi yeniden düzenledi. 16 Haziran 1938'de yeni okulun temeli atıldı ve 2 senede tamamlandı. Çok kalabalık olan ve heyecanlı törende; temele ilk harcı Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Üzen koydu. Törende Maarif Müşaviri Mustafa Reşit Tarakçıoğlu ve Trabzon Valisi de bulunuyordu. Binanın ayrı bir özelliği de Trabzon'daki ilk kaloriferli binalardan biri olmasıydı. Yeni bina 1940-1941 eğitim döneminde hizmete girdi. Okulun açılışını göremeden vefat eden Bruno Taut'un çizdiği bina hâlâ dünyada örnek gösterilen yapılar arasında yer alıyor.

Bu yeni dönemin müdürü ise bir felsefe öğretmeni olan Faruk Dranz olmuştur. Kendisi disiplini ile tüm Trabzon'u etkisi altına almış, teneffüs aralarında odasındaki gramofonundan okula klasik müzik dinletmesiyle nam salmış bir müdürdü. Trabzon Lisesi'ne gelen öğretmenler ise Türkiye'nin en iyi eğitimcileriydi. Yarısından fazlası birkaç dil biliyordu. Bir kısmı da Avrupa'da eğitim görmüştü. Kısa sürede okulun ünü Trabzon'un dışına taşı ve Türkiye'nin pek çok ilinden okula öğrenci gelmeye başladı. Mezun olabilmek ise hiç kolay değildi. Hem olgunluk hem de bitirme sınavına girmek gerekiyordu.

1930'larda Trabzon Lisesi Sporcuları

Hayri Gür takımı çalıştırdığı yıllarda arka arkaya 7 kez şampiyon yaptı. Türlü ayak oyunları ile Trabzon Lisesi futbol takımı ligden çıkarıldı fakat Hayri Hoca hızını alamadı ve Trabzon futbolu ile yakından ilgilendi, Trabzon'dan birçok futbolcu çıkardı. Ve sonunda Trabzonspor'un doğmasına vesile oldu.

Bruno Taut

1960'lı yıllarda okulun şöhreti daha da arttı. Gündüzlü öğrenci sayısı 3 bine yatılı öğrenci sayısı ise 300'e çıktı. Lise sanat dallarında da öğrencilerini yetiştirdi. O yıllarda belki de resim atölyesi olan tek liseydi. Öğrencilerin bir çoğu mutlaka bir enstrüman çalışıyordu.

Trabzonspor'un Doğuşu

Sanata olduğu kadar sporda da başarılı olan Trabzon Lisesi'nin birçok başarıya imza atan bir futbol takımı bulunuyordu. Lisenin futbol takımı bir zamanlar Trabzon'un en büyük iki kulübü İdman Gücü ve İdman Ocağı takımlarına kök söktürdü. Trabzon amatör liginin ilk şampiyonu 1923 yılında İdman Ocağı'ydı. İkinci şampiyonu ise 1924

yılında Trabzon Lisesi oldu. Lise bir sonraki şampiyonluğa ise 1941'de ulaştı. Bu başarıda dönemin beden eğitimi hocası Hayri Gür'ün emeği büyüktür. Takımı çalıştırdığı yıllarda arka arkaya 7 kez şampiyon yaptı. Türlü ayak oyunları ile Trabzon Lisesi futbol takımı ligden çıkarıldı fakat Hayri Hoca hızını alamadı ve Trabzon futbolu ile yakından ilgilendi, Trabzon'dan birçok futbolcu çıkardı. Ve sonunda Trabzonspor'un doğmasına vesile oldu. Trabzon Lisesi bu sebeple Trabzon'da sporun gelişip başarılarına kavuşmasında en büyük etken olarak yerini aldı.

Trabzon Lisesi futbol takımı ulusal lig kurulmadan önce, 1923-1924, 1924-1925 ve 1925-1926 futbol sezonlarında "Trabzon Vilayet Ligi"nde şampiyon oldu. 1978 yılında İrlanda'da düzenlenen Dünya

Trabzon Lisesi Güncel

Liselerarası Futbol Şampiyonası'nda Dünya 2. si, 2003 yılında Çin'de düzenlenen Dünya Liselerarası Futbol Şampiyonası'nda Dünya 1. si oldu. 2004'te Milliyet Spor Ödülleri'nde lisenin futbol takımı yılın takımı seçildi. 2005 yılında Danimarka'da düzenlenen Dünya Liselerarası Futbol Şampiyonası'nda Dünya 2. si oldu.

Ve Sonra...

1963'te Trabzon'da eğitim fakültesinin açılarak Trabzon Lisesi hocalarının fakültede göreve başlaması, 1970'li yıllarda farklı

liselerin açılması ve 70'li ve 80'li yılların siyasi çalkantılı dönemi de Trabzon Lisesi'ni oldukça etkiledi.

1995 yılında göreve gelen okul müdürü Ömer Eyüboğlu ile okul yenilenme sürecine girdi. Eyüboğlu birçok iş adamını devreye sokarak okulun fiziki durumunu düzenledi. 1996 yılında da Trabzon Lisesi'ndeki yatılı bölüm Bakanlıktan izin alınarak kapatılıp öğrencileri Atatürk Lisesi'ne aktarıldı.

Trabzon Lisesi 'nde 2006 yılında önemli bir kırılma yaşandı ve Trabzon Lisesi'nin adı Trabzon Anadolu Lisesi olarak değiştirildi. 2010 yılında ise Trabzon Fen Lisesi oldu. Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, bugünkü adı Trabzon Fen Lisesi olan tarihî Trabzon Lisesi'ne, yeniden tarihî isminin verilmesi için tavsiye kararı alınmasını önerdi. Önerge tüm partilerin oy birliği ile kabul edildi.

Trabzon Fen Lisesi 2019-2020 öğretim yılına 38 öğretmen, 485 öğrenci ile başladı. Toplam 18 derslik 3 fen laboratuvarı, 1 bilgisayar sınıfı 1 konferans salonu, 1 spor salonu, 2 yemekhane ve 1 kütüphane bulunan okul tam gün eğitim veriyor.

Kovan Günlüğü

EYLEM KAFTAN

Yönetmen Eylem Kaftan'ın ilk uzun metrajlı filmi Kovan vizyona girdi. Filmin analizlerini, tanıtımlarını elbette sinemaseverler bir yerlerden okuyacak. Ama bir yönetmenin film çekim sürecinde yaşadıklarını kendi kaleminden ancak günlüğünü karıştırırsanız okuyabilirsiniz. Eylem Kaftan'ın film sürecinde yazdığı günlükler ilk kez T Dergi'de okuyucuyla buluşuyor. İlk sayımızda böyle özel bir içeriği yayınlamak bizim için mutluluk verici... Şimdi sizi bu oldukça özel ve samimi satırlarla baş başa bırakıyoruz.

Nisan 2018

Çok iş var. Hem de çok.

Bugün Filiz'i (arıcılık danışmanım) aradım. Filiz hamileymiş. Şimdi onunla laboratuvar sahnelerini çekecek miyiz? Hamile hamile mi çekeceğiz, bu durumda ufak değişiklikler lazım senaryoya. Hamile olarak da yazabiliriz.

İkinci kötü haber kötü mü bilmiyorum ama eylülde arıların oğul vermesini çekemeyiz dedi, arılar eylülde kışa hazırlanmaya başlıyor, dedi. Oğul vermeyi anca yazın çekebiliriz. İstersen önceden çekelim dedi.

Bu durumda o sahneyi nasıl çekeceğiz? Cgi olarsa bunu biran önce netleştirmemiz gerekiyor. Cg'li sahneleri biran önce çıkartıp, storyboardlaştırıp vermem gerekiyor digiflamee.

12 Mayıs 2018

Her şey çok belirsiz. Bütçenin geri kalan kısmı nasıl olacak? Böyle Godot'u bekler gibi bekleyecek miyim, ne yapacağım bu konuda? Eğer aylarca belirsizlik devam ederse bu filmi nasıl çekeceğim?

Sanki bir mucize bekler gibiyim, hadi bakalım.

Dün Afife Jale törenlerinde gördüğüm Alican Yücesoy'u İlker karakteri için baya beğendim. Daha derdest, müptezel, tutunamamış, iletişimde güçlük çeken karakteri oynayabilir mi? Bir konuşsak.

Oturup hangi farklı olasılıklarımız var, bir kâğıda yazıp, o olasılıklara bakmak gerekiyor, ona göre karar vermek gerekiyor. Senaryoma dönmeliyim, sanırım bunu yaparsam, konsantrasyonum daha çok artacak.

18 Mayıs 2018

Bugün oyuncu N. ile görüştüm. Ne düşündüğünü, senaryoyu beğenip beğenmediğini mesajında hiç belli etmemişti. Onu uzak bir masada arkası dönük not alırken gördüm. "Senaryoyu

okuduktan sonra saatlerce ağladım” dedi. “Hayatımda ilk kez bir senaryoyu annem ve babama yolladım” dedi. Benim de tüylerim diken diken oldu. Konuşurken gözleri doldu. Ben de çok heyecanlandım. “Nasıl yazdın, nasıl yazabildin” dedi. Ona yazma sürecini anlattım. Onun da şamanistik yanları varmış. “Belki bu hikâye seni çekti” dedim.

Beraber hikâyenin dünyasının içinde gezindik. “Gerçekten izledim okurken” dedi. Ve de “şehirli insanın doğada yaptığı hatalar çok hitap etti” dedi. Hikâyeyi bu kadar zekice, bu kadar derinden, bu kadar ruhani ve kavramsal olarak kavramış olmasını çok sevdim.

15 Haziran 2018

Sanırım mucizeler gerçekleşiyor. Kovan’ın başrol oyuncusunun Meryem Uzerli olacağı kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi. Ama oluyor. Ve tam bir aşk yaşıyoruz Meryem’le. Çok yüksek enerjili, çok sempatik, çok sevgi dolu, neşeli bir kız. Bugün sözleşmeyi imzalıyoruz inşallah.

Dün çok güzel, samimi, kasmadan bir enerji oluştu. Zaten Meryem elinde çok şık siyah

beyaz fotoğraflar çektiği leika kamera ile geldi ve kocaman kahkahasıyla hemen ofisin terasında fotoğraflarımı çekmeye başladı. Daha tek kare çekmeden ıhlamur ağaçlarından bir arı geldi ve Meryem hemen paniğe kapıldı. Hemen güldük, hatta dakikalarca.

Arımız da ona merhaba demiş oldu. Sonra balkonda eğlendik güldük, birbirimizin fotoğraflarını çektik. Derken toplantı salonuna girdik ve karakteri konuştuk. Böyle sahne sahne detaylı konuşunca film daha da et ve gövde kazanmaya başladı. Karakterler arası dinamikleri, sahnelerin etkisini ve gücünü konuştuk.

Sonra Meryem’le bağımsız sinemanın kuralları varmış gibi her filmde aynı insanların oynatılmasını, Meryem’in en son akla gelecek isim olmasını konuştuk. Balkonda biraz iç dünyasına da girdik. ‘Uzun zamandır çok yüzeysel yaşıyordum, içime bakmak istemiyordum şimdi içime bakacağım, bu çok hoşuma gitti’ dedi.

8 Temmuz 2018

Bir yandan harika şeyler olurken, Önder’in bana yolladığı bütçeyi epey aştığımızı görünce tansiyonum yükseldi. Şu an ciddi bir borçla bu

işe giriyoruz anlamına geliyor ki bu olacak iş değil.

Hemen kafaları işletmeye başladım tekrar. Turgut Yasalar’ı aradım, tavsiye istedim. Rodriguez’in 20 bin euroyla mucizeler yaratma örneğini verdi. Kitabı mutlaka oku dedi. Ve Kovan’la ilgili blog yapmalısın ve hemen başlamalısın dedi. İnsanlar nereden bilecekler, çok film var, dedi.

Cuma günü kendimi eve kapadım, yoğun çalıştım, daha da güzelleştirdim hikâyeyi, daha da derinine indim. Karakterlerle empati için, derinlik için, karakterin dönüşümü için ve Almanya hikâyesi için. Çok güzel anlardı, çok yoruldum, ara vermeden gece yarısına kadar çalıştım. İlker’in diyaloguna geldim, çok banal geldi. ‘Başka bir şey yazmalıyım, artık bu senaryoyu yollamalıyım’ diyordum. O an aklıma replik geldi. ‘Arıcı arısını değil, arı arıcısını seçer’ demesi.

Bugün Artvin’e gidiyorum. Ama Artvin hem Hopa hem Batum olduğu için uçağı kaçırdım. Sabahtan beri havalimanındayım. Ama iyiyim, verimli oldu, bir sürü kahve içip, iyi çalıştım.

Şükürler... şükürler olsun...

13 Temmuz 2018

Sabah erkenden kalktım. Yedi gibi. Ormanın ortasındayım. Nasıl temiz, berrak bir hava. Serinlik ne kadar iyi geldi. Sabah kalktığımda kimsecikler yoktu. Bir tek ben uyanıktım. Köpek, keçi, tavuk ve kuşların sesleri duyuluyordu. Teker teker gidip yavru köpekler Ateş ve Barut’a, çoban köpekleri, ‘günaydın’ dedim. Kafesteki keçilere ‘günaydın’ dedim. Tek tek. İnsanlar uyuyordu ama hayvanlar uyanıktı. Onlarla sabahın bu en serin, en taze saatini paylaşmak mutluluktum.

Senaryom elimde çardaklardan birine oturdum, kahvaltımı

söyledim. Kafamı toplayıp gördüğüm mekânlarla birlikte senaryoyu gözden geçirdim. Sahne sahne gittim. Mekânlar kafamda taptaze senaryoda ufak tefek değişiklikler oldu. Şimdi daha yaşayan bir senaryo çünkü oyuncular belli. Sanırım çocuklara eğilsem iyi olacak.

Çocuklar için özel bir çalışma yapmam lazım, yeni senaryoda belki 3 sahne çalışmalarını sağlamam, belki bir metin yazıp, onlara anlatmam lazım. Ama çocukların belli olması gerekiyor.

12 Ağustos 2018

Kovan ön hazırlık için Artvin'de çalışmalarımız devam ediyor. Machael'de Green Roof Otelde kalıyoruz. Tamamen bir bulutun içinde dört katlı ahşap bir pansiyonda kalıyoruz. Burada sanki üniversite kampında gibiyiz. Kolektif bir yaşam, kolektif bir duygu, kolektif bir ruh etrafında birleştik. Hayallerimin ötesinde bir ekibim var. Projeyi tüm kalbiyle sahiplenen, iş ahlakı çok yüksek, bilinçli, estetik donanımlı olan, hem çok disiplinli ve hızlı, hem sinema duygusu gelişmiş, pozitif, yumuşacık, iyi kalpli insanlar. Rüyalarımdaya bile bunu hayal edemezdim herhalde. Bugün Sedat benim tüm ekibi kendime inandırdığını söyledi. İnsanların bu filmin gücüne ve ruhuna inanıp, onun etrafında toplandığına.

Geldiğimizden beri hava hep aşırı yağışlı, çok serin ve sisli. Macael'in yazın ortasında bu kadar soğuk ve yağışlı olacağını beklemiyordum. Gerçekten çok hazırlıksız gelmişim. Ayaklarım sürekli su içinde kalıyor, bazen dizime kadar. Ne yağmurluğum, ne de botlarım var. Ama bana mısın demiyorum. Çok şükür enerjim yerinde. Herkesten daha sağlam oradan oraya koşturuyor, tehlikeli, çamurlu, kaygan uçurumlu yollarda keçi gibi tırmanıp, sekiyor, mekân ararken, açılırlarken kendimi kaybedip, heyecanlanıyorum.

Yerel halkla diyaloglarımızda komik şeyler oluyor, absürt neredeyse. Sonra İlker ofisi aradık. Ayşe Hanım abisine yönlendirdi. Dağların arasında milli parkçıların ofisiydi. Orada epey dekupaj yaptık ama sonradan oranın olmayacağını söyledi Akın.

Ardından Karagöl'e gittik. Karagöl'de sağanak yağmurda mekân baktık. Drone'la çekim yapacağımız yerde sağanak yağmur altında açılarımızı belirledik. Neyse bugün yağmurluk geldi. Yarın yağmurluğum var. Botlarım da geldi mi tamamım.

17 Ağustos 2018

Bugün setin ilk günüyü. Tam anlamıyla bir mucizeyle başladı. Zaten dünden sakinleşmişim. Ben biliyorum ki sakinleşmeyi becerdiğim zaman her şey yoluna girmeye başlıyor. Kışın da öyle olmuştu. Ben sakinleşince birden işler yoluna girmeye başlamıştı. Sakinlik, olgunluk ve bilgelik bulaşıcı. Herkese sirayet ediyor.

Bizim setimizde de hem yetenekli, hem tutkulu, hem sakin insanlar var. Bu özelliklerin hepsini birden bir bünyeye toplamak demek mucize demek. Zaten mucize buradan başlıyor. Şükür... Şükür... Şükür...

Sete bir gün kala gelen Hızır gibi yetişen görüntü yönetmenimiz hemen olaylara adapte oldu. Hem de son derece kompleksiz, tatlı ve sakin. Biz zaten açılarımızı, planlarımızı iyi çalışmıştık. Set aynı zamanda insanların egolarını gözetmek, kimseyi kırmadan insanları onore etmek, insan yönetimi demek.

26 Aralık 2018

2018 ne yıldız ama... 2019'a girerken her şeye değdi diyorum. Ahmet Uluçay sormuş "sinema için bütün bu acılara değer mi?"

Yönetmen Eylem Kaftan Kovan setinde

evet, değer. O kadar güzel ve büyüğü ve anlamlı bir şey ki.

Nihayet bir dağ daha devrildi. Sıradağları aşıyorum bu filme başladığımdan beri. Kalbimde inancım, yürüyüp duruyorum, bu hikâyeye şükürler olsun, bu filme şükürler olsun. Beni bulduğu için ona çok teşekkür ediyorum. Kovan'a girmeme izin verdiği için. Kutsal arıların dünyasına girebildiğim için.

Ve kaba kurgunun ilk versiyonunun ilk misafirlerinin Nuri Bilge Ceylan ve Ebru Ceylan olması Kovan'ın yeni mucizesi oldu. İnşaat gürültüsüne rağmen gözlerini kırpmadan izlemeleri ve film bitince 'Arıcılık ne meşakkatli bir işmiş' demeleri, beni o kadar mutlu etti ki. Nuri Bilge "bugüne kadar arıcılıkla ilgili böyle bir film yapılmamıştır dünyada" dedi. "Arıcılıkla nasıl bir bağın var?" dedi ve ona hikâyemi anlattım.

Sonuç olarak üzerimden çok büyük bir yük kalktı. İnanılmaz rahatladım, çok saygı ve hayranlık duyduğum sinemacılar beğeni ve onay aldım, mutlu oldum. Bir kaç gündür içim huzurlu, bunca acıya değeceğini düşünüyorum artık.

"BENZERSİZ"İN PEŞİNDE ÇEYREK ASIR

Dursun Ali İnan Müzesi

PINAR HİLAL BALTA

FOTOĞRAFLAR: SERDAR KAPLAN

"İnsan bir işi gönülden yaparsa kanına karışıyor"

Trabzon Çaykaralı Dursun Ali İnan, 1994'den beri kendi tabiriyle "kanına karışan", "gönül verdiği" bir işin peşinden gidiyor. Yirmi altı yıldır özel ağaç kökleri, tarihî eserler, antikalar toparlıyor ve taş koleksiyonculuğu yapıyor. "Ağaçlara karşı her daim sempati vardı" diyen İnan, topladığı ağaç köklerinden ilk olarak masa, sandalye gibi kullanılabilecek eşyalar ürettiğini, ardından hayvan figürleri tasarlamaya başladığını söylüyor. Ormanda bir ağaç ararken bazen günlerce dolaştıklarını, özel olanı bulmak için büyük çaba harcadıklarını ifade ediyor. İnan bu çabayı şöyle tanımlıyor: **"Benzersiz'in peşinde."**

Dursun Ali İnan, "bir felaket yaşanmazsa belki de bin sene yaşayacağını" düşündüğü eserlerini ve dünyanın dört bir yanından topladığı antikalara, tarihî eserleri memleketi Çaykara'nın turistik beldesi Uzungöl'de kendi adını verdiği müzede bir araya getirdi. Geçtiğimiz yıl Eylül ayında ziyarete açılan müze 3 bin 750 metrekairelik bir alanda bulunuyor ve üç bölümden oluşuyor. Toplamda 2 bin 300 tarihî eser ve yaşam malzemeleri, 150 çeşit farklı renkte taş örneğiyle ağaç köklerinden yapılmış hayvan figürleri ve eşyalara ev sahipliği yapıyor. Ağaç köklerinden yaptığı eserlerin özelliği ise köklerin orijinalliğini bozmadan ortaya çıkarılmış olmaları. Yani doğaya baktığımızda her bir yaratılanın bize gösterdiği ayrı bir yüzü olduğunu keşfedilmek aslanan.

"Yüksek dağın başında hem yılanı hem kuşu rastlarsınız. Biri uçarak yükselmiştir, öteki de sürüklenerek..." İnan'a göre **"başarı"** o dağın tepesine ulaşabilmek. Bu yolculuğun yüzde 90'ı ise cesaret ve çalışkanlık...

Dursun Ali İnan, günümüzün turistik bölgelerinden biri olan Uzungöl'de, 1974 yılında, henüz ulaşım için düzgün yollar dahi yokken restoran ve alabalık çiftliği açarak, burada turizmi başlatan ilk isim oldu.

1994-95 yıllarında Uzungöl ve çevresine geldiğinde ilk olarak tomruk satın almaya başladı. Tomrukların ardı ardına üretimi, binlerce ağaç kökünün atıl kalmasına sebep oldu. Bu kökleri değerlendirebileceğini düşünen İnan, önce masa, koltuk biçiminde eşyalar; ardından hayvan figürleri tasarlamaya ve üretmeye başladı. Toplam üç kişilik ekiple çalışmaya başlayan İnan, "Eğer tahtadan, kütükten yapmayı düşünsek 1 saate üretebiliriz. Fakat biz benzersiz olanın peşindeyiz. Bu nedenle ormanda ağaç ararken bazen on gün geçirebiliyoruz" diyor.

Almanya'da geçirdiği beş senenin ardından memleketine döndü ve kültür balıkçılığı yapmaya başladı. 80 metrekairelik bir dükkânı olduğunu söyleyen İnan, "Hiçbir zaman aylık için çalışmadım. Hür irademi kullandım. Durmadan kafamın çalışması gerekiyor" diyerek, restoranın ardından bir girişimde daha bulunduğunu ve bungalov yapılar inşa ettiğini kaydetti:

"Dört oda, on altı yatak, bir tuvalet ve banyo koyduk. Tutmazsa başka yere götürürüz dedik. 1980 yazında bir baktık ki büyük firma sahipleri yer aramak için Uzungöl'e gelmişler. Onların mücadelesinden cesaret aldık."

Orman İşletmeleri, 1994-95 yıllarında Uzungöl ve çevresine geldiğinde ilk

Sini Tablası

Uzungöl Filak Köyünde Rus işgal kuvvetleri tarafından yakılan kapı

Dursun Ali İnan, restoran açtığı 1974'ten, turizm için attığı adımlara, koleksiyonculuktan ahşap malzeme üretimine kadar yaptığı her işte, yıllar boyunca yanında birçok kişiyle çalıştı. Trabzon'daki turistik mekânların işletmecilerinin çoğuyla yolları kesişti. Ağaç kökleri konusundaki el işçiliğini henüz bir çırağa devredemese de "insan öğrendiklerini öğretirse öğrenir" düsturuna inandığını ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdüreceğini ifade ediyor.

olarak tomruk satın almaya başladı. Tomrukların ardı ardına üretimi, binlerce ağaç kökünün atıl kalmasına sebep oldu. Bu kökleri değerlendirebileceğini düşünen İnan, önce masa, koltuk biçiminde eşyalar; ardından hayvan figürleri tasarlamaya ve üretmeye başladı. Toplam üç kişilik ekiple çalışmaya başlayan İnan, "Eğer tahtadan, kütükten yapmayı düşünsek 1 saate üretebiliriz. Fakat biz benzersiz olanın peşindeyiz. Bu nedenle ormanda ağaç ararken bazen on gün geçirebiliyoruz" diyor. Çünkü varlığı ile bir şeyleri açık açık söyleyen ağaçlar tercih ediliyor.

Afgan sefer taşı, İran baharatlığı, İran ekmekliği, Fransız hoşafılığı, kilise çanı, hesap makinesi, saat...

Aynı tarihlerde antika ve tarihî eserler biriktirmeye başlayan İnan, Trabzon'dan Rize'ye, Gümüşhane'den Giresun, Ankara ve İstanbul'a kadar birçok yerden eser edindi. Trabzon'da 470 senelik eserlere ulaştığını söyleyen İnan, tarihî eser piyasasından da birçok eseri koleksiyonuna kattığını ifade ediyor:

"Bana göre yaptığım işlerin en iyisi bu. Çünkü eğer bir felaket gelişmezse bunların birçoğu belki

de bin sene yaşayacak. Ben inançlı bir insanım. İncim doğrultusunda hareket ediyorum. İyi anılmak için gayret gösteriyorum.”

İnan'ın koleksiyonunda kendi ailesinden kalan bazı malzemeler de yer alıyor. Her ne kadar Trabzon'da Rus istilası nedeniyle talan yaşansa da dedesinden kalma bir koyun çanı ve annesinden kalma mutfak malzemeleri de müzede sergileniyor.

“Ağaç kökleri için aramıyoruz ama taşlar için uzmanlarla görüşüyoruz”

Dursun Ali İnan, son beş, altı senedir bu hobilerine bir yenisini ekleyerek taşlarla ilgilenmeye başladı. Tıpkı tarihî eserler gibi piyasadan satışını takip ettiği taşlar kadar, Doğu Karadeniz sahillerinden topladığı taşları da biriktirmeye başladı. Ağaç kökleri konusunda kendisinin uzmanlaştığını söyleyen İnan, taşlar konusunda ise bilim adamlarından, uzmanlardan yardım aldığını ve toparlanan taşları sergilenmeden önce incelettiklerini söylüyor.

İnan'ın taş merakı başladığında yıllardır biriktirdiği malzemelerin sergilenmesi için müze çalışmaları da başladı. Uzun süre arsa araştırmasını sürdüren İnan ve ekibi, arsayı bulduktan sonra Kültür Bakanlığı'ndan ruhsat alma çalışmaları için harekete geçti. 2019'da alınan ruhsat sonrasında müzenin açılışı Eylül ayında gerçekleştirildi.

“İnsan öğrendiklerini öğretirse öğrenir”

Dursun Ali İnan, restoran açtığı 1974'ten, turizm için attığı adımlara, koleksiyonculuktan ahşap malzeme üretimine kadar yaptığı her işte, yıllar boyunca yanında birçok kişiyle çalıştı. Trabzon'daki turistik mekânların işletmecilerinin çoğuyla yolları kesişti. Ağaç kökleri konusundaki el işçiliğini henüz bir çırağa devredemese de “insan öğrendiklerini öğretirse

öğrenir” düsturuna inandığını ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdüreceğini ifade ediyor.

Karadenizli sanatçılardan müzeye klipli destek

Türkiye'de Mart ayında etkisini gösteren Covid-19 pandemisi nedeniyle birçok turistik belde gibi Uzungöl ve Dursun Ali İnan müzesi de zor günlerden geçti. Hem yerli hem yabancı turistlerin karantinalar nedeniyle kısıtlanan hareketleri, normalleşme süreçleri sonrasında eski normale dönmeye başladı. Bu kapsamda Uzungöl ve Dursun Ali İnan müzesini tekrar hatırlatmak isteyen Karadeniz müziğinin ünlü isimleri, müze için özel bir türkü besteledi. Bu türküyü özel bir de klip çeken sanatçıların Youtube'dan yayınladıkları video büyük ilgi çekti.

Dursun Ali İnan Müzesi, 26 yıllık birikimiyle ziyaretçilerini bekliyor...

Antika Eşyalar

Dursun Ali İnan

Prof. Dr. Abdullah AKAT*

Trabzon Müzik Kültürüne Dair Bir Çift Söz-1

Trabzon Şehir Halk Mûsikisi

Trabzon'da müzikal yapı tüm Doğu Karadeniz Bölgesi'nden unsurları barındırdığı gibi, şehir geçmişte kültür – sanatın önemli yaşam alanlarından biri olması münasebetiyle klasik Türk mûsikisi, klasik batı müziği, âşık mûsikisi, civar yörelerden taşınarak gelen halk mûsikisi, dini mûsiki gibi birçok müzik türünü bünyesinde taşımaktadır. Bununla birlikte, şehir merkezi ile köy yerleşimleri arasında

birçok açıdan önemli farklılıklar bulunur. Şehirdeki çok kültürlü yapının aksine ilçe ve köylerde genellikle kemençe, davul – zurna, kaval gibi yörenin geleneksel halk çalgıları çalınır ve halk türküleri söylenir. Bu sebeple, Trabzon müzik kültürüne dair söyleyeceğim bir çift söz, en temel sınıflandırmayla bir bütünün iki eşdeğer parçası olarak ayırabileceğimiz şehir halk mûsikisi ve köy halk mûsikisi üzerine olacaktır.

Osmanlı'nın Trabzon'u fethinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Müslim ve gayrimüslim nüfusun bir arada yaşadığı şehir, kültürel etkileşimin son derece karmaşık olduğu kozmopolit bir yerleşim alanıdır. Uluslararası liman ticareti, İran transit yolunun Trabzon'dan başlaması ve şehrin jeopolitik önemi itibarıyla, Trabzon yalnızca kendi içinde değil, aynı zamanda başta İstanbul ve Karadeniz'e kıyısı olan Kafkasya, Kırım ve Balkan coğrafyasıyla ve birçok Asya, Avrupa şehri ile kültürel alışveriş içindedir. Bu durum doğal olarak müsikeye de yansır ve şehirde klasik Türk müsikisinden batı müziğine, âşık müsikisinden dini müsikeye dek uzanan oldukça renkli bir müzik yelpazesi karşımıza çıkar. 1900'lerin başında şehirde gayri-Müslimler tarafından kurulmuş bir filarmoni orkestrası ve yine eskiden beri süregelen bir kilise korosu olduğu bilinmektedir. 1912 yılında yapılan opera binası ile batı müziği gelenekleri şehirde iyiden iyiye kendini gösterir. Bu dönemde Türk müsikisinin şehirde hatta şehre yakın Akçaabat gibi ilçe merkezlerinde önemli gelenekleri olduğu görülür. Cami müsikisi ve cami dışı dini müsiği türleri de Trabzon'da önemli bir yer tutar. Trabzonlu hafızların okuduğu gazeller, dini günlerde düzenlenen toplantılar, ölüm, sünnet gibi ritüellerde okudukları mevlitler ve ilahiler kendine özgü bir üsluba sahiptir. Cumhuriyet döneminde mübadeleyle birlikte gayrimüslim azınlıkların şehirden ayrılması bu yapıyı zaman içerisinde değiştirir. Opera binası daha çok İstanbul'dan gelen oyun kumpanyalarının temsillerine ev sahipliği yaparken, daha sonra sinema olarak kullanılmaya başlanır. Batı müziği bir süre hevesliler tarafından lise ve dengi okullarda sürdürülürken, 80'li yıllarda üniversite düzeyinde eğitim veren müzik bölümü açılıncaya dek neredeyse terk edilir ve yerini hafif batı müziği orkestralarına bırakır.

Âşık müsikisinin şehirde bambaşka bir yeri vardır, kahvehaneleriyle meşhur olan Ortahisar 1950'li yıllara kadar Anadolu âşıklık

gelenegın yaşatıldığı en önemli uğrak yerlerinden biri olur. Bununla birlikte şehir göç aldıkça civar yörelerden Trabzon'a taşınan müsikiler de önemli oranda şehir müzik kültürünün içerisine girmiştir.

20. yüzyılın başında Trabzon'da Necmiati, İdman Ocağı, İdman Yurdu, Gençler, Doğan ve Sebat Gençlik gibi spor kulüpleri faaliyet göstermektedir. Bu kulüplerin tamamının ya orkestraları ya da müsiği şubeleri bulunur, hatta bazılarının tiyatro kolu da vardır. Bu durum elbette kentli kültürün sonucudur ve aynı dönemde Trabzon'da birçok önemli müsikinas yetişir. Özellikle ailece yapılan fasıllar oldukça meşhurdur ve evler bir bakıma konservatuvar gibidir. Cevdet Yalçiner ve ailesi, Ferit Tekebey, Mahmut Gürkan, Razi Aksu ve oğlu Osman Aksu, İhsan Hızır, Süheyla Altmışdört ve babası Salih Altmışdört, Sırrı Altmışdört, Sadri Ayata, Tanbûri Fransız Ali ve diğerleri...

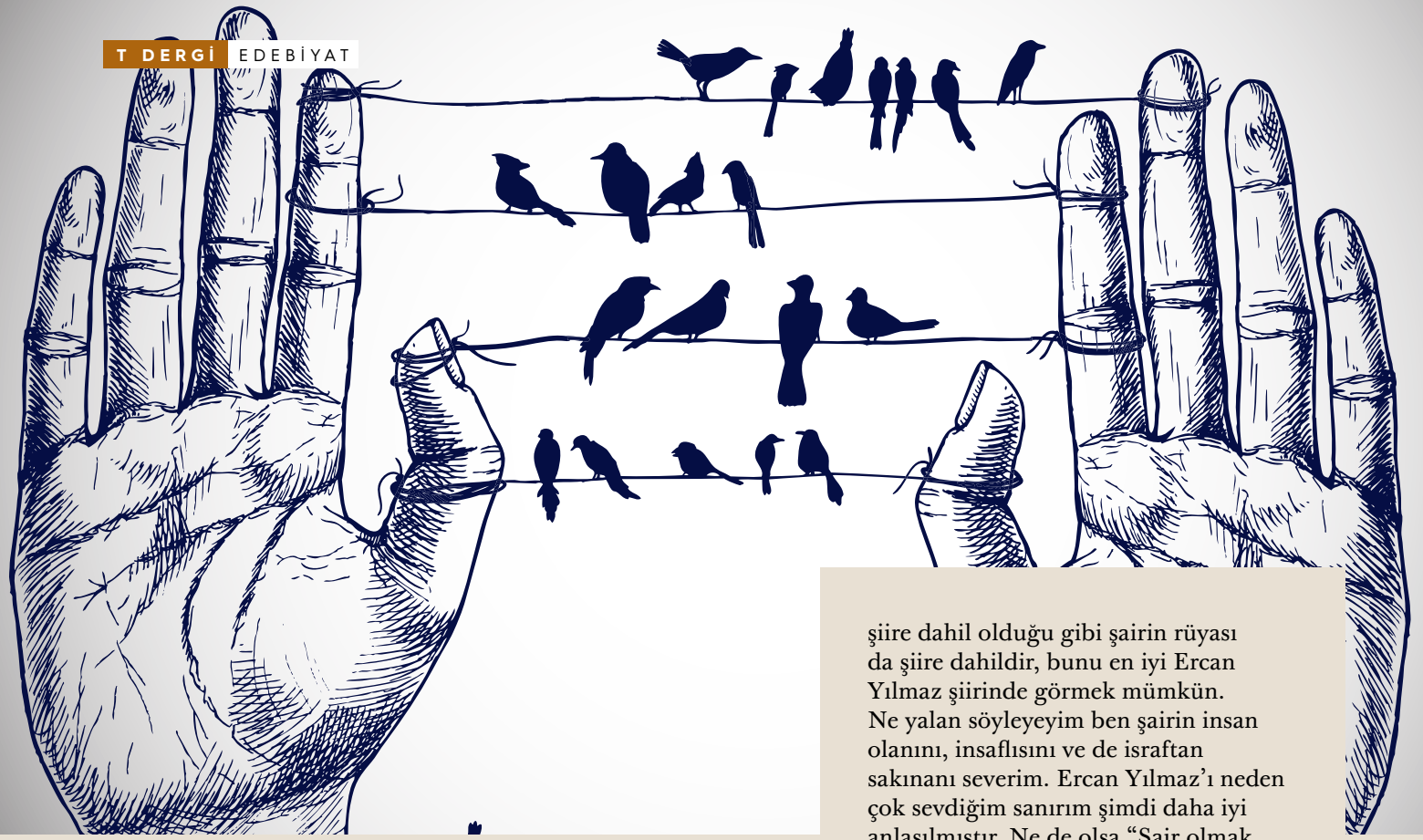
1950'lere gelindiğinde Trabzon'da bu dönemin kültürel mirasını devralan ve günümüzde hâlâ öğrencilerinin müsiği çalışmalarını sürdürdüğü bir kuşak yetişir. 1955 yılında kurulan Trabzon Müsiği Cemiyeti birçok konserler ve ses yarışmaları düzenler. Hatta bu ekip Erzurum'dan Samsun'a kadar uzanan bir bölge içerisinde önemli etkinlikler icra eder. Bestekar ve kemanî Temel Şükrü Doğru beyin yönettiği orkestrada kemanî Hamit Yalçiner, udî Teoman Önal, tanbûri Suat Kurtuldu, kanunî Osman Aksu, klarnetist Osman Veyisoğlu ve ritim sazlarında Süleyman Bilgiç, Hilmi Güner ve ayrıca Nusret Şakar, Necati Kurt gibi müzisyenler bulunur. Cemiyet çok uzun soluklu olmayarak 1960'lı yıllarda kapanır. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti ve Halk Eğitim Merkezi çatısı altında Ahmet Selim Teymur'un yeni bir koro oluşturması üzerine çalışmalar orada sürdürülür. Böylece Temel Şükrü Doğru ve arkadaşları Türk Sanat Müsikisi Topluluğu doğar ve uzun süre faaliyetlerine devam eder.

Önemli Bir Rivayet:

1937 yılında Atatürk'ün Trabzon'u üçüncü ve son ziyaretleri esnasında akşam bir fasıl tertip edilir. Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelen müzik topluluğunu gereksiz bularak geri gönderir ve Trabzonlu müsikinasları dinlemeyi arzu eder. Bunun üzerine Necmiati Spor kulübünün müzik koluna mensup hanende Rıza Hançer, Tanburi Hafız Osman, Takunyacı Salih (kemançı) ve diğer iki müzisyen ile birlikte Ata'nın huzurunda fasıl gerçekleştirilir. Ata'nın faslı oldukça beğendiği hatta bazı şarkıları kendisinin okuduğu ve sazandelerin kendisine refakat ettiği söylenir.

Bu dönemde Ahmet Selim Teymur, Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti'nde müsiği çalışmalarına katılanlara yol göstermek üzere bir kaynak kitap hazırlar. "Türk Müsikisi", adını taşıyan eser önce 1979-81 yılları arasında üç ayrı cilt olarak yayınlanır, sonradan ise tek bir cilt haline getirilir. 1987'de bu cemiyetten ayrılan isimlerin oluşturduğu Trabzon Müzik ve Halk Oyunları Derneği kurulur. Sonrasında yaşanan yeni ayrılıklarla birlikte aynı kökten yetişen birçok değerli müzisyenin farklı çatılar altında müsiği icralarına devam ettiği görülür. Günümüzde hâlâ aktif olarak faaliyetlerini sürdüren bu dernekler çok zor şartlar altında ayakta kalmaya çalışırken aslında şehrin kültür-sanat hayatında can damarı görevi üstlenmektedir.

* İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, abdullahakat@istanbul.edu.tr

şiiire dahil olduğu gibi şairin rüyası da şiiire dahildir, bunu en iyi Ercan Yılmaz şiiirinde görmek mümkün. Ne yalan söyleyeyim ben şairin insan olanını, insafısını ve de israftan sakınanı severim. Ercan Yılmaz'ı neden çok sevdiğim sanırım şimdi daha iyi anlaşılmıştır. Ne de olsa “Şair olmak biraz fazla insan olmaktır” (İ. Özel)

Yakın Takip Sözlüğü

Hüseyin Akın

Ercan Yılmaz: O Geyvelidir, ama ben onu nedendir bilmem hep Trabzonlu olarak düşünmüşümdür. Şiiri biraz Şeyh Galip, biraz Behçet Necatigil çokça da Asaf Halet Çelebi şiiirine göz kırpar. Şiiri ve kalemi memleketin bütün havasını taşısa da yine de o bizim Sakarya Türkümüzdür. Düzyazı ile şiiiri sözleştikleri noktada bir araya getirmeyi ustalikle başarır. Onun şiiiri bir yer altı ırmağı çağılıstıdır. Yer altı yerine bilinç altı da diyebilirsiniz. Şairin hayatı

Sıddık Ertaş: Güzel insan, şahane karakter, büyük adam gibi laflar söylemeyeceğim. Zira böyle söyleyerek onu kızdırmak istemiyorum. Sıddık Ertaş'ın hayatı şiiiri gibidir. Tantanasız, doğal, harbî ve hasbî. İlahiyatçı kimliğine format atmış idareci formasyonuna futbol takımı forması giydirmiştir. Onda en belirgin karakter hayatına sirayet etmiş olan istiğna duygusudur. Mor Sarı, Kuyuya Düşen Harfler, Şartlı Tahliye ve Şiirlerle Peygamberler Tarihi yürüdüğü yolların hikâyesi gibidir. İçimden geçen nesir de yazmasıdır. Hiç olmazsa anı, gezi yazısı ya da hikâye. Hiç olmaz mı?

Arif Ay: Erzurum'da otuz üç kişiden biri. Gökyüzü saatlerini ayarlama enstitüsünden mezun.

Mehmet Aycı: Serkisof kadar kendisi de ahababım olur. Kemiye keyfiyet katan adam. Dünyaya okumak için gelmiş de bir daha kafasını tabiat kitabının sayfelerinden kaldıramamış şair.

Zeynep Arkan: Şiiri sükuta benzer ve her daim “ıkrar”dan gelir. Uzun susuşlarından sonra kıvam kazanmış türküleridir. Bekletmeyi sever.

Ömer Erdem: Harbî ve hasbî sivil. Şiiirinde İstanbul rüyası gören, uykusu hep bu rüyaya doğru uzanan şair. Tek

kelimeye kocaman dünyaları sığdırmayı başarır. Pas, Kör, Kireç, Evvel, İstanbul'a, Azap, Yitiriler...

Mevlâna İdris: İsmi tahtında müstetir sessizliği ile huzur telkin eden şair. İnsana keşke yeniden çocukluğa dönsem de "Kuyruğu Dumanlı Kedi"yi okusam dedirten bir tarafı vardır. Çeto ile gökyüzü daha bir sağlam.

Ali Ayçil: Aklım "Arasta'nın Son Çırağı"nda kaldı. Şiir, öykü, deneme arası uzun bir yolculuğa çıkmış gibidir. Yolunda gitmeyen hiçbir şeye -akan bir trafik dahi olsa- tahammülü yoktur. Aklımıza son düşürdüğü soru: Bir Japon Nasıl Öler?

Mürsel Sönmez: Şarkısı derin ve yanıktır. Baktığı yerde iz bırakır. Gelmediğinde yokluğu daha çok hissedilendir. Abartma sanatını hayatına yaklaştırmaz. Bütüne parçadan gidildiğini bilir. İlk şiir kitabı "Cüzler" ilk kez sağlıklı bir şairin müjdecisi olmuştur. Kitaplarının birer birer sayılması onu hiç hoşnut etmeyeceğinden "Tütün Küfesi" deyip geçeyim. Evet, "Tütün Küfesi"

Nurettin Durman: Azmin ve samimiyetin şairi. Yazdıkları yaşadıklarına denk düşen adam. Günümüz şiirinin en genç şairi aynı zamanda. Hayat hikâyesi yoktur, şiirleri vardır. Ve Sonra Dünya Kaldı Başıma demişti. Demeye devam ediyor.

Ali Ural: Güzellik dokuyucusu. Modern simyacı. Klasikle modern olanı bağdaştırma hünerine sahip. Neredeyse klasik haline gelmiş eserlerin haklı sebebi. Bir şairin öyküsü, denemesi ve dahi her satırı nasıl da bir şiir ırmağında yıkandıktan sonra müşterek bir denize döküldüğünün somut hali. Körün Parmak Uçlarını kullanarak onun bütün eserlerini okuyanlar yazmanın nasıl bir dokunuş olduğunu anlamakta zorlanmayacaklardır.

Ali Emre: Sancılı bir ırmak. Dört kıtaya yayılan duyarlık. Yeryüzüne dağılan şiirleri kendi ipine sabırla diken usta. Hayat birden fazla zamana sığar elbet. Bu hakikati muhtemelen şiirden öğrenmiştir. Ne çok az konuştuk, az karşılaştık son zamanlarda.

Cengizhan Orakçı: İyi şair. Bunu kendisi de biliyor. Mahcup bir onura yaslı şiirleri var. Bazen mısralar arasında ağıt yakarken bazen de urup durup halay çekiyor. "Acıdan Siyah"la tanıdım onu. "Fotoğrafta Çirkin Çıkan" ile olay yaratacağı kesin. Bütün negatifler yakarak. Al sana bir kitap ismi daha; ama kimseye vermem, bu benim: "Bütün Negatifleri Yaktım"

Zeynep Tuğçe Karadağ: Kendisini şiirlerinden tanıdığım şair. "Acile Tek Giden" tek başına bir şiir zaten. Bunun nasıl bir şey olduğunu düzyazıyla anlatmak kolay değil. Yalnızlığı ve kimsesizliği bu denli güzel açıklayan üç kelime her kitaba nasip olmaz. Reel hayatta olduğu gibi şiirinde de yerini yadırgıyor. Belki de bir yüzleşmenin şiirini yazıyor o.

Ayşe Sevim: Sesi uzaktan geliyor, fakat geldiği an nasıl da insana ve cana yakın bir şiir. Şiirinin çocuk damarını boşluğa saldırdı uçurtmayı gökyüzü kapmasın diye ipini bir ağaca bağlar gibi emniyette tutuyor. Arenada değil çocuklara ayrılmış bir bahçede geziyor onun şiiri. Taburcu, İşlenmemiş Suç ve Uçma Taklidi kitaplarında mekânı çocuk olan bir zamanın dizeleri var.

Hayriye Ünal: Bilincin alt ve de üst katmanlarını şiirine katabilmeyi başarmıştır. Ucuz lezzetler arayanların onun şiirinden eli boş dönecekleri bir gerçek. Şiiri bitirdiğinizde gönlünüzü hoş edecek bir bahşış beklentisine de kapılmayın sakın. Çalışkanlık ne yaptığını bilirlikle cesaret kazanmıştır onun şiirinde.

Celal Fedai: Ses ve söz uyumu kadar geçmiş zamanlar ile umuda dönüşen gelecek zamanları şiirinde kaynaştırabilmiştir. Destansı anlatım, mitolojik göndermeler, masalsı eda ve bütün bunları aktüel zamanla yüzleştirebilme başarısı Celal Fedai ismini anlam dünyamızdaki yerine yerleştiriyor. Şeytanın Günlüksüz Irgadı kitabını yıllar önce okumasaydım

belki de Celal Fedai isminin izini kaybedecektim. "Eli Kulağında" ile doğru bir okuyucu izleğine sahip olduğumu söylemek hakkımdır artık.

İsmail Karakurt: Ben onun şiirini okurken memleketimin dağlarını dolaşıp, ırmaklarında yüzen, bağrını rüzgarlarına açmış havasını dolu dolu içine çeken bir adamı satırlar arasında dolaşıyor sanırım hep. Yerli yerinde bir şiir onunkisi. Yabancı yerindeliğinden değil "Yerli yerindelik"ten bahsediyorum. İsmail Karakurt'un şiiri yeri geldiğinde dua niyetine okunabileceği gibi tınısı yakalandığında türkü olarak da okunabilecek şiirlerdir. Sadece "Çiçekli Yazma" kitabı bile okunduğunda beni doğrulayacaktır.

Mustafa Akar: Zaman geçtikçe daha bir sevdiğim şair. Şiirini şiirim bilirim. Aynı acıları ve sancıları yüklenmişiz gibi. "Küçük Bir Gökada" hakkında evvel zamanda yazdıklarım buna şahittir. Yeniyi tüketmeyen eskiyi bekletmeyen bir şair Mustafa Akar.

Hüseyin Karaca: İçli ve sessiz. Yazmadıklarının yazdıklarından çok çok fazla olduğu ihtimalini akla getiren bir duruşa sahip. Derinliği derinden derine bakabilenlerin fark edebileceği bir şey. Şiirinde de nesirlerinde de ironi ya da mizaha yakın anlatım biçimleri arayanlar bulamayabilirler. Disiplinli bir kalemdir. Bunu şiirleri kadar en son çıkan "Mühimmat" isimli deneme kitabında da görmek mümkün. Gerçek aydın tavrı, soylu tutum, haysiyetli duruş gibi nitelikleri Hüseyin Karaca ismi ile yan yana getirmemiz mübalağa sayılmaz.

Bir Naif Şikâyet

Ömrünün şarkısı her ne kadar hazin bir makamla başlamış olsa da notalarını kendinden başka kimsenin insafına bırakmamıştır. Çünkü ancak orada özgürce dolaşabilmiş, siyah perçemini piyanosu üzerine sonsuz bir güvenle bırakabilmiş, hiç yaşamadığı belki de yaşayamayacağı aşkların hayaline savurabilmiştir.

Esmâ Koç

Kulağımızın âşına olduğu, o çok bildiğimiz şarkıların arkasında, radyo cızırtısı kadar anlaşılmaya muhtaç hayatlar vardır. Ömrüm bir şarkı olsaydı bu olurdu, dediğimiz ama kendi hayatımızın bestesini bile yazmaktan aciz olduğumuz zamanlar... İşte İhsan Raif Hanım böyle zamanlarda sığındığımız şarkıların şairi. Ömrünün şarkısı her ne kadar hazin bir makamla başlamış olsa da notalarını kendinden başka kimse- nin insafına bırakmamıştır. Çünkü ancak orada özgürce dolaşabilmiş, siyah perçemini piyanosu üzerine sonsuz bir güvenle bırakabilmiş, hiç yaşamadığı belki de yaşayamayacağı aşkların hayaline savurabilmiştir.

Onun hayatının seyri, daha çocukken kara bir gölge olarak hatırladığı, kendisini kaçırmak için eve giren bir adam yüzünden değişivermişti. Bu kara gölgenin İhsan Raif'i kaçırmaya teşebbüsü başarısız olsa da babası onu eve giren bu davetsiz misafir yüzünden hayatını zindana çeviren bir evlilikle cezalandırır. İhsan Raif, babasının acımasız vehimleri yüzünden 13 yaşında yine babasının karar verdiği Mehmet Ali adında tanımadığı bir adamla evlenerek İzmir'e gönderilir. İhsan Raif'e göre Hz. Ömer kadar adaletli olan babasının terazisi kendisine gelince zalimce şaşmıştır. Şöyle der babası için: "Benim istikbalimi tartarken adil olamadı o terazi".

Kocasını hayırsız ve merhametsiz bir hovarda çıkmıştı. İhsan Raif, artık ne çocukluk sevgisine muhtaç ne de aşk sözlerine hayrandı. Aşk ve çocukluk onu çok çabuk terk etmişti. Çiçeği burnunda günlerini zindana çeviren kocasını şu cümlelere sığdırmıştı: "İzdivacın asude cennetini harlı bir cehennem gayyasına çeviriyordu. Genç kalbimin heveslerini her zaman kırıyor, aşk beklentimi hüsrana boğuyor, sonra kendini sokağa atıyordu..."

İşte nihayet bir türlü dönmeyen bahtı onu bu evliliği bitirmeye mecbur bırakmıştı. Ancak 27 yaşında kocasından boşanmayı ailesine kabul ettirebilmiş ve başka bir

sürgüne, aile evine üç çocuk ile dönüvermişti. Sonra bir evlilik, bir evlilik daha... Nihayetinde dördüncü evliliğinde aşkı, Şahabettin Süleyman ile bulmuştu. En sevdiğini, en nihayetini, kaybolan mutluluğunun telafisini buldum dediği aşkını ise amansız bir hastalık yüzünden kısa bir süre sonra toprağa vermişti. Ama yaşadıkları bize, güftesi ve bestesi kendisine ait şu dizeleri bırakmıştı: Kimseye etmem şikâyet; ağlarım ben halime / Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime / Perde-i zulmet çekilmiş korkarım ikbalime / Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime..."

İhsan Raif Hanım, hem usta bir şair hem de eşsiz bir besteci olarak günümüzün öncü kadınlarından olmuştur. Hayatı ise anlatılmaya ve anlaşılmaya muhtaç bir silüet gibi tozlu plaklarda bir tıngırdayıp bir susmuştur. O, Türk şiirinde hece ölçüsünü benimseyen ilk kadın şair olarak kuralları bozan içli şiirlere, kırılan bestelere annelik yapmıştır. Sesi ne zaman gür çıkacak olsa hayatına giren erkeklerin acımasızlığı babasının bir devamı gibi adeta tekrar etmiştir. Kabullenmiş midir? Elbette hayır, ikinci kocasının kendisine öpsün diye uzattığı eli geri çevirip oracıkta ondan boşandığı gibi boynuna zulmet ipini vuran hiçbir cehennem bahçesinde barındırmamıştı. Zaten o ki; "Kimseye etmem şikâyet" cümlesinden daha büyük bir sitem var mıydı? Baktığı istikbalde gördükçe titrediği neydi? Kimseye sezdirmeden edilen şikâyetin muhatabında caydırıcı bir ikazı var mıydı? Büyümesine izin vermedikleri çiçeklerin ardından kuyularca ağladığı duyulmuş muydu? Mücrim gibi titrerken üzerine bir ince şal örtülmüş müydü? Asrın bestesini yazmış ama bahtını pir-ü pak yeniden yazamamış bir kadının ömründen böyle bin soru böyle bin endişe...

İhsan Raif Hanım

Abdullah Tukay

Kazan Tatar Edebiyatı

ASEL KİPCHAKOVA

Köklü ve zengin bir geçmişe sahip Kazan Tatarlarının edebiyatı, asırlara uzanan gelişim süreci içerisinde farklı dönemlerden geçmiş; Kazan Hanlığı (1552) yıkıldıktan sonra hem toplum hayatında hem de edebiyatta gözlemlenen durgunluk uzun yıllar sürmüştür. Rusların Hristiyanlaştırma yoluyla Ruslaştırma siyaseti yürütmesinden dolayı Kazan Tatarları millet olarak var olma mücadelesi vermiştir.

Tatar edebiyatı, tarihin her döneminde türlü şartlara uyum sağlayarak, devamlı kendini inkişaf ettirip, ilerleten bir gelişim süreci yaşamıştır. Tatar dilinin hayatta tutulup nesillerden nesillere aktarılmasında en önemli rolü üstlenen ve dolayısıyla edebiyatın, aslında edebiyattan çok daha fazlası olduğunu dakikleştiren Tatar edebiyatı, günümüze Tatar halkının tarihini, hikâyesini, ruhunu barındıran zengin bir miras bırakmıştır. Tatarlar, söz sanatının başlangıcı olarak diğer Türk boyları gibi Runik yazı ile kaydedilen eserleri sayarlar. Kadim Tatar halk edebiyatında gelişen türlerin, bazı eserlerin ilk ve en eski orijinal nüshaları, eşleri Çin kaynaklarında ve Orhun-Yenisey mezar taşlarında tespit edilmiştir. Halk edebiyatının en eski ve en güzel türleri arasında birinci sırayı mitolojik efsaneler alır. İdil-Bulgar Devleti'nin hüküm sürdüğü devir, Tatar yazılı edebiyatının ilk devri olarak kabul edilir. Bu dönem, Tatar edebiyatının en önemli ve ünlü temsilcisi Kul Ali'dir. XIII. yüzyılın ortaları ile XV. yüzyılın ortaları, Tatar edebiyatı tarihinde Altın Ordu Devri Tatar edebiyatı olarak adlandırılır. Bu dönemde Sayf-i Sarai'nin "Golestan Bit-Turki", Nizami Gencevi'nin "Husrev ve Şirin" gibi eserleri, Volga-Ural Tatarlarının kültürel gelişimini etkileyen eserler arasındadır. Mahmut Bin Ali tarafından eski Tatar edebî dilinde yazılan ve bugüne kadar korunan Nehcü'l Feradis, bugün Türkiye'de korunmaktadır.

Kazan Hanlığı dönemi eserler veren edebiyatçılarımızın adları ne yazık ki günümüze kadar ulaşamadığından, bu devir Tatar şiirini Kazan Hanlığını yöneten Han Muhammet Emin, Muhammedyar ve hem şair hem de imam olan Kul Şerif isimleri ile anıyoruz. Köklü ve zengin bir geçmişe sahip Kazan Tatarlarının edebiyatı, asırlara uzanan gelişim süreci içerisinde farklı dönemlerden geçmiş; Kazan Hanlığı (1552) yıkıldıktan sonra hem toplum hayatında hem de edebiyatta gözlemlenen durgunluk uzun yıllar sürmüştür. Rusların Hristiyanlaştırma yoluyla

Kayyum Nasiri

Dönemin diğer bir ünlü edebiyatçısı da ceditçilik hareketinin temsilcilerinden, Tatar Ulusal Uyanışı'nın sembolü ve Tatar milliyetçilerinden Kayyum Nasiri'dir. Bu dönem Tatar aydınları Osmanlıca kelimelerden istifade etmeye başlamışlardır.

Ruslaştırma siyaseti yürütmesinden dolayı Kazan Tatarları millet olarak var olma mücadelesi vermiştir. Onun için Kazan Tatar edebî dilinin tarihî gelişmesinin dönemlere ayrılmasında XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII-XVIII. yüzyıllar "Tatar millî edebî dilinin gelişmesinde hazırlık dönemi" olarak adlandırılmaktadır. (Hakov 1993: 18). XVII. yüzyıl edebiyat ve tarih birbirine yaklaşır; yazı dili üslubunda halkın konuşma diline dönüş hissedilir. Bu dönem eserlerinde sufizm, ahlaki ve felsefi konular ön plandadır. XVIII.-XIX. yüzyılların en ünlü şairleri A.Kargaliy, Ş.Zeki, A.Kandaliy, Akmolla vb. olup, günümüzde Türk boylarının ortak şairleri sayılırlar. "Bu devirde Maarifetçilik ve Realizm büyük yer tutmaktaydı. Bu yolda ilerleyen

Maarifetçiler ile Realistler halkın yaşayış biçimlerini ön plana çıkararak, onların eğitilmesi gerektiğini ispat ettiler. Kazan Tatar halkının ancak akıl, eğitim ve fen ile ilerleyebileceğini ortaya koydular." (A.Kamaliev) Dönemin diğer bir ünlü edebiyatçısı da ceditçilik hareketinin temsilcilerinden, Tatar Ulusal Uyanışı'nın sembolü ve Tatar milliyetçilerinden Kayyum Nasiri'dir. Bu dönem Tatar aydınları Osmanlıca kelimelerden istifade etmeye başlamışlardır.

XX. asır başları Tatar edebiyatı ve şiiri zirvededir. XIX yüzyıl sonu- XX. yüzyıl yarısı, Türk dünyasının tarih ve edebiyat alanında öncü isimleri Tataristan'dan çıkmıştır. Batılı tarzda, yenileşmenin etkisindedir. "19. yüzyılın sonlarından itibaren genç

Tatar yazarların verdikleri tiyatro eserleri ile bunların okunması ve sahnelenmesinden kaynaklanan önemli bir yenileşme sürecinin varlığını tespit etmek gerekir." (A. Kamaliev) Bu dönem Tatarlar, açtıkları medreseler, yayınladıkları gazete ve dergiler ile tüm Türklere rehberlik etmişlerdir. Tatar dili ile ilgili gramer kitapları, sözlükler bu dönem hazırlanmıştır. Realizmin, romantizmin, halkçılığın en güzel örneklerini de yine aynı dönemde görmekteyiz.

Dönemin en parlak ismi, modern İdil Tatar edebiyatı ve dilinin kurucularından, Tatar halk şairi, namı diğer Tatarların Puşkin'i Abdullah Tukay'dır. 26 yıllık hüznü ve kısıcık ömrünü milletine ve Tatar edebiyatına adanmış Tukay, Osmanlı edebiyatına yakın şiirler de yazmıştır. Bağımsız Tataristan ve halkının ilerlemesi, yükselmesi arzusuyla yazan, yaşayan Tukay'ın "Ana Dili" isimli şiiri, Kazan Tatarlarının resmî olmayan millî marşıdır. Türkiye'de Tukay'ın hayatı ve

şiirleri tezlere konu olmuş; birçok şiiri Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

*Az mı
itildim, kalkıldım, ben zavallı yetim.
Azıcık
yetiştirdi, okşayarak alnımı, milletim.
(Abdullah Tukay)*

Tatar edebiyatının "Üyge Taba-Eve Doğru" isimli romanı ile Türkiye'de; milliyetçi kimliği ile Türk dünyasında en çok tanınan, çağdaş Tatar edebiyatının öncülerinden diğer bir ismi Ayaz İshaki, Varşova Üniversitesi'ndeki Türk Dili hocalığı görevi sırasında dünyanın muhtelif yerlerine dağılmış İdil-Ural Türklerinin birliğini ve teşkilatlanmalarını sağlamak amacıyla komiteler kurup kongreler düzenlemiştir. Rusya Müslümanlarının geleceğini tayin amacıyla gerçekleştirilen Rusya Müslümanları Kurultayları'nın iştirakçisi ve tertipçisidir. Ceditçiler'in fikirleri doğrultusunda Kazan Tatar edebî dilinin gelişmesine hizmet etmiştir. Ömrünün büyük kısmını Türkiye'de geçirmiş ve Türkiye'de vefat etmiştir.

"Türk milliyetine mensup ayrı ayrı halkları, Türk dünyasının bir cüz'i ve bir tesbihinin ayrı ayrı taneleri gibi telâkki edeceğine eminim. Hiç şüphesiz ki bu tesbihin baş tanesi yani "Bismillah"ı sence de Türkiye'dir."

(Ayaz İshaki-Eve Doğru/Üyge Taba)

1917 devriminden sonra Sovyet ideolojisine bağlı olarak gelişen Tatar edebiyatı, 2. Dünya Savaşı sırasında geriye doğru izlenebilir. Fakat buna rağmen bu savaş yıllarında mücadele ruhlu şiirleriyle Musa Celil gibi şairler ortaya çıkmıştır. Musa Celil'in Moabit zindanlarında idamını beklerken gizlice defterine not ettiği şiirleri "Tutsak Şiirler" adıyla kitaplaştırılıp, Türkiye'de basılmıştır. Sovyet dönemi Tatar edebiyatında konular siyasi sebeplerden dolayı kısıtlanmış ve milliyetçilik gibi konuların işlenmesi engellenmiştir. Tatar edebiyatı, Rus edebiyatına benzemeye

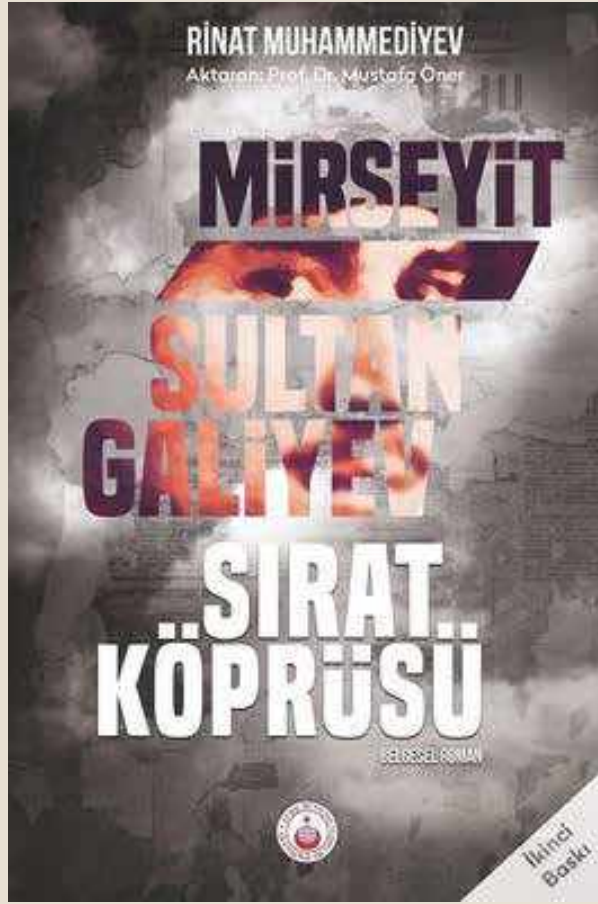
Musa Celil

1990'lı yıllardan bugüne dek "bağımsızlık, dil, din" gibi konuları işleyen Kazan Tatar edebiyatıyla ve romanlarıyla ilgili Türkiye'de birçok akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Milletin ruhunun yansıması, tarihinin tanıkçısı, dilinin muhafızı olan milli edebiyat var oldukça millet var olacaktır.

başlamış ve hem Doğu hem de Türk Dünyası'ndan koparılmıştır. Stalin'in aydın soykırımlarından en çok nasibini alan Kazan Tatarlarının hayat hikâyelerini konu edinen tarihî romanlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan, Rinat Muhammediyev tarafından kaleme alınan ve Sultan Galiyev'in hayatını konu edinen 'Sırat Köprüsü' isimli roman, Mustafa Öner tarafından çevrilmiş ve Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nca yayımlanmıştır. "Sultan Galiyev, Türkiye'de çok az bilinen, devrimin en büyük Türkçülerinden birisidir. Hayatı Türk birlik ve dirliği için müthiş bir mücadele ile geçmiş, çok büyük bir siyaset, ilim ve devlet adamıdır. Bu büyük mücadelesini, bu eserde, belgeleriyle öğrenmek mümkün olacaktır. Bugün geldiğimiz noktada bu büyük mücahitlerin (İsmail Gasparalı, Ziya Gökalp, Sultan Galiyev...) payını her Türk çocuğu bilmek zorundadır." (Turan Yazgan)

1990'lı yıllardan bugüne dek "bağımsızlık, dil, din" gibi konuları işleyen Kazan Tatar edebiyatıyla ve romanlarıyla ilgili Türkiye'de birçok akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Milletin ruhunun yansıması, tarihinin tanıkçısı, dilinin muhafızı olan millî edebiyat var oldukça millet var olacaktır. Bugün Tatar halkının geçmişinden aldığı ışığı geleceğine tutan, baskı ve asimilasyonlara karşı millî kimliğini muayyenleştiren, yaşıtan ve adeta

Sırat Köprüsü

Sovyet dönemi Tatar edebiyatında konular siyasi sebeplerden dolayı kısıtlanmış ve milliyetçilik gibi konuların işlenmesi engellenmiştir. Tatar edebiyatı, Rus edebiyatına benzemeye başlamış ve hem Doğu hem de Türk dünyasından koparılmıştır. Stalin'in aydın soykırımlarından en çok nasibini alan Kazan Tatarlarının hayat hikâyelerini konu edinen tarihî romanlar ortaya çıkmıştır.

ulusun doğru yolda ilerlemesinde bir kılavuz rolü üstlenen edebiyatımızın dünyada ve Türkiye'de tanınması, yaşaması arzusunda yazdığım yazımı; Tatar dil ve edebiyatının geliştirilmesi ve korunması, Türk kültür birliğinin sağlanması uğrunda büyük mücadeleler verip, bu mücadelelerin sonucunda hapsedilen ve hapisanede yargılanması yapılmadan hayata gözlerini yuman büyük edebiyatçımız ve dil bilimcimiz Galimcan İbrahimov'un sözleriyle

tamamlamak isterim:

"Edebiyat; halktan, halkın hayatından, halkın gönlündeki mana ve hislerden bahseder.

...Millet binasının temel taşlarından en güçlüsü dildir. Dilin içinde halkın ruhu, sesi, düşünce ve duygusu gizlidir. ...Medeni halkların mekteplerinde en ehemmiyet verdikleri, okutulması da lazım ve farız olarak görülen bilim türünden ilki – milli dil ve edebiyattır."

Al Dereden Taşları

Trabzon Dereleri

Kasım Tiryaki

Şunu biliyorum; suyla/dereyle eğlenmiyorum ben, gençleşmiyorum, vakit geçirmiyorum, belki en hafifinden tamamlanıyorum onunla, ben oluyorum. Bütün eksiklerin, eksikliklerin, fazlalıkların üstünden zıplayıp geçiyorum bir çırpıda!

*Ah dumanlı dereler
Neler bilirim neler
Yine bekliyor bizi
Konuştuğumuz yerler*

O serin ve hercaî akışı, dere boyunu takip ediyorum; kâh aşağı, kâh yukarı doğru ama hep onu! Dere kompleksiz, stressiz ve kesintisiz bir sohbet arkadaşı gibi; tertemiz, saf ve gerçek. Yormuyor. Bir şey bilmeme gerek yok onunla beraberken. Bir bilgenin, veli kulun yanında kalbini temiz tutmak gibi bir şey bu. Zihnimde ve gönlümde dokümanlara, hesaplara yer vermeden takılıyorum bu taşlı, kumlu, çalı çırpılı yerde.

Yeryüzündeki kutup yıldızımdır dere. Yönümü onunla belirlerim. Sadece sağı solu, kuzeyi güneyi değil, iyiyi, kötüyü, neşeyi, kederi de onunla bilirim. Binlerce yıldızın aktığı serin gökyüzüdür dere. Sevinci de, hüznü de pırpıplar, köpürtür, gürül gürül akıtır damarlarında insanın.

Bildiğim ve bilmediğim dere. *Neler bilirim neler...* Hiçbir şey bildiğim yok!

Nedir bu dere tutkusu, dere hikâyeleri, romanları? Bir kere derenin sağlık ve neşe yaymasıyla ilgili değilim elbette. Yüzmek filan değil derdim. Kenarında güneşlenmek ya da saatlerce içinde dolaşmak filan da değil. İşe böyle, fiziki yönüyle bakınca, kenarında oturmak, yürümek, uyumak fazlasıyla yeter insana elbette fakat

mevzu tek başına bunlar değil. *Neler bilirim neler* ama yine de dereyle olan ilişkimi tam olarak anlatabilecek yeterlilikte değil bildiklerim. Ama şunu biliyorum; suyla/dereyle eğlenmiyorum ben, gençleşmiyorum, vakit geçirmiyorum, belki en hafifinden tamamlanıyorum onunla, ben oluyorum. Bütün eksiklerin, eksikliklerin, fazlalıkların üstünden zıplayıp geçiyorum bir çırpıda!

Başka hiçbir şeye ihtiyaç duymadan bir derenin kenarında geçirebilirim ömrümü. Yani çok büyük bir söz söylemiş gibi oldum ama öyle değil. Dereden uzak olduğum her zamanı ve onun dışındaki her yeri yadırgadım. Hiçbir zaman, artık derenin yanından ayrılabilirim, bu kadar kaldığım

yeter, dediğimi bilmiyorum. Yani derenin yanından, kenarından ayrılmak normal şartlarda olacak bir iş değil. Zihinsel ve ruhsal bütünlüğün erincine vardığım o varoluşsal sulardan uzak olmak bir yerde anlamsızlık gayyasına yaklaşmak ve belki de o karanlığın içine yuvarlanmakla eş değer.

Dere bıçak gibi bir şey; ihaneti, eğriliği, hoyratlığı sevmeyen ve karşılık verir. Harbidir alabildiğine. Yanlış yapana keser cezayı günü gelende. Keşan gibi, peştamal gibi; her kıvrımı ayrı bir renk, her anı, saati ayrı bir desen, insanlara kesintisiz öğütler veren ulu bir bilge: Dağların doruklarından, koyaklardan, uçurum gibi vadilerden gürültüyle koşar gibi akıp giderken ve düzlüğe ulaştığında, sakın ağırbaşlı devam ederken yoluna, kesintisiz anlatıp durur âdemoğluna binlerce yıldır. Hep hayati şeyler, hep ölüm kalım mevzuları. Zihnimizin ve ruhumuzun en uçralarına sokulup ayna olur bize; huzuru, kargaşayı, güzeli, çirkini, ışığı ve karanlığı gösterir.

Karadeniz; peş peşe sıralanan dağlar ve dereler bütünü. Dağ ve dere. Hızlı akan, sağına soluna çarpa çarpa, kayalardan, uçurumlardan atlaya zıplaya akan gürül gürül sular. Karadeniz az deniz ama çokça dağ ve deredir.

Karadeniz; ardı arkası kesilmeyen sıra dağların ve bir türlü sakinleşmeyen derelerin hılasasıdır.

Hâlihazırdaki üç kitabımın, üçünde de dereyi anlattım. Her birinin isminde de var dere. O şakrak, serin haşinliğin peşini bırakmaya, dere boyunda gezmekten vazgeçmeye hiç niyetim yok! Dereden âla arkadaş

**Sır küpüdür dereler;
binlerce sırrın anlatsan
da bir tekini vermez yâd
ellere. Sevdaluk türkülerini
doya doya ona söyler,
gözyaşlarımızı yalnızca
onun kenarında akıtırız
gönül rahatlığıyla. Yoksa iş
olsun diye söylenmedi onca
dere türküsü.**

mı olur? Ne anlatılsa dinler, ne anlatsa dinlenir. Yüreğimizi alt üst eden dertlerimizi, kimselere açmayıp, bin bir kilitte kalbimize gömdüğümüz *sevdaluklarımızı* derelere anlatırız da bir kere of dediği duyulmaz.

*Dere akıyor dere
İki taştan bir yere
Başımı bağladılar
İstemediğim yere*

*Dere boyu iz gider
Bir kınalı kız gider
Kız yolunu şaşırmış
İnşallah bize gider*

Sır küpüdür dereler; binlerce sırrın anlatsan da bir tekini vermez yâd ellere. *Sevdaluk* türkülerini doya doya ona söyler, gözyaşlarımızı yalnızca onun kenarında akıtırız gönül rahatlığıyla. Yoksa iş olsun diye söylenmedi onca dere türküsü.

Derenin arkadaşlığı lakayt olmaz. “*Baygın sevgilerin*” adamından arkadaş çıkmaz dereye. İçinde/n/ dere geçen şarkılardaki rahatlığı, lakaytlıkla ya da baygın aygın duruşlarla karıştırmazsanız anlarsınız söylediklerimi.

Diri, canlı ve jilet gibi keskin arkadaşlığı vardır derenin. Sımsıcak, dünyayı tahammül edilebilir ve sonra yaşanabilir kılan bir arkadaşlık.

Ali'nin Kayası

Rukiye Aydın

Çocukluk arkadaşım ile görüşmeyeli yıllar olmuştu. Birbirinden uzak kentlere savrulmuştuk. Eski günlerimizden bir buklecik terennüm etmek için sözleştiğimiz yerde buluşmaya karar verdik. Yaz tatilimizi geçirmek için geldiğimiz memleketimizde, bir güzellik yapıp buluşalım dedik. Buluşma yerimiz, eşsiz memleketimizin şirin mi şirin yaylalarından birinde bir kayalık.

Kayalık deyip geçmeyin; mor dağlarımızın yemyeşil etekli kıyafetlerini tamamlayan bu envai çeşit aksesuarlarının yumru şeklinde olanı, gökyüzünü delmek isteyen keskin bir kılıç gibi sipsivri ve sarp olanı, yeşil yatağında keyifle sere serpe yayılanı var. Benekli, siyah, gri, beyaz, kahverengi olanı var. Kaya öbeklerinden her birine isim verilmiş. Mahallede, kimin evine yakınsa onun ismiyle anılırlar. Osman'ın Kayası, Beşir'in Kayası, Halil'in Kayası... Bir de Âşıklar Kayası var, hikâyesi dilden dile dolaşan.

Bizim buluşma yerimiz bambaşka bir kaya; mahallemizin biraz uzağında, dik yamaca yaslanmış, görkemli bir at şeklinde. Boynundan tırmanınca kafa kısmının üstündeki düzlükle karşılaşırsınız. Düzlüğün dört bir yanı uçurum. Çocukken yükseklik korkum olduğundan, arkadaşlarım gibi uçurumun kenarından aşağıya bakamazdım. Onların, uçurumun kenarına çıkıp kollarını kocaman birer kartal gibi açarak hep bir ağızdan "hey!" diye haykırmalarına hayran kalırdım hep.

İşte bu kayanın üzerinde buluşacaktık arkadaşım ile. Buluşmamıza biraz daha vakit

vardı. Evimizin balkonundan gözüken kayaya doğru baktım. Her zamanki gibi; ne vakarlı, ne haşmetli, ne kendinden emin bir duruşu vardı. İçim bir hoş oldu. Kuşluk güneşi, parlak yüzünü bizim eve çevirmiş, sıcacık gülümsüyordu. Ilık sabah yeli yüzümü okşarken, serçelerin kulağıma misafir olan sabah konseri, beni esritmek için birebirdi. Bu esriklikte kaybolmak üzereyken bir baktım, her zamanki gibi, aşağıdaki derin vadide birikmiş olan apak pamuk denizi, ılık yelin iteklemesiyle tepelere doğru nazlanarak tırmanıyordu. O ne seyredilesi nazdı... Nihayet sabah yelinin ısrarına dayanamayıp geldi ve bizim üzerinde buluşacağımız atın boynuna, yumuşacık beyaz pamuktan masal örgülü bir yele sardı. Öyle ki, atın sadece görkemli yüzü görünüyordu. Bu güzelliği kaçırmamak için, içeriden makinemi alıp fotoğrafını çektim. Sanki boynuna yele sarılan benmişim gibi, kendimi yumuşacık, apak pamuğun içinde sandım o an. Bir süre atın boynunda sarılı kaldı. Derken pamuğun nazı yine başladı. Rüzgârla cilveleşmelerinin sonucunda, dev pamuk yığınları dağılmaya, vadiye doğru inmeye başladı.

Yüreğimde heyecan kabarcıkları yükselirken evden çıktım. Ayakkabılarımı elime alıp çıplak ayakla, ezilen çimlerin kokusunun eşliğinde, önüme serilmiş olan uçsuz bucaksız yeşil halının üzerinde yürüdüm. Oraya vardığımda pamuklar tamamen dağılmıştı. Serçeler beni, hoş geldin konseriyle karşıladı. Kayanın çevresi yeşilin bin bir tonuyla bezeli, upuzun otlarla kaplıydı. Otların bir kısmı, yarıklardan fırlamış, hafif yelle birlikte bir o yana bir bu yana ağır figürlerle dans ediyordu. Kayanın eteklerini, seyrek, bodur çam ağaççıkları, sarı mor, al giysili çalılıklar süslemişti.

Kayanın gövdesine doğru tırmanmaya başladım. Farkında olmadan ellerimle kavradığım yerlerden yosun koparmışım. O anda burnuma çok eskilerden; ta çocukluğumdan bir misafir sinüslerime süzüldü, gezindi. Aman Allah'ım bu o koku... Çocukken kayanın üzerinde yaktığımız kınanın kokusu. Ne kadar tanıdık, ne kadar yakın, yıllar önceki kokunun aynısı. Bunca yıl ötelere zaman tüneline geçerek, gelip burnuma misafir olmuştu. Nasıl kat etmişti bu kadar uzun tüneli? Burnuma gelinceye dek nerede beklemişti? Ne kadar sabırsızlanmıştı kim bilir. Ben gelip yosunları koparınca kadar hiçbir yere ayrılmamış. Acaba yalnız mı beklemişti olduğu yerde? Ama arkadaşları da vardır; tanıdıkları tanımadıkları, işittikleri işitmedikleri de vardır elbet. Onlar da, arkadaşları çocukluğumun hoş kokulu kınası gibi onca yıl bekleyip çağrıldıklarında gelirler miydi? Evet, el etsem gelirlerdi her halde. Belki onlar da kına kokusu gibi, benim onları çağıracağım âni bekliyorlardır. Kına kokusunu çağırıyorum için

ona gıpta ile bakıyorlardır, kim bilir. Çağrılmadan gelmezler mi? Tam bunları düşündüğüm sırada, tırmanırken tuttuğum yosun kopmaz mı. Esaslı bir refleks gerekecekti, arkaya doğru yıkılıp aşağıya yuvarlanmamam için. Ve refleks imdadıma yetişti, kendime geldim, düşmedim. Avuçlarımda kalan kına kokulu yosunları koklayıp attıktan sonra tırmanmaya devam ettim. Atın boynunu tırmandıktan sonra, kafasının üzerindeki düzlüğe vardığımda yorulduğumu hissettim. Ayrıca tam düşecekken irkildiğimden dolayı dizlerimin bağı çözülmüştü. Oturdum.

Kayanın üzerindeki yeşil, sarı, turuncu, mavi, kahverengi, beyaz haritamsı çizgilerle bezeli yollar kavradı beni. Masalsı yolculuğum başlamıştı. Biraz ilerledikten sonra arkadaşlarımla cıvıltıları geldi kulağıma. Mutluluğumu artıran en sevdiğim arkadaşımın sesi de aralarında vardı. Oturduğum düzlüğe kadar tırmandılar. Mehmet: “Ben uçurumdan aşağıya bakacağım”, dedi. Salih: “Ama çok yüksek, korkmuyor musun?” diye sordu. Mehmet: “Bu benim ilk çıkışım değil ki, kaç defa aşağıya sarktığının sayısını bile unuttum”, dedi. Önde Mehmet, arkasından hepsi gurup halinde uçurumun kenarına koştu. Kimileri korkarak, kimileri de korkmadan uçurumdan aşağıya baktılar. Biraz sonra Abdullah: “Arkadaşlar biliyor musunuz! Bu kayalıklardan Hz. Ali geçmiş çok çok eskiden”, dedi. Çocuklar şaşkınlıkla: “Deme ya!”, “Kimden öğrendin?”, “Belki uydurmadır.”, “Öyle şey olur mu?” diye cıvıldaştılar. Abdullah: “Herkes bilir bunu, inanmazsanız bakın, işte bu kocaman delikler Hz. Ali’nin atının nalının izleri. Atı kocamanmış. O kadar güçlüymüş ki, bir basmada kayalar deliniyormuş. Hz. Ali de çok güçlü ve uzun boyluymuş, kocaman atının üzerindeyken, at şaha kalktığında, başı gökyüzüne değermiş. İşte şu yarıkları da Zülfikar adlı kılıcıyla Hz. Ali yapmış. Bir vuruşta kaya baştan başa yarılmış. Bu yarıklar o zamandan kalma”, dedi bilgece.

Zülfikar adlı kılıcıyla Hz. Ali yapmış. Bir vuruşta kaya baştan başa yarılmış. Bu yarıklar o zamandan kalma”, dedi bilgece. Çocuklar ağızları açık, hayretle ve merakla; kimileri kocaman deliklere, kimileri de yarıklara doğru seğırttiler. Yirmi otuz deliği ve bir o kadar yarığı incelediler. Abdullah: “Dikkat edin arkadaşlar! Küçük kardeşlerinizi koruyun”, diye uyarıda bulundu. Ben de içine bir erişkinin sığabileceği büyüklükte bir deliğe eğilip baktım. Bakmamla birlikte başım dönmeye başladı, anında geri çekildim. Kalbim yerinden fırlayacak gibiydi. Korkmadan eğilip bakabildikleri için arkadaşlarıma bir kere daha hayran oldum. Yine de deliklerin içine bakmaktan kendimi alamıyordum. Korku içinde, tekrar kör kuyuları andıran delikleri incelemeye koyuldum. Birine iyice eğilerek baktım. Önce hiçbir şey gözüküyordu. Ardından karanlık dağılmaya başladı. Kulağıma gittikçe yaklaşan bir at kişnemesi geldi. Yaklaştıkça muhteşemleşiyordu. Çok heyecanlanmıştım. Gümrah yelesi rüzgârda dalgalanan, bilekleri yelesine benzeyen püskülle donatılmış, uzun ve

kalın bacaklı bembeyaz bir at çıkageldi. Gözlerim kamaşmıştı parlaklığından. Upuzun yüzünde iri siyah gözleri başka parlıyordu. Nal sesleri ahenkli bir müziğin ritmine benziyordu. Yanımızda durdu. Ata yaklaşıp yüzünü okşamak istiyordum. Birden Abdullah’ın uyarı sesini duydum. Bir yandan: “Eğilme, düşersin” derken, yakamdan tutup çekiştiriyordu. Beni oradan uzaklaştırmasaydı belki o muhteşem ata dokunabilecektim. Hayal kırıklığı içinde bakınırken Yunus: “Bakın arkadaşlar! Hz. Ali’nin oturduğu koltuk”, derken kocaman bir koltuğu andıran kayanın üzerinden arkadaşlarına açıklamalar yapıyordu. “Bakın bunlar kolçakları, ya işte böyle”, dedi. Çocuklar şaşkın: “Vay be! Ne kocamanmış”, dediler. Yunus: “Bunlar da Hz. Ali’nin ayak izleri”, derken koltuğun önündeki çukurları gösteriyordu. Çocuklar, büyük birer ayak izine benzeyen çukurlara bakarken: “Ooo! Ayakları da büyükmüş”, diye bağıştılar. Koltuğa oturmaya çalıştım arkadaşımın oturduğu gibi. Koltuğun kahve rengi, beyaz mavi, turuncu sarı yeşil harita desenlerinin arasında gezinmek bir harika!

DEVAM EDECEK

MAYA ŞEHİR — ANADOLU —

AYKUT ERTUĞRUL

Şehir ey dinleyici, bazen bir fikirdir yalnızca zihinlerde var olan, Simeranya gibi. Bazen güçlü bir duygudur, yüreklerde kuvvetle çarpan, aşk gibi. Bazen mazidir, yeryüzünden silinmiş fakat rüyalarda yaşamaya devam eden, Atlantis gibi. Bazense hiç var olmamıştır, dünya durdukça bereketli bir tohum gibi insanoğlunun ortak hafızasında serilmeyi bekler; etkileyici bir ihtimal olarak.

Şehir, yeryüzünde etrafı çevrilmiş, sınırları arasında insanların doğup yaşayıp öldüğü, evlerden ve caddelerden oluşan toprak parçasıdır. Öyle mi? Peki bir şehir, kaç ev, kaç cadde, kaç insanın varlığıyla şehir olma vasfını kazanır? Soru, bir dil problemini kavramak için Wittgenstein tarafından sorulmuş olsa da dünyayı dolaşan hikâyelere kulak kabartabilen kimse, bu fakir tanımla-ma- çabasıyla yetinmeyecektir. Bunca hikâye bunca gayret bunca akıl yürütmeden sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Şehir bazen bir fikirdir yalnızca zihinlerde varolan, Simeranya gibi. Bazen güçlü bir duygudur, yüreklerde kuvvetle çarpan, aşk gibi. Bazen mazidir, yeryüzünden silinmiş fakat rüyalarda yaşamaya devam eden, Atlantis gibi. Bazense hiç varolmamıştır, dünya durdukça bereketli bir tohum gibi insanoğlunun ortak hafızasında

serilmeyi bekler; etkileyici bir ihtimal olarak. Her tanımlama denemesinde bu çok kenarlı, dinamik kavramın bir ucuna yaklaşırsınız ancak. Bir elmasa her bakan, bakış açısına, meşrebi- ne göre onun parlaklığından pay alır.

Her yeni şehir içindeki insan adedince ihtimalin, hayalin kesiştiği bir nevi kavşak noktasıdır.

Ve şehir, mekân boyutundan daha çok ve kuvvetle zamana kurulur.

Hal böyleyken sevgili dinleyici, sana bu defa görkemli, olağanüstü bir şehirden bahsedeceğim. Yüzlerce yıllık bir genişliğe sahip, bünyesinde başka nice küçük şehirler barındıran, içinden şehirler doğuran bir mayadan, maya şehirden, Anadolu'dan...

Seyyah yoldaşlarımın anlattığına göre yüzyıllar önce Oğuz boyları, Türkistan'dan gelip Mezopotamya civarına yerleşirken yanlarında henüz pek az kişinin haberdar olduğu bir maya getirmişlerdi. Analiz edilebilir, elle tutulabilir hatta hiç de rasyonel olmayan bu özün, cevherin adı gönüldü. Maya, asırlar süren telaşsız ama süratli bir gayretle; boz renkli kurtların yelesinde, her adımında kıvılcımlar çıkaran kısırakların toynaklarında, ala geyiklerin çatal boynuzlarında, ulu kartalların teleğinde, at sırtında yaşayıp at sırtında kahramanca ölmeyi âdet edinmiş savaşçıların sadağında, çöllerde, yüce dağ başlarında esen rüzgârların sırtında getirilmişti.

Mayayı getirenler, mayayla gelenler bu özü, yeni yurtlarına çalınca adına Mezopotamya denilen bereketli toprak, daha önce kendisine verilen bütün isimleri, taşkın ırmaklarda yıkanan doru atlar gibi tek silkinişte atmış. Bugünkü bedenine, diline ve ismine kavuşmuş: Anadolu olmuş. Türkistan'dan Türk'ün gövdesinde taşınan gönül mayası onca il onca şehir denendikten sonra ancak ve sadece Anadolu'da tutmuş. Öyleyse bu şehre "maya şehir" in yanı sıra "gönül şehri" de diyebiliriz. Denilebilir ki, marifet toprakta mı, mayada mı? Erbabı bilir ancak bu seyyahın cüretini bağışlarsanız size basit bir akıl yürütmeye baskın olanın mayalanan değil maya olduğunu söyleyebilirim.

Nice iyi gün ve nice kötü gün, nice savaş ve nice barış, nice kahramanlık ve nice fedakârlıktan sonra Türkistan'dan Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından adı Kayı olanı, maharetiyle, mayasının cinsiyle, gönlünün gücüyle öteki boyların bir adım önüne geçmiş. Sancak, öz, cevher, maya, gönül, gönüllerin ve şehirlerin sahibi tarafından ona emanet edilmiş. Kayı boyu, 600 yıldan uzun süre emaneti taşımış. Anadolu, büyük bir devletin, büyük bir fikrin, mayanın yurdu, merkezi olmuş. Osmanlı Devleti, Anadolu'ya çaldığı mayayı Balkanlara, Afrika'ya, Ortadoğu'ya, Avrupa'ya azimle, bağlılıkla taşımış. Fethettiği ülkelerde adaletle hükmetmiş, evler-

den ve caddelerden oluşan şehirleri mamur etmiş, devasa eserler inşa etmiş. Anadolu mayası, yedi düvele çalınmış, âleme nizam verilmiş. Öyleyse Anadolu'ya, gönül şehrinin, maya şehrinin yanısıra, nizamın kendisinden yayıldığı şehir de diyebiliriz.

Devletin hüküm alanı genişlediğinde hatta devletliler değiştiğinde Anadolu'nun hangi mayanın yurdu olduğu unutulsa bile o kutsal öz, ilk günkü tazeliikle ve fakat gizlice bir nabız gibi atmaya devam etmiş. Türkülerde, dededen toruna anlatılan hikâyelerde, sonradan kaba bulunan kelimelerde, anlam verilmeyen âdetlerde, kimi

zaman yakışsız sayılan alışkanlıklarda, okumuşlarca bidat denilen gecelerde yakılan mumların alevinde, meczupların naralarında, kadınların yemenisinin uçlarında, erkeklerin cepkenlerinde...

Nitekim o günden bugüne bu garip, esrarengiz, lütfâ mazhar şehir, mayanın yok olduğunun düşünüldüğü anlarda bile, her seferinde en doğru zamanda usta bir pehlivanın er meydanına girişindeki gösterişle meydana yürümüş. Her seferinde sessiz bir vakarla yapılması gerekeni yapıp geri dönmüş. Öyleyse bu şehre maya şehir, gönül şehri, nizamın kendisinden yayıldığı şehir demenin yanı sıra pekâla ölümsüz şehir de diyebiliriz.

Şehir ey dinleyici, bazen bir fikirdir yalnızca zihinlerde varolan, Simeran-ya gibi. Bazen güçlü bir duygudur, yüreklerde kuvvetle çarpan, aşk gibi. Bazen mazidir, yeryüzünden silinmiş fakat rüyalarda yaşamaya devam eden, Atlantis gibi. Bazense hiç varolmamıştır, dünya durdukça bereketli bir tohum gibi insanoğlunun ortak hafızasında serpilmeyi bekler; etkileyici bir ihtimal olarak. Ama benim için, bizim için bütün şehirlerin, insanlığın haysiyetinin korunduğu şehir, ilk şehir, tek şehir elbette Anadolu'dur.

BÜYÜK BOŞLUK

Serkan Türk

Abdullah'ın anne ve babasının başka birileri olduğunu, kırk yedi yaşına gelene kadar hep içinde büyük boşluk taşıdığını ve o büyük boşluğu doldursun diye kuş resimleri çizdiğini, adının Abdullah değil de Kahraman olduğunu ise bu anlattıklarımın bir süre sonra okuduğum gazeteden öğrendim.

“Yetenek dediğin ısrardır,” dedi bankta oturan yaşlı adam. Gözleriyle salıncaklar arasından geçen rüzgârı görüyormuşçasına dalıp gitti sonra.

Çocuklu her aile bireyi gibi kızımı oyalamak için evimin yakınlarındaki bu parka geliyordum. O kaydırdıktan kayarken ben de soluklanıyor, bazen bir şeyler okuyor oyalanıyordum. Bazense çevredekileri izlerken başka görüntülerin çağrışımları arasında farkında olmadan oradan uzaklaşıyordum.

Nereden bilebilirdim kahramanımı yeniden görebileceğimi. Yaz ku-

raklığını iyice hissettiğimiz bir güne dönüvermişti zaman. Biz onun adını Abdullah biliyorduk. “Abdullah aşağı, Abdullah yukarı” diye oyun anında ona verdiğimiz komutları duymuyormuşçasına bildiğini okuyordu. Yenilmemize sebep olduğu için aramızdaki gerilim kavgaya dönüştü. Bir süre sonra, adını çiçekli çalıdan aldığı için dalga geçtiğimiz, mahallenin en hoşgörülü insanı olduğuna inandığımız arkadaşımız Fil Bahri dahil herkes onunla bağ kurmaktan vazgeçti.

Bir çocuk kendinden başkasını düşünmez, bencilliği bir ırmak gibi besler büyütürse, büyüttüğü şey

yalnızlık olurmuş. O da içinde bulunduğu durumdan sıyrılmak için hiçbir şey yapmak zorunda hissetmediğinden, belki de bilmediğinden bölüşmeyi alıştı bu duruma.

Evde anne ve babası olarak düşündüğü insanlarla yaşıyor, televizyondaki Kökler dizisini en az benim kadar seviyordu. Bunu nereden mi biliyorum? O dönemde nadiren de olsa anemlerle onlara öğleden sonra oturmaya gidiyorduk. Akşamları gitmemize babamın izin vermediğinden olacak hava kararmadan eve dönüyorduk.

Mahallede öteki muamelesi gördüğünü hissettirmeden onunla siyah beyaz televizyonun karşısında oturup ekrandaki zencilere, tohumundan kahve yapılan ağaçlara ve kırbaçlanan kölelere bakıyorduk. Sazlıklardan yapılmış damların altındaki gölgeliklerde dinleniyorlardı.

“Sen,” dedi. “Resim yapmayı biliyor musun?”

Zihnimin orta yerinde kocaman bir ağaç beliriverdi. Resim dediğin bir ağaçtan başkası değildir. Hiçbir kuşun konmadığı bir ağaçtı bu üstelik.

Kafamın içindekileri bilirmiş gibi, “kuşlar,” dedi. “Bu kuraklık sürerse çölün öbür yakasına gidecekler. Böyle giderse bizim hiç kuşumuz kalmayacak.”

Bu hoşuma bile gidebilirdi. Zira sapanlarını bize göstererek hava atan yukarı mahalleli çocukların kuş avlayamayacak olması beni mutlu bile ederdi.

“Gördüğümüz kuşları çizmeye ne dersin?”

Fotoğraf makinesiyle çekelim demiyordu. O dönemlerde kasabamızda en fazla iki üç makinesi olan yetişkin vardı. Bayramlarda, düğünlerde ya da daha farklı özel günlerde bizi karşılarına geçirirler ve sabit durmamızı öğütlerlerdi. Kimildarsak gövdemizde birkaç fazladan kol ve baş ortaya çıkabilirdi görüntüde. Ya da büyüğümüzün sıkılı yumruğu sırtımızda.

Bir saksığan kondu balkon demirlerine. “Bu saksığan,” dedi. “Kuyruğu ne güzel.”

Resim defterini masanın çekmece-sinden çıkarıp yanıma uzandı.

“Bak,” dedi. “Burada nice kuş yaptım. Kumruları biliyorsun.”

Kargaları ve guguk kuşunu, serçeleri ve yalnızca havalar ısındığı zamanlarda telefon direklerine yuva yapan leylekleri de çizmişti defterine.

Bu kadar güzel resim yapabildiğini bilmiyordum, dedim.

“Oğlum,” dedi. “Ben hep resim yaparım da babam kızıyor kâğıtlara böyle şeyler çizmeme. Boya kalem-leri kaç paraymış biliyor muymuşum. Sanırsın baba olan benim.”

Kesik kesik güldü sonra.

Babası uzun boylu, Ayhan Işık gibi bıyıkları olan, takım elbisesini sırtından hiç eksik etmeyen bir adamdı. Nedense bir anda kötü adama dönüştü zihnimde.

“Kuşlar giderse ben de peşlerinden gideceğim.”

“Zaten,” dedi. “Burada beni seven kimse de yok.”

Onu aslında sevmediğimi, bir çeşit zorunluluk yüzünden burada yan yana oturduğumuzu fark ettim. Söylerken bile aptalca bir şey dediğimin bilincindeydim.

Abdullah, dedim. Annen mutlaka seni seviyordur. Karnımı tuttum o sırada. Bak içinde taşımış seni demeye çabaladım.

İki omzunu yukarı kaldırıp indirdi. Usanmış gibiydi.

“Bilmem,” dedi. Bilmekte istemiyordu ona hissettirilmeyen şeyleri.

Birkaç gün sonra Ayvalık’a gittik. Döndüğümüzde, sanırım birkaç hafta sonrasıydı, Abdullah’ın futbol sahasındaki çocukları arkasına geçip izlediği pencerenin perdeleri yerinde değildi. Annesinin de bahçeye, sokağa, tren istasyonuna sürekli bir iç sıkıntısıyla baktığı mutfak penceresinin çıplaklığı karşısında üzüldüğümü hissettim.

Daha önce başka komşularımız da olmuştu ama hiçbiri gördüğünü Abdullah gibi güzelce resmedemiyordu.

Ayvalık’ta bolca bahçelerde dolmuş ve kuşları gözlemlemiştim. Birkaçını da çizmeye çalışmışım. Güzel olmuyordu çizdiğim şeyler.

Karga çizecek olsam herkes onun martı olduğuna dair iddiaya girebilirdi. Bu yüzden çizmekten vazgeçtim. Hayal edebileceğim bir şeye dönüştürdüm kuşları.

Parkta kızımın kaydıraktan neşeli şekilde süzülerek kendini bırakışını izlerken bir saksığan kondu iki metre ötemde çimenlerin üzerine. Başının iki yanında parıldayan gözleriyle çevreden gelecek tehlikeleri aradı. Uzun, çok güzel bir kuyruğu vardı. Bunun bana Abdullah’ın gösterdiği kuş olduğuna yemin edebilirdim. Yakında bir yerde oturmuş da kuşu ve beni seyrettiği izlenimine kapıldım. Çevrede yaşlı adam ve çocuk, park edilmiş arabalar, lunaparktan kalmış kalıntılar, çöp bidonlarından başka kayda değer bir şey görünmüyordu.

“Yetenek dediğin ısrardır,” dedi tekrar yaşlı adam.

Bisikletini sürmek istemiyordu çocuk.

“Yüzmek gibi insan doğuştan bilir bazı şeyleri. Çevir şu pedalı korkma!”

Çocuğun boynunu büküldü.

Abdullah’ın anne ve babasının başka birileri olduğunu, kırk yedi yaşına gelene kadar hep içinde büyük boşluk taşıdığını ve o büyük boşluğu doldursun diye kuş resimleri çizdiğini, adının Abdullah değil de Kahraman olduğunu ise bu anlattıklarından bir süre sonra okuduğum gazeteden öğrendim.

“37. kişisel resim sergisini açan ünlü ressamın dokunaklı yaşamı herkesi gözyaşına boğdu,” diyordu haberde.

Televizyon programına çıkan aile yıllar önce evlatlık vermek zorunda kaldıkları oğullarını aramaya karar verince gerçek ortaya çıkmış.

Bir ağabeyinin olduğunu öğrendiğinde çok ağladığını söylemiş Abdullah.

Şiir Nerede Parlar, Nereden Parlar Şiir?

Mehmet Aycı

Maçka Sümela Manastırı

“Al şalım yeşil şalım
Dünyayı dolaşalım
Sen yağmur ol ben bulut
Maçka’da buluşalım”

Biri tekrar 14 sözcük ve 22 farklı harf kullanımıyla inşa edilen, Cemile Cevher’in Hasan Tunç’tan derlediği, Ahmet Yamacı’nın notaya aldığı “Divane Âşık Gibi” türküsünün, Francisco Goya’nın 1777’de yaptığı The Parasol tablosunu andıran yukarıdaki dördlüğünden bahsedecek değilim. Rahmetli Seyfi Karabaş yaşasaydı dördlüğü Sigmund Freud’dan öğrendikleriyle tutarlı bir şekilde çözümler, biz de istifade ederdik. Türküyü başından sonuna “yüksek sanat eseri” olarak görürdük kuşkusuz. Biz de öyle inanıyoruz. Bilgin Saydam yaşıyor, Carl Gustav Jung üstadımızdan öğrendikleriyle çözümler çıkarabilir. E, ondan da istifade ederiz. Ufkumuz açıılır. Bilincimizin altında, üstünde, dışında ne varsa

birer birer çağırır, buradan Türk-İslam ruhunun teşekkülüne dair çıkarımlarda bulunabiliriz. Tutarlı da olur. Hatta Frenk’ten getirilen burhan “Dünyayı dolaşalım” dizesiyle uyumluluk bile arz eder.

Al orada duruyor. Al-yeşil orada duruyor. Dünya orada dönüp duruyor. Yağmur inceden yağıp duruyor, bulut orada kaynayıp duruyor, Maçka orada duruyor. Biz türküyü dinlerken, al, yeşil, dünya, yağmur, bulut, bir söz ressamının elinde, emsalsiz bir tabloya dönüşüyor. Hareketli bir tablo. O tabloyu, tablonun hareketini gönlümüzün aynasından seyrederiz. Her dinlediğimizde farklı tat aldığımız, her dinleyişimizde alın ve yeşilin tonlarının daha parladığı, her dinleyişimizde sıırıslıkla ıslandığımız, sadece yüksek dağlar gibi başımızın değil gözlerimizin bulutlandığı bir hareketlilik bu... Devingen bir estetik.

Biz türküyü dinlerken, al, yeşil, dünya, yağmur, bulut, bir söz ressamının elinde, emsalsiz bir tabloya dönüşüyor. Hareketli bir tablo. O tabloyu, tablonun hareketini gönlümüzün aynasından seyrediyoruz. Her dinlediğimizde farklı tat aldığımız, her dinleyişimizde alın ve yeşilin tonlarının daha parladağı, her dinleyişimizde sırlıklam islandığımız, sadece yüksek dağlar gibi başımızın değil gözlerimizin bulutlandığı bir hareketlilik bu... Devingen bir estetik.

Türküyü yakan zihin, bilincin, bilinç altının, bilinç dışının oyununa bırakmış kendini: Öyle rahat söylemiş ki söyleyen, bunun hecenin 7'li ölçüsüyle söylendiği, "aaba" uyak düzenine sahip olduğu umurunda bile değil. Değil çünkü edebiyatçılarımızın bir kısmının küçümsediği, parmak hesabı olarak gördüğü, bir kısmının anlamadan parmağını sayarak tutturmaya çalıştığı hece vezni orada bulut kadar, yağmur kadar, al kadar, al yeşil kadar doğal duruyor. Öyle rahat söylemiş ki söyleyen, "klişe" sözcüğünden nefret eden yeni yetmeleri utandıracak bir doğallık var dördtlüğün kalıbında. Arkaik değil, eskimiş değil. Yahya Kemal haklı: İnsanoğlunun icat ettiği ilk medeni şey uyak. Sözün akılda kalması için insanoğlu ilk kafiyeyi icat etti. Burada akılda kalsın kaygısı da yok, gönülden

çıkıyor ve gönülde kalıyor. 2020'de dinledik, yaşarsak kıyamete kadar dinlemeye devam edeceğiz. Tazeliliğinden, güzelliğinden, çağrışım zenginliğinden bir şey kaybetmeyecek bu türkü. 2020'de yazılan şiirlerin tamamından daha sahil, tamamından daha kalıcı ve tamamından daha fazla sanat değeri taşıyor. Goya tablosu örneği verdim ya başta, bu dördtlüğü çerçeveletip aynı müzeye asın, Goya'nın tablosundaki bütün renkler utançtan kızaracak, kızın kucağındaki köpek kaçacak, oğlanın elindeki şemsiye uçacak, uzaktaki bulutlar birden ikisini de yutacak, ikisi sırlıklam...

2020 dedik de yine pek çok dergi çıktı 2020'de. Çıksın, dahası da çıksın. Şiir dergileri de çıktı. Bu dergilerdeki şiirlere bakın Bedri Rahmi'ye hak vereceksiniz. Bir iki "istisna" dışında ölçü var mı? Yok. Uyağı bıraktık, uyum var mı? Yok. Ses var mı? Yok. Kompozisyon bütünlüğü var mı? Yok. Tazelik var mı? Yok. Özgünlük var mı? Yok. Dokunan bir şey var mı? Yok. Tatsız, tuzsuz, dize kuruluşları bile birbirinin kopyası soğuk nevale yığını... Genelleme yapıyorum çünkü özelinde de yok. Parlayan bir şey var mı? Yok. Yetenekli mi arkadaşlar, en azından bu dergilerde

yer alan şiirler onların yeteneklerine dair bir şey söylemiyor.

Ölçülü ve uyaklı söylemeye bilirsiniz. Hakkınız. Ancak bir Türk şairiyseniz ölçülü ve uyaklı söz söyleme yeteneğine sahip olmanız, Türk şiirine saygınızın gereğidir. Metinler dile gelip Türkçe olmadıklarını söylüyorlar, çünkü Türkçenin sesi yok bu şiirlerde

İsmet Özel Yıkılma Sakın'ı yazdığında 25 yaşındaydı. Aynı isimde Ataol Behramoğlu'nun metni de var. Karşılıklı yazdılar. Sorsanız bu iki dergideki şairlere hepsi İsmet Özel'in şapkasından çıktıklarını söyleyecekler. Değil. Ama Ataol'un yeteneksizliği dökülüyor üzerlerinden.

Ne diyordu o şiirde İsmet Özel?

"Seni çünkü dik tutacak bilirim Kabzanın, çekicin ve divitin Tutulduğu yerden başlayan şiir"

Bu üç dördtlüğün hecenin 11'li vezniyle yazıldığını, uyakların içe çekildiğini, ilk iki dizenin 4+4+3, üçüncü dizenin 6+5 duraklı olduğunu, sadece bu üç dördtlüğün bile İsmet Özel'in mevzun ve mukaffa söz söyleme kabiliyetini gösterdiğini söyleyecek değilim. Şimdi parmakla sayıp, ikinci dize 10 hece, "Evraka!" diye beni yalancı çıkarmaya kalkabilirler, oradaki virgül "ve"dir ve "ve" bir hecedir, bunu da söyleyecek değilim.

Bu dergilerdeki şiir kavganın başladığı yerden mi parlıyor? Hayır. Bir var etme, üretme kaygısı mı, alın terinden mi parlıyor? Hayır. Yazının ve yazgının parlaması mı? Hayır. Niye soruyorum ki. Parlama mı var sanki.

Bari yüksek dağın kuşu serviye konsa idi. Çöplükte ne işi var!

Ha, unutmadan söyleyeyim, o Maçka türküsü aşkın başladığı yerden parlıyor. Buluta yağmura aldanmayın, güneş gibi, güneş gibi...

MAÇKA
AYANLIĞI'NDAN
YAZMA SANATINA

EYÜBOĞLU AİLESİ

EMETİ SARUHAN

Günümüzde Eyüboğlu ailesinin en çok bilinen simaları ressam, yazar ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu ve çekirdek ailesidir. Babası Milletvekili Mehmet Rahmi Eyüboğlu, kardeşleri akademisyen, yazar, çevirmen Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye'nin ilk kadın mimarlarından Mualla Eyüboğlu'dur.

Eyüboğlu Ali Galip Efendi Ailesi

Ali Galip Efendi, 1870 yılında Trabzon idare meclisi azalığı yapmış, 1876'da Görele Kaymakamlığı, 1877'de Trabzon Belediye Reisi ve Meclis-i Maarif Azalığı yapmış; aynı yıl I. Meşrutiyet Mebusan Meclisine Trabzon milletvekili seçilmiştir.

Trabzon tarihine baktığımızda Canıklizadeler, Hazine darzadeler, Şatırzadeler, Kalcıdarzadeler ve Gogozadeler gibi önde gelen büyük ailelerin rol oynadığını görürüz. Günümüzde yaklaşık 500.000 nüfusa sahip olduğu söylenen Eyüboğlu ailesi de bu ailelerden biri. Daha çok Maçka ve çevresi ile özdeşleşen Eyüboğlu ailesinin mensupları çok çeşitli meslek alanlarında hizmet vermiş ancak 1764 ile 1837 yılları arasında Maçka ayanlığı ve Tanzimat'ın ilanından sonra Trabzon bürokrasisindeki üstlendikleri idari rollerle öne çıkıyor.

SELÂHADDİN EYYÜBÎ'NİN TORUNLARI MI?

Eyüboğlu ailesinin kökenine dair farklı görüşler var. Ailenin Selâhaddin Eyyübî'den geldiğine dair iddialar olsa da bunları kanıtlayacak somut bir delil yok. Eyüboğlu Vakfı da web sitesinden yaptığı açıklamada, Selâhaddin

Eyyübî ile akrabalıklarını doğrulayacak bir kayda rastlanmadığını belirtmiş. 1532 tarihli 402 numaralı Maraş tahrir defterinde ise Eyyübîlerin Oğuzların Bozok kolunun Bayat boyuna mensup olduğu bilgisi verilmiş.

MARAŞ SANCAĞI'NDA YERLEŞMİŞLER

Defterden "Eyüboğulları Cemaati"nin günümüzün Maraş, Elbistan, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Urfa, Antep, Antakya, Batman illerini kapsayan, o dönemde ise Maraş sancağı olarak isimlendirilen bölgede ikamet ettiğini öğreniyoruz. Eyüboğlu Vakfı bu bilgiyi kabul etmiş görünüyor. Eyüboğlu ailesi ile ilgili bir çalışma yaparak, "Eyüboğlu: Bir Aile Tarihi İncelemesi" yüksek lisans tezini kaleme alan Emre Eken ise bu bilginin de ailenin kökeni hakkında net bir bilgi vermediğini söylüyor.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun eserlerinden

MAÇKA'YI İDARE ETMİŞLER

Eyüboğlu ailesi 18. yüzyılda Maçka ayanlığını üstlenmiş, taşra idaresinde rol almış, subaşılardan, kadıların pek çok görevini yerine getirmiştir. Maçka ayanlığını 73 yıl boyunca yürüterek, bölgenin vergilerini toplamış, Gümüşhane'den çıkan madenin naklini gerçekleştirmiş, madenlerdeki üretimin sürekliliğinin sağlamış, bölgenin güvenliğini temin etmiş, merkezî orduya asker göndermiş, askerî teçhizatın sevki ile ilgilenmiştir.

MECLİSTE EYYÜBÎ'LER

Maçka ayanlığının sonrasında ise aile bireylerinden bazıları Tanzimat'ın ilanından sonra kaza müdürü, kaymakam gibi sıfatlarla yönetici sınıfına dahil olmuş, bazıları ise yerel idare meclislerine seçilmiştir. Eyüboğlu ailesi I ve II. Meşrutiyet'in meclislerinde temsil hakkı da elde etmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de dahil olmuştur. Ailenin mensupları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet memuriyetinde çeşitli görevlerde

Olcay Matbası

bulunarak Trabzon bürokrasisinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Geç Osmanlı, erken Cumhuriyet döneminde son derece etkin olan aile, bölgede yaşayan diğer ayan aileleri kadar etkili olmuş ve gücünü uzun süre sürdürebilmiş nadir ailelerden biri olmuştur.

Eyüboğlu ailesi günümüzde iki ayrı bölgede yoğun olarak bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu

Bölgesidir. Karadeniz Bölgesinde başlıca yerleşim yerleri Trabzon ve Maçka'dır. Bunları Rize takip eder.

BASIN YAYIN HAYATINA ETKİLERİ

Aile Trabzon'un basın-yayın hayatında da etkili olmuş, Milli Mücadele döneminde ve erken Cumhuriyet evresinde yayımladıkları dergi ve gazete türündeki süreli yayınlarla dönem

Eyüboğlu Konağı

olaylarına dair fikir ve görüşlerini kamuoyuna aktarmıştır. Eyübzade Osman Nuri yayıncılık hayatı boyunca Feyz, İkbâl ve Olcay olmak üzere üç gazete ve Genç Fikirler adında bir dergi yayınlarak bölgenin basın-yayın hayatına önemli bir katkı sunmuştur. Osman Nuri'nin 1901 yılında kurduğu İkbâl matbaası, bugün hâlâ Olcay ismiyle faaliyetine devam etmektedir.

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU

Günümüzde Eyüboğlu ailesinin en çok bilinen simaları ressam, yazar ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu ve çekirdek ailesidir. Babası Milletvekili Mehmet Rahmi Eyüboğlu, kardeşleri akademisyen, yazar, çevirmen Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye'nin ilk kadın mimarlarından Mualla Eyüboğlu'dur. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Trabzon Lisesi'nden sonra İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı'dan ders aldı. 1930'da Paris'e giderek eğitime devam etti. Döndüğünde akademide öğretim üyeliğine başladı. Eserleriyle yurt içi ve dışında çok sayıda ödüle layık görüldü. Şiirleri Yeditepe, Ses, Güney, İnsan, İnkılapçı Gençlik ve Varlık dergilerinde yayımlandı. Birçok dergi ve gazetede gezi yazıları, hikâye ve denemeler yazdı.

YAZMALARI YAŞATAN RESSAM

Bedri Rahmi Eyüboğlu, 1950'de Paris'te müzeleri dolaşırken el sanatlarıyla ilgili Anadolu'ya ait hiçbir eserin olmadığını gördüğünde buna şaşırıp ve çok üzüldü. Türkiye'ye döndüğünde el sanatlarını araştırmaya başladı ve yazmacılığı keşfetti. Yazmacılığı resme yakın bulan Eyüboğlu, öğrencilerine de bu sanatı

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun eserlerinden

öğretmeye başladı. Bu gayretleri onu, resim dışında en çok motif ve nakış çalışması yapan ender Türk sanatçılarından biri yaptı. Eyüboğlu'nun vefatından sonra ise bu mirası oğlu Mehmet Hamdi Eyüboğlu sürdürdü. Mehmet Hamdi Eyüboğlu'nun vefatından sonra ise oğlu Rahmi ve eşi Sibel Eyüboğlu yazma sanatına sahip çıktı. Şimdi torun Eyüboğlu Anadolu'nun motiflerini yazmalara dökmeye devam ediyor.

(Ayan ailesi: Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıl'dan itibaren güç kazanmaya başlayan yerel egemenlerin yarı resmî adıdır. Dirlik sisteminin bozulmasından sonra devletin, asker ve vergi toplama işlerini üstlenen bu kişiler zamanla güç kazandılar.)

Kaynaklar:

Eyüboğlu Vakfı web sitesi,
eyubogluvakfi.org.tr

Eyüboğlu: Bir Aile Tarihi
İncelemesi, Emre Eken Yüksek
Lisans Tezi

Eyüboğlu İmzası Yazmalarda Yaşıyor,
Yeni Şafak Gazetesi Pazar eki

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Kalamış Yazmaları

TRABZON'DAN TÜRK SANATINA KAZANDIRILMIŞ
GERÇEK BİR MAESTRO;

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Trabzon'dan geldiği İstanbul'a yeni, sıcak ve dost bir hava getirmişti. Bu hava akademi çevresine, onun yörelerinden halka halka yayılıyordu. Bedri Rahmi havası, Bedri Rahmi rengi, Bedri Rahmi kokusu, rüzgârı, yağmuru, yıldızı... Bu dünyaya ait olan fakat belli bir coğrafyaya sıkışıp kalmış ne varsa, Bedri Rahmi ile birlikte çıkıp gelmişti. Anadolu'nun zengin kültürü, folkloru, zanaatı, şiiri, toprağı...

Erkan DOĞANAY

Trabzon (ilk resimlerinden) 1927, duralit üzerine yağlıboya, 25x33 cm

Otoportre, 1933, duralit üzerine yağlıboya, 64x47 cm

“Ressamım, yurdumun taşından toprağından sürüp gelir nakışlarım. Taşıma, toprağıma toz konduranın alnını karışlarım.”

Benden -ağırlıklı olarak- Trabzonlu ressamlar/sanatçılar hakkında yazı yazmam istendiğinde, çok sayıda bildiğim, tanıdığım isim olmasına rağmen, tekrar sanat tarihi literatürüne göz gezdirdim. Bugün sayıları yüze yaklaşan (ki bu rakam adını bilinen, sanat tarihi kitaplarına girmiş, profesyonel kategorideki isimlerden oluşmaktadır.) sanatçının öncüsü olarak Bedri Rahmi Eyüboğlu adı bir milat olarak karşımıza çıkar. Sanırım bu görüşe Trabzonlu ressamlar da katılacaklardır.

Nasıl da bereketli bir toprakmış burası...

Resimde, edebiyatta, şiirde, müzikte, mimaride ülke sanatına pek çok isim kazandırmış, yön vermiş bir kent Trabzon. İşte şimdi bu dergi aracılığı ile bazı sosyal ve sanatsal kazılar yapılırken başlangıç hikâyeleri de anlam kazanacaktır.

Maçkalı Eyüboğulları ailesinden Mehmet Rahmi Bey'in oğlu olan Bedri Rahmi, Trabzon Lisesi'nde öğrenimine devam ederken o dönem orada görev yapan ünlü ressam Zeki Kocamemi, onun resme olan yeteneğini keşfetti. Ardından onu resme teşvik ederek yeteneğini geliştirmesinde yardımcı oldu, sa-

natsal açıdan daha iyi bir eğitim alması yönünde önerilerde bulundu. Bir yandan da edebiyata ilgi duyan Bedri Rahmi, aynı zamanda şiir de yazmaktaydı. Kocamemi'nin yönlendirmesiyle 1929 yılında, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde sanat eğitimi almaya başladı. Burada akademinin en önemli hocalarından Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı atölyelerinde çalıştı. Edebiyata olan ilgisini de göz ardı etmeyerek bu alana da yoğunlaştı. Ahmet Haşım gibi dönemin ünlü edebiyatçılarından 'mitoloji' dersleri aldı. İbrahim Çallı'nın önerisiyle, ağabeyinin bursunu paylaşarak 1931'de Fransa'ya gitti. Dijon ve Lyon kentlerinde Fransızcasını geliştirmek üzere çalıştı. Bu süre içinde Gauguin, Cezanne, Matisse, Braque, Chagall gibi ustaların eserlerini ve tekniklerini inceleme fırsatı buldu.

Bu dönemde incelediği ressamların Doğu'ya ait motifleri ve sembelleri kullanmalarından etkilendi ve bu konu üzerine araştırmalar yaptı. Fransa'dayken ilk kez iki eseri "Trabzon'dan" ve "Deniz", Güzel Sanatlar Birliği'nin 8. Ankara Resim Sergisi'nde yer aldı. Sergide yer alan "Trabzon'dan" adlı eseri henüz lise yıllarında yapmış olduğu ilk resimlerindendi.

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Baltabaş Kemençecisi, Karton üzerine yağlıboya, 101x65 cm

Yurda döndükten bir süre sonra akademide çalışmaya başlayan Bedri Rahmi, asistan olarak başladığı akademik hayatının ilk gününden itibaren usta-çırak ilişkisine inanarak, oldukça farklı bir hoca portresi çizdi. Nice genç sanatçının yetişmesinde özveriyle sorumluluk aldı.

Trabzon'dan geldiği İstanbul'a yeni, sıcak ve dost bir hava getirmişti. Bu hava akademi çevresine, onun yörelerinden halka halka yayılıyordu. Bedri Rahmi havası, Bedri Rahmi rengi, Bedri Rahmi kokusu, rüzgârı, yağmuru, yıldızı... Bu dünyaya ait olan fakat belli bir coğrafyaya sıkışıp kalmış ne varsa, Bedri Rahmi ile birlikte çıkıp gelmişti. Anadolu'nun zengin kültürü, folkloru, zanaatı, şiiri, toprağı...

Gelenekten Kopmadan Modern Sanata Doğru

Bedri Rahmi, sanatı da iyi bilirdi, zanaatı da... Doğu'yu da iyi biliyordu Batı'yı da...

Halk sanatını Türk resim sanatının en gözde kaynağı olarak benimseyen Bedri Rahmi Eyüboğlu, belleği, düşüncesi ve sanatıyla, yaşamı boyunca, geleneksel kaynaklar ve

çağdaş resim arasında bir köprü kurmaya çalıştı ve kendi sanat anlayışı içinde bunun sürdürülebilirliğini ve gelişimini sistemli çalışmaları ve resimleriyle gerçekleştirdi. Böylece 1950'li yılların Türkiye'sinin millî söylemi içinde yer aldı. Dönem arkadaşları gibi, Bedri Rahmi'de, "millî sanat" ülküsünü yeni 'Türk Resmi' olarak savunmaya ve bu ülküyü yaygınlaştırıp geliştirmeye yönelmişti.

1950 ve 1960'lı yıllarında yaptığı İstanbul resimleri, Bedri Rahmi'nin başyapıtları arasında yer alır. Osmanlı minyatür sanatının geleneksel kompozisyon düzenlerine çağdaş yorumlar kazandıran Eyüboğlu'nun İstanbul'u, mavinin denize dönüştüğü sularla gezinen Amentü kayıkları ve balıklarla çevrelenen kilim kilim Anadolu toprakları, motif motif Avrupa, Rumeli topraklarının arasında Boğaziçi olur. Üstünde horonlar tepilen sular, Asya'yı Anadolu'ya bağlar.

Sanatın Anadolu Hali

Halk sanatını her zaman sağlam bir kaynak olarak gören Bedri Rahmi, zaman zaman bu etkiden sıyrılma da halk sanatından yola çıkarak yeni biçimler keşfetmeyi hep sürdürdü. Minyatürlerden, Anadolu kilimlerinin geometrik soyut biçimlerinden; çini, heybe, yazma ve çorapların bezeme düzeninden ve renk uyumlarından esinlenen sanatçı, motiflerin ağırlıkta olduğu resimler yaptı. Kilim desenlerindeki anlamlardan mitolojik söylencelere dek Anadolu'nun tüm özünü resim ve şiirlerine her zaman coşkulu bir

şekilde yansıtmayı başardı. Motifleri resme uygulamakla yetinmeyen ressam, farklı teknikler deneyerek gravür, mozaik, heykel ve seramik alanlarında da eserler üretti.

Geleneksel sanatı evrensel ölçeklerden geçirerek tekrar yorumlayan Bedri Rahmi Eyüboğlu, resim ve şiir alanındaki çok yönlü üretme tutkusunu ve Anadolu sanatlarını sahiplenmesiyle Cumhuriyet döneminin en önemli sanatçılarından biri olarak kabul görmüştür.

Sanatçının eserlerinde, memleketi Trabzon'un esintisi de sıklıkla boy gösteriyordu. Trabzon, Bedri Rahmi'nin gerek şiirinde gerekse tablolarında insanları, denizi, balıkçısı, kemençesi, horonu ve gündelik yaşantısıyla yer almıştı.

"Trabzon Deyince" adlı şiiri de bu kente bağlılığının bir kanıtı olarak bu kent için kültürel bir miras ya da bir kente adanmış büyük bir armağandı.

Sonuç olarak gündüzleri resim yapan, geceleri yazı yazan biri olarak Bedri Rahmi, sürekli işleyen bir zihin ve dinlenmek bilmeyen elleri ile Türk sanatının en önemli isimlerinin başında gelir. Türkiye'de ilk olan sanat üzerine düşünceleriyle, eğitimciliğiyle, resimden mozaığa, mozaikten duvar resmine, dokumadan yazmaya, camdan seramiğe kadar geniş malzeme çeşitliliğiyle, korkmadan deneyen, doğru bildiğini cesurca ortaya koyan bir isim olarak Türk resim sanatı için başlı başına bir ekol ve okuldur.

Çallı Atölyesinde

Bedri Rahmi Eyüboğlu

TRABZON DEYİNCE

Trabzon deyince aklıma bir salkım karayemiş gelir
Bahçeler dolusu zindan yeşili

Trabzon deyince aklıma Soğuk su gelir
Soğuk su deyince bir dizi kareymiş ağacı
Kareymişlerin altında biri kız biri oğlan iki çocuk
Ne çocuğu iki belâ iki hışım
Nefesim kesilinceye kadar kovalamışım
Düştüm düşmesine 45'ten 30'u
15 yaşındayım

Trabzon deyince aklıma kemer kaya gelir
Kayanın dibinde bir kız soyunur
Bir sarışın şimşektir çakar kamaşır gözlerim
Bir saniye bile sürmez olan biten
Ama kaya yarılmıştır çoktan derinlemesine
Orta yerinden
Bir suret
Bir çınlçıplak aydınlık
Ölesiye saplanıp kalmıştır artık
Kayanın dibinde bir kız soyunur
Doya doya bakmaz Mernuş uyanır
Şimdi durmuş kötü kötü düşünür
Trabzon deyince aklıma Faroz gelir

Kara kara kazanlar hatırlarım dizi dizi
Kurşun gibi ağır bir balık yağı kokusu
Kırar kolunuzu kanadınızı
Hantal bir bulut güçbelâ havalanır
Bulutun içinde yüzlerce Yunus ağır ağır
Yarım kalmış bir deniz türküsünü
Deniz dibi yeşilini katran morunu
Gök mavisine katmaktadır

Sonra ağır başlı zinosların bembeyaz uğultusu
Dünyanın bütün denizleri de yetim yapayalnız
Dünyanın her yerinde beyaz, sessiz, sevimli
Martıya zinos derdik değil mi?

ÖNEMLİ ANLARI

- 1929** Trabzon Lisesi'nde resim öğretmeni Zeki Kocamemi'nin etkisiyle Trabzon'daki ortaöğrenimini yarım bırakıp, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdi. Sırasıyla Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı atölyelerinde çalıştı.
- 1931** Hocası İbrahim Çallı'nın önerisiyle, ağabeyinin bursunu paylaşarak Fransa'ya gitti. Dijon ve Lyon'da Fransızcasını geliştirmek üzere çalıştı. Bu süre içinde Gauguin'den kopyalar yaptı. İlk kez iki eseri "Trabzon'dan" ve "Deniz", Güzel Sanatlar Birliği'nin 8. Ankara Resim Sergisi'nde yer aldı.
- 1937** İlk kitabı hocası Nazmi Ziya monografisi yayımlandı.
- 1942** Dördüncü Devlet Resim Heykel Sergisi'nde "Hamam" adlı eseriyle ikincilik ödülü kazandı.
- 1953** Yazmaları ve özgün baskıları Philadelphia Print Club'da sergilendi. 14 Eylül'de Times dergisi iki renkli sayfa ayırdı.
- 1954** "Türk Terapisi" adlı motifi ile Steuben Glass adlı bir firmasının tertiplelediği yarışmada ödül kazandı. Motif kristale oyularak teşhir edildi. Yeni TBMM binasının teşrifi amacıyla oluşturulan jürinin başkanlığını üstlendi. Vilayet tabloları programıyla 100 sanatçıyı Anadolu'ya göndererek her şehirden resimler yapılmasını sağladı.
- 1958** Brüksel'deki Expo Dünya Sergisi için 272 m²lik mozaik bir pano yaptı ve altın madalya ile ödüllendirildi.
- 1959** Paris'teki NATO binası için, bugün yine Brüksel'de bulunan 50 m²lik mozaik panoyu yaptı.
- 1975** 21 Eylül günü bir süredir tedavi gördüğü Cerrahpaşa Hastanesi'nde yaşamını yitirdi.

Hocalar

Gittiler ve bir daha geri dönmediler...

Atila Alp Bölükbaşı

Trabzon Sultânîsi'nin hemen karşısı; Kavak Meydanı... Yıl 1913... Yeni mezun olmuş, bilgilerini öğretmek için sabırsız birkaç muallim... İstanbul'dan memleketlerine dönerken kurulan düşler... Gençliğe moral verecek, onları zinde tutacak ve birer savaşçı olarak hazırlayacak programlar... Ve kalabalık meraklılar arasında ellerinde spor aletleri ile sahaya yürüyen birkaç spor öğrencisi... Uzak değiller böylesi anlara ama merak işte... Dergi ve gazetelerden takip edilen spor yarışları, maçlar, gelişmeler her gazete, her dergi gelişinde tazelenir kuşkusuz...

Muallim Halil Nihat Bey sahadan önce direktiflerini vermiş bile. Gözlerim üzerinizde diyerek de uyarmış. İstanbul'da hem öğrenim gördü hem de maçları ilgiyle izledi. Muallim Lütfi Bey ve Muallim Osman Cudi Bey'in de emeği vardı bu ilk günde... İdmanyurdu sahadadır... Trabzon'un ilk göz ağrısı, ilk heyecanı, ilk futbol takımı ve ilk futbolcuları... Bir

devrimin, bir dönümün arifesidir zaman... Herkes heyecanlı... Kurallardan uzak bir futbol günüdür bu gün.

Kısa zamanda toplanan otuz genç sporcu... Başlarında kurslarda bildiklerini aktarmak için bekleyen birkaç öğretmen... İlk maç ve Rumlara karşı alınan 2-0'lık galibiyet. Moral ve motivasyon olarak gençliğe yüklenen gurur. Trabzon'un varlığına yürümeye başladığı tarihi günler... Vilayetin bu heyecana tanıklığı yeni arayışların kapısını açtı. Birkaç genç öğretmen izcilik kurslarının yolunu tuttu. Burada, Lise çatısı altında beden eğitim derslerini hep gayrimüslim öğretmenler veriyordu.

O kalabalıklar, o heyecanlar ve yastığa düşen düşler Millî Mücadele'nin, Seferberliğin başlaması ile birden bire sönüverdi. Ne okul, ne spor bıraktı ardında. Birer veda gibi acı düştü

Halil Nihat

İdman Yurdu

Ayaktakiler: 1 Mustafa, 2 Sadık, 3 Bedri, 4 Halil Bey, 5 Süleyman, 6 Sami

Oturanlar: 7 Abdurrahman, 8 İbrahim, 9 Hamdullah, 10 Hüseyin, 11 Ali Rıza, 12 Derviş

bütün yüreklere, bütün evlere, bütün yollara... Eli silah tutanlar silah altına!... Bu çağrı bütün tellalların dilinde, köşelere yapıştırılan ilanlarda... Seferberlik, savaş, ayrılık, ölüm yollara düştü. Trabzon Sultânîsi'nin ilk futbol takımı öğrencileri silah kuşandı, enveriyisini başına taktı, birer kahraman asker olup cepheye aktı.

Onlar daha gençlik çağının deli dolu yıllarında birer öğrenciydi. Hepsi 14-15 yaşında, bir avuç güç, ölümsüzlük adına ölüme yürüdü; bayrak için, vatan için, toprak için... Daha bıyıkları yeni terlemiş, sevdalı yürekleri ateşe durmuş, adımları yere sert basmaya başlamış, birer ateş topu... Ya doktor olacaktı, ya mühendis ya da yarınların yeni nesillerine ha-

yat verecek birer öğretmen... Belki bir asker!..

Tarih 1914, uzayan yollarda savaşa giden bu genç yürekler gururla gittiler, başları dik gittiler, kendinden emin gittiler. Hepsi bir başka cepheye vatan için aç, susuz, mermisiz birer kahraman olarak şehit oldular. Birer kahraman asker olup Mehmetçik adını aldılar.

O küçücük heyecanlı Kavak Meydanı çocukları... O heyecanlı genç sporcular... O İdmanyurdu'na hayat veren minik kramponlar gittiler ve bir daha geri dönmediler...

Onlar birer futbol şehidi olup bu şehre can verdiler, hayat verdiler, ilk verdiler...

Ruhları Şad Olsun!

Halil Nihat

Akçaabat Orta Mahalle

Doğu Karadeniz Köylerinde Geleneksel Evler ve Yerleşim Biçimleri

MUSTAFA REŞAT SÜMERKAN

Doğu Karadeniz, topoğrafik açıdan oldukça engebeli bir bölgedir. Böylesine hırçın arazi yapısı, bölge insanının karakterine, yaşayışına, kültürüne ve yapı sanatına da damgasını vuracak kadar etkili olmuştur. Geleneksel mimarinin şekillenmesinde üç önemli etkenin izlerini bölgemiz örneklerinde de görmek mümkündür. Bunlar coğrafya koşulları, yerel yapı malzemeleri ve bölge insanının kültürel özellikleridir. Bu yazıda Ordu il sınırı ile Artvin Hopa İlçesi arasındaki alanda, 1950'ler öncesine tarihlenen geleneksel kırsal mimari örnekler tanıtılmaktadır.

Coğrafya: Bölge sahillerinden başlayarak yükselen dağ sıraları, Ordu'dan Artvin'e kadar denize

paralel uzanır. Irmakların sık aralıklarla yardığı arazilerde, dağlardan denize uzanan dik yamaçlı vadiler görülür. Bölge iklimi "ılıman - nemli" özelliktedir. Doğu Karadeniz, Türkiye'nin en çok yağış alan bölgesidir. Yıllık yağış miktarı Rize'de 2400 mm'ye ulaşır. Kar örtüsü kalınlıkları yüksek değerlere ulaşabildiği halde sık yinelenmez ve çabuk erir. Deniz etkisi nedeniyle sıcaklıklar da aşırı derecelere ulaşmaz. Böyle bir iklim yapısı, evlerin de yapılarını belirlemiştir.

Yapı Malzemeleri: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde geleneksel yapı malzemelerinin önemli türleri olan ağaç ve taş bol bulunur. Ağaç malzemeler, kesiminin serbest olduğu eski dönemlerde

yoğun kullanılırdı. Taş ise, toprak tabakası az olan kayalık vadilerde ve ormana uzak köylerde daha çok yeğlenmiştir. Ağaç malzemeyi yüzyıllardır kullanan Karadenizli ustaların, bu konuda ileri yetkinlik düzeyine vardıkları bilinir. Ayrıca evlerin erkekleri de bu konuda maharetlidir ve ahşabı işleyecek çeşitli araçları evlerinde bulundururlar. Yörenin yaşlıları, yüz yıl öncesine kadar evlerin tümüyle ahşaptan yapıldığını anlatırlar. Ancak son yüzyıldan bu yana azalan ormanlar ve yasal önlemler yüzünden ahşap kullanımı çok azalmıştır.

Yerleşim Kültürü: Doğu Karadeniz Bölgesi, sırtını dayadığı sıradağlar yüzünden tarih boyunca içe dönük bir yaşama ev sahipliği yapmıştır. Bölgedeki vadilerin tek giriş yeri deniz yönünde olup, çıkmaz sokaklara benzerler. Otuz yıl öncesine kadar yollar vadi boyunca uzanırken, sırtları aşarak bitişik vadilere geçmiyordu. Çoğu yerde aralarında yaya yolu bile bulunmayan vadiler arasında bu yüzden sosyal ve kültürel ilişki pek kurulamamıştır. Böyle bir coğrafya yapısı, vadilerde yaşayan insanların yaşantısını da kapalı ve içe dönük bir niteliğe dönüştürmüştür. Bir vadideki köylerde yaşayanlar birbirini tanırdı. Yer yer akrabalık ilişkileri de kurulmuştu. Ancak bitişik vadi ile ilişkiler çok sınırlıydı. Bu sebeple bir vadideki ev tipleri, el sanatları, türküler ve hatta şive özellikleri az da olsa yan vadilerden farklılık göstermektedir.

Böylesi korunmuşluğa karşın, komşu ilçeler arasında görülen ev tipleri ve inşaat yöntemlerinin benzerliği şöyle açıklanabilir: Bu benzerlikler, yapıcılığı meslek edinmiş ustaların, inşaat için çağrıldıkları yan vadilerdeki gözlemlerini kendi yörelerine taşımaları sonucu oluşmuştur. Karadeniz erkekleri ustalığa eğilimlidir. Çocukluktan başlayarak yapıcılık konusunda

bilgi ve deneyim kazanmıştır. Bu sebeple, ev yapımını ya doğrudan evin erkeği üstlenmiş ya da çağrılı ustaya kalfa düzeyinde yardım etmiştir. Köy evlerimizin biçimlenişinde, yapı kültürümüz kadar gelenekler, inanışlar, tarım ve hayvancılık uğraşlarının da etkileri söz konusudur.

Yerleşim Düzeni: Doğu Karadeniz köyleri, sahilten başlayarak dağ eteklerine kadar uzanan vadilerin taban, yamaç ve sırtlarına kuruludur. Aslında taban ve sırtlarda ev sayısı sel ve rüzgar etkileri sebebiyle oldukça az, yamaçlarda ise en yoğun düzeydedir. Bazı vadilerin sonlarında, 1000 - 1200 m. yükseltilerde kurulmuş köyler az da olsa vardır. Evler, yamaç eğimine uygun şekilde konumlanmıştır. Bölgede, 25 - 30 derece eğimli arazilerde yerleşim örnekleri de çoktur. Karadeniz insanı, böyle bir coğrafyada yaşamaya kendini alıştırmıştır.

Doğu Karadeniz'in çoğu yöresinde dağınık yerleşim tipi örnekleri görülür. Bilimsel standartların bile dışında olan bu tip yerleşimlerdeki her ev; samanlık, serander, tuvalet gibi dış eklentileri ile birlikte bir küme görünümündedir. Kardeş,

akraba evleri bitişik veya 10-15 m. uzaklıkta olabilmektedir. Komşu evleri ise genellikle 50 - 200 m. kadar birbirlerinden uzakta konumlanmıştır. Böylesine dağınık yerleşimin sebepleri şöyle sıralanabilir:

Eğimli ve engebeli arazi yapısının toplu yerleşime elverişsizliği. Su kaynağı yakınında olma isteği. Derin topraklı ve az eğimli tarım arazisi bulma zorunluluğu. Sürekli bakım ve gözetim isteyen sebze bahçelerine yakın olma. Geçimsizlik nedeniyle evlerin birbirinden uzak tutulması. Sert rüzgârdan kaçınma ve güneşten yararlanma. Manzara ve açık görüş arzusu.

Bölgenin doğu yörelerinde köyler biraz daha toplu görünüme dönüşür. İçinden tek sokak geçen bir kaç köy örneği de vardır.

Dağınık yerleşim örneği. (Geyikli, Şalpazan - TRABZON)

Yapı sistemleri

Duvarlar: Doğu Karadeniz köy evlerinin iç ve dış duvarlarda kullanılan taşıyıcı malzeme ahşaptır. Birçok yörede dış duvar yapımında dolgu malzemesi olarak taş kırıkları kullanılır. Evlerin bodrumundaki ahır bölümleri her yerde taş duvarla çevrilmiştir. Temele kadar inen taş duvarlar, üst katların nemli zeminle ilişkisini keser. Doğu Karadeniz köy evinde iç duvarlar her yerde 3 ile 6 cm. arasında değişen kalınlıklarda tahtalardan yapılır. Yapıya asıl karakterini ve görünümünü kazandıran öge ise dış duvardır. Bölgede üç tür dış duvar görülür:

Taş Duvarlar: Tüm evlerin temel ve ahır duvarları yığma taştır. Evlerin yamaca dönük arka duvarı da olası toprak basıncını karşılaması için taştan yapılır. Ağaç malzemenin az bulunduğu Akçaabat, Maçka ve Araklı ilçelerinin bazı vadilerinde tümüyle taş duvarlı evler de görülür. Taş duvar kullanımında ayrıca güvenlik sorunu da söz konusudur.

Masif Ahşap Duvarlar: Oldukça yaygın bir tip de masif ahşap dış duvarlardır. 6 - 8 cm. kalınlığındaki tahtaların yatay şekilde üst üste yığılmasıyla oluşturulur. Ahşap dış duvarlı ev örnekleri Yomra ilçesi doğusundan başlayarak Gürcistan sınırına kadar uzanır.

Ahşap İskeletli Dolma Duvarlar: Bu teknikte yapılan duvarlar bölgenin karakteristik tipidir. Belirli aralıklarla düzenlenen

Kırmataş dolgulu göz dolma duvar. (Cindi, Bulancak - GİRESUN)

Masif ahşap dış duvar. (Şenyuva, Çamlıhemşin - RİZE)

Dolma duvar türleri.

düşey ahşap taşıyıcılar arası yatay veya çapraz çıtalarla bölünerek, çok sayıda dörtgen ya da üçgen dolgu bölmeleri oluşturulur. Her bölmeye dıştan değişik büyüklüklerde taş parçaları yerleştirilir. Dolgu için ayrılan bölmelerin büyüklük ve biçimi, duvar tekniğini ve adını da belirler.

Bunlardan ilki, "Göz Dolma" adı verilen ve duvar yüzeyinin kare ya da dikdörtgen gözlere bölündüğü duvar tipidir. Gözlerin her birine Giresun yöresinde küçük kırma taş, Trabzon'un doğusu ve Rize, Artvin yörelerinde dikdörtgen blok taşlarla dolgu yapılır.

Dolma tipi duvarların ikinci türü "Muskalı Dolma" adıyla bilinir. 30 - 45 cm. aralıklarla dizilen düşey taşıyıcılar arası bu kez çapraz şekilde bölünür. Böyle duvarlara, üçgen görünümünden dolayı bu isim verilmiştir. Boşluklar kırma taşlarla doldurulur. Trabzon'un

doğusunda özellikle Sürmene, Of, Çaykara çevresinde bu teknik yaygındır. Dolgu taşlarının sıvanıp beyaz badana ile de boyandığı bu tip evler, uzaktan dantel zarafetinde görünür.

Döşemeler: Giresun yöresi evlerinde tüm odalar tahta döşemelidir. Harşit vadisinden Hopa'ya kadar yayılan alanda ise, ev girişlerinde yer alan aşhane bölümü sıkıştırılmış toprak, diğer tüm odaların zemini ise tahta döşemidir.

Çatılar: Bol yağışlı bölgenin tüm evlerinde eğimli çatı kullanılır. Çatılar yüksek köylerde iki veya üç, sahile yakın olanlar ise dört yöne eğimlidir. Binalara su girmemesi için, evlerin arka yönüne çatı eğimi uygulanmaz.

Bloktaş göz dolma duvar. (Yukarı Çamlıca, Çamlıhemşin - RİZE)

Muskalı dolma duvar. (Aksu, Sürmene - TRABZON)

Geçmiş yıllarda iç köylerde çatılara hartama (ince dilinmiş tahta), sahil köylerinde ise kiremit örtülürdü. Saçak genişlikleri bölge batısında 25 - 35 cm. arasında değişirken, doğuda 70 - 80 cm. ölçülerine ulaşabilmektedir. Geniş saçaklar, dış duvar yüzeylerini yağış serpintilerinden korurlar.

Plan Tipleri ve Tipoloji

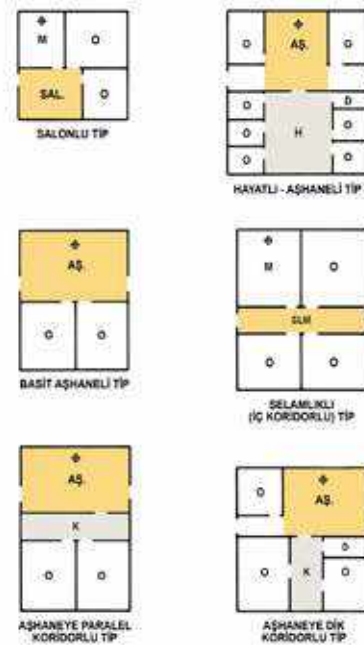
Bir yamaç yapısı olan evler, çoğunlukla tek yaşama katından (zemin kat) oluşmuştur. Bu durum, eğimin ve malzemenin de belirlediği bir zorunluluktur. Ancak Rize'nin Çayeli, Ardeşen, Çamlıhemşin yörelerindeki bazı evlerde, yatak odaları ve saman deposu yerleştirilmiş üst kat olabilmektedir. Arazi eğiminden yararlanılarak yaşama katı altına ahır yerleştirilmiştir. Ahır üzerine rastlayan mekanlar, kışın hayvanların sıcaklığından da yararlanırlar. Arhavi, Fındıklı sahilleri gibi az eğimli yörelerde, ahır katının sığabilmesi için yaşama katı 100 - 150 cm. kadar yükseltilmiştir.

Salonlu Evler: Tirebolu ilçesi ve batısında, Giresun yörelerindeki evler aynı plan şemasına sahiptir ve "Salonlu Evler" olarak

Evlerin yamaçta yerleşimi.

adlandırılmıştır. Genellikle 45 - 55 m². ölçülerde, kareye yakın formdadırlar. Ev kabaca 4 eşit bölümden oluşmuş gibidir. 3 - 5 basamaklı merdivenle yükselerek eve girildiğinde ilk mekân, oturma odası işlevini taşıyan ve öbür odalardan biraz daha büyük alana sahip "Salon"dur. Salon'dan diğer üç odaya geçilir. Bir oda mutfak işlevi görür. Salon dışındaki tüm odalar yatak odası olarak kullanılır. Gerekğinde salonda da yatılabilir. Salon bölümü altına ahır yerleştirilmiştir.

Doğu Karadeniz'de geleneksel evlerin plan tipleri.

Aşhaneli Evler: Giresun ili Harşit ırmağından başlayarak Hopa'ya kadar her yerde görülen ana şemadır. Aşhane mekânı; yemek pişirme, oturma ve tüm ev yaşantısının yanında imece, düğün, mevlit, konuk ağırlama gibi eylemlerin de yapıldığı yer olarak algılanır. Çoğunlukla karşılıklı iki dış kapı düzenlenmiştir. Kapılar açılarak içeriye ışık girmesi sağlanırken, evin her iki yanındaki avlularla iletişimi de kolaylaştırır. Vadiye bakan yöne yerleştirilmiş yatak odaları doğrudan aşhaneye veya aşhaneden geçilen, iki oda arasındaki koridora açılır. Aşhaneli evlerin; Basit Aşhaneli,

Badamalı-Aşhaneli ve Hayatlı-Aşhaneli gibi üç alt tipi vardır.

Basit Aşhaneli Plan Tipi: Dış avlulardan aşhaneye girilir. Basit Aşhaneli tipte iki, bazen üç yatak odası vardır ve kapıları doğrudan aşhaneye açılır. Yatak odaları vadiye bakar. Basit Aşhaneli plan tipi, Giresun'un Görele ilçesinden başlayarak Trabzon'da Beşikdüzü ile Yomra arasında ve Maçka'nın iç bölgelerinde aynı özellikleriyle yaygındır.

Aşhaneye Paralel veya Dik Koridorlu Plan Tipi: Bu plan tipinde yatak odaları arasında dar bir koridor vardır. Önce bu koridora, sonra yatak odalarına geçilir. Böylelikle Aşhane'den yatak odalarının içi görülemez. Bu plan tipine Akçaabat - Sürmene arasındaki yörelerde rastlanır.

Hayatlı - Aşhaneli Plan Tipi: Yatak odaları arasına yerleştirilen mekânın genişliği artırılmış, 25-30 metrekairelik ölçüleriyle aydınlık bir salona dönüştürülmüştür. Kışın can sıkılmadan oturulabilen geniş, bol pencereli ve manzaralı mekânlardır. Soba burada yanar. Yatak odalarının kapıları da buraya açıldığı için ısıdan yararlanırlar. Bu plan tipi Çayeli ile Hopa arasında yaygındır. En güzel örneklerine de Hemşin ve Çamlıhemşin köylerinde rastlanır.

Selamlıklı (İç Koridorlu) Plan Tipi: Trabzon ilinde Of - Çaykara vadisine özgü plan tipidir. Evin karşılıklı iki giriş kapısı arasına 1,5 - 2 m. genişlikte bir koridor yerleştirilmiştir. Bu koridora, Çaykara yöresinde "Selamlık" adı verilir. Koridorun her iki yanına karşılıklı odalar dizilidir.

Kaynak:

SÜMERKAN, Mustafa Reşat: Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Programı, Haziran, 1990 - Trabzon.

Yaşadım DiyeBilmek İçin

Prof. Dr. Celal TEKİNBAS

Bakıyorum ki yıllarca peşinde koştuğum şeyler aslında o kadar değerli değilmiş. Aslında yaşam, tasavvur ettiğim kadar büyük ve kıymetli de değilmiş. Yaşamın güzelliği, şimdilerle görmekten aciz olduğumuz doğada, sanatta, sadelikte gizliymiş. İnsanın kendisi için değil de başkaları için yaptıkları arttırıyormuş huzurunu.

Değerli okuyucularım, ben Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Farabi Hastanesi başhekimiyim. Belki de çoğu insanın gözünde sahip olduğum imkânlar açısından hayal edilmesi dahi zor bir konumdayım.

Ülkemizin az gelişmiş ülkeler statüsünde olduğu 1970'li ve 80'li yıllarda yaşadım çocukluğumu ve erken gençliğimi. Aynı zamanda çalkantılı yıllardı bahsettiğim zaman aralığının ekserisi. İlkokulu köyümde, ortaokul ve liseyi ilçemde tamamladım. Şu anda zor şartlarda olduğunu düşünen bütün çocuklardan zordu belki de yaşam şartlarımız.

Üstümüzde başımızda doğru dürüst bir şey yoktu. Ayaklarımızda ise kokusunun o zamanlar bize mis gibi geldiği kara lastikler... Okul yolları hem uzun hem engebeli ve tehlikeliydi. Ancak tüm bu zorluğun tam ortasında doğa ile iç içe, sade ve gösterişsiz bir yaşamda sahip olduğumuz. Paylaşmanın güzelliğini yaşamının zorunlu olduğu bir dönemde doğmuş, mutluluğu ve huzuru yalnızca tabiatın kalbinde aramış ve umduğumuzdan çok daha fazlasını bulmuştuk.

Bütün ağaçları daha filizlenme dönemi yapraklarından tanıdığımız, yenen

Ne zaman dünyaya kök saldığımı hissedecek olsam, okuduğum şiirler alıyor beni mısralarının içine. Ne yaşanmışlıklar var diyorum. Ne aşklar, ayrılıklar kavuşmalar, hayal kırıklıkları yaşanmış ve bitmiş. Faniliğinin bilinmesi ve kayıtsız şartsız kabul edilmesi hırsını, hasetini, kinini, kibrini bitiriyor insanın.

ve yenmeyen meyve ve otları âdeta bir uzman gibi bildiğimiz o uzayıp giden yollarda farkında bile olmadan doğa ile hemhal olmanın güzelliğini yaşamıştık. Hâlâ derin bir özlemle hayal ettiğim ve bütün çocukların yaşamasını arzu ettiğim, zor ama zevkli bir çocukluk ve ilk gençlik yıllarıydı bahsettiğim.

Tabii zaman hızla akıyor, kırsalın kendi özellikleri ile şehrin modern şartlarının arasında kaldığım, bu ikilemin ayırdına dahi çok sonraları varabildiğim bir dönem, üniversite yıllarım başlıyor. O zamanlar anlamını dahi bilmediğim kapitalizm, yavaş yavaş beynimi ve duygularımı kuşatıyor. Zamanla huzur ve mutluluğun olmazsa olmazının sahip olunanlardan geçtiğini içselleştiriyorum. Pahalı kıyafetlerin, güzel bir arabanın, makam ve mevkinin, bir sevgilinin beynimde ciddi yer ettiği bir gerçeklik ile tanışıyorum. Akrep ve yelkovan meşguliyetimin fazlalığı ile orantılı hızla kovalıyor birbirini. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen uzmanlık, öğretim üyeliği ve akademik yükselme dönemi... Tüm bu karmaşanın içinde, iç huzurumun eksikliğini hissettiğim bir çıkmaza giriyorum. Beni rahatsız eden, adını koyamadığım bir noksanlık hissi sarıyor benliğimi. Özlediğim ve sahibi olmanın bana huzuru getireceğini zannettiğim şeylere sahip olmamın da yeterli olmadığını

anlıyorum. Bu noktada iki kapı açılıyor karşıma. Ya kapitalizmin kaynaklarını elimden geldiği kadar zorlayarak bir avcı misali kovalayacağım mutluluğu, veya geçmişe, yıllar önce tabiatın kalbinde bulduğum şeyi tekrar aramaya geri gideceğim diyorum.

İkinci kapıyı seçiyorum. Zaman ve şartlar olarak dönemediğim geçmişime doğa, spor, sanat ve kültür ile dönüyorum. Sporun sadece taraftar olarak izlenen ve yenme veya yenilme dışında hiçbir şey hissettirmeyen günümüz bakış açısından, yürümenin felsefesi ile doğada geçen zamanlarında çok eskilerdeki gibi bir çiçeğin açma aşamalarını, kokusunu, rengindeki canlılığı ve mucizevi özelliği fark ediyorum. Bir ırmağın suyunun akarken çıkardığı sesteki müzikal dehayı özünsüyorum. Bir kuşun sabah, öğle, akşam farklı farklı ötüşünü, zamanın özelliklerini barındıran cıvıltılarını dinliyorum. Çok eskilere ait bir binanın taşının inşa edildiği zamana ve inşa edenlere ait duygu dünyasına dalıyorum. Kâh okuduğum bir romanın kahramanı oluyorum, kâh her sahifesinde yaşamından bir kesit bulduğum başka bir kitabın içinde buluyorum kendimi.

Bakıyorum ki yıllarca peşinde koştuğum şeyler aslında o kadar değerli değilmiş. Aslında yaşam, tasavvur ettiğim kadar büyük ve kıymetli de değilmiş. Yaşamın güzelliği, şimdilerle görmekten aciz olduğumuz doğada, sanatta,

sadelikte gizliymiş. İnsanın kendisi için değil de başkaları için yaptıkları arttırıyormuş huzurunu. Hekim olarak şifa bulmalarına vesile olduğum hasta ve yakınlarının gözlerinde gördüğüm parıltı ve minnet duygusu, yönetici olarak ise alınan kararların uygulanması ile hem çalışanların hem hizmet alanların yüzlerine yansıyan memnuniyet bana tekrar tekrar anımsatıyor yaşamın, kapitalizmin bize vadettiklerinden çok daha fazlası olduğunu. İnsana dokunan güzel ve faydalı işler yapmanın, hayatınızdan geçen insanlar nezdinde güzel hatırlanmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anlıyorum.

Ne zaman dünyaya kök saldığımı hissedecek olsam, okuduğum şiirler alıyor beni mısralarının içine. Ne yaşanmışlıklar var diyorum. Ne aşklar, ayrılıklar kavuşmalar, hayal kırıklıkları yaşanmış ve bitmiş. Faniliğinin bilinmesi ve kayıtsız şartsız kabul edilmesi hırsını, hasetini, kinini, kibrini bitiriyor insanın. Mutluluğa açılan kapı, insanlığın ve kul olmanın bilincini de getiriyor beraberinde. Şairin dediği gibi, hoş bir sada oluyor ancak bu kubbede baki kalan.

Bazen bir kuşun kanat çırpışında, bazen güfteye ruh veren bir müziğin bestesinde buluyorum kendimi. Yaşam bu diyor. Hem çok uzun hem çok kısa. Hem karmaşık aslında bir o kadar da sade. En önemlisi de, sandığımız kadar çok şeye sahip olmak gerekmiyor “Yaşadım” diyebilmek için.

Mehmet Akif BAL

Birinci Dünya Savaşı Yıllarında

Trabzon Savunmasında Sivillerin Rolü

Avni Paşa'nın tesiri ve Of/Çaykara önde gelenlerinin çalışmaları sonrasında yöre halkı harekete geçmiş ve milis teşkilatı kurma işlemleri hızlanmıştır.

Paşa'nın çağrılarına Trabzon merkezden de müspet cevap gelmiş, Trabzon Hapishanesinde kalan mahkumlar dahi izin isteyerek bir gönüllü müfreze halinde Of cephesine gönderilmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusu, 11 Ocak 1916'da Doğu Karadeniz sahil bölgesine yönelik harekâta girişmiş; 13 Ocak'ta Batum, 28 Şubat'ta Hopa, 27 Mart'ta Artvin ve 8 Mart'ta Rize'yi işgal etmiştir. 10 Mart 1916'da Trabzon'un doğu sınırındaki kazası Of'a dayanan baskın Rus harekâtı karşısında gösterilen direnişe rağmen 26 Mart'ta Of, 28 Mart'ta Sürmene, 15 Nisan'da Araklı, 18 Nisan 1916'da Trabzon merkez, 21 Temmuz 1916'da Vakfıkebir gibi sahil yerleşimleri Rus işgaline düşmüştür. Of ve Araklı'nın düşmesiyle birlikte Türk savunmasının ağırlık merkezi, Rus deniz topçusunun menzili dışında kalan Çaykara, Sürmene, Araklı, Yomra, Maçka ilçelerinin güney doğusu ve güney batısındaki dağlık alanlara hatta ormanlıklara, daha sonra Trabzon'un batısındaki Akçaabat, Vakfıkebir, Tonya kısmına kaydırılacak, Türk nizami birlikleri ile yöre milisleri bu bölgelerde büyük bir mücadele sergileyecekler, sahaya Ruslara hiç de kolay şekilde teslim etmeyeceklerdir. İç kesimlerde hem Türk nizami kuvvetlerinden hem de milis çetelerden ağır darbeler yiyen ve buralarda kolay hâkimiyet kuramayan Rus kara kuvvetleri uzun bir süre daha çok Trabzon'un sahil mıntıklarında tutunmak durumunda kalacaklardır.

Trabzon'da Milis Yapılanması

Osmanlı Devleti, Kafkas Cephesi'nde Ruslarla gerçekleşen yoğun harpler nedeniyle Doğu Karadeniz'de ve özellikle Trabzon bölgesinde konuşlanmış nizami kuvvetlerin yeterli olamayacağını gördüğünden, yöredeki direniş potansiyeli taşıyan ve milis güçleri şeklinde organize edilebilecek tüm sivilleri (milisleri) nizami kuvvetler yanında savunmaya dahil etmeye çalışmıştır. Esasen Teşkilat-ı Mahsusa yapılanması ve organizasyonlarıyla bir araya getirilen Trabzonlu milis güçleri; eski askerlerden, yöre eşrafının ve ağalarının kuvvetlerinden, gönüllülerden, medreselilerden, dağlardaki kaçaklardan, hapishanelerdeki

Siperlerde vatan savunması yapan erkeklere pişirdikleri yemekleri taşımayı kendilerine görev bilen Of lu kadınlar, zaman içinde ölen kocalarının veya evlatlarının yerine siperlere girerek düşmanla silahlı çarpışmalara katılmışlar, Ruslara karşı Alano tepelerinde içinde kadınların da bulunduğu Gönüllüler Çetesiyle beraber mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Milislere hem lojistik hem de bizzat milis olarak katkı veren Of lu ve Sürmeneli kadınlar, bir taraftan da özellikle gençlerin cepheye gitmesi için tesirli bir propagandanın içinde yer almışlardır.

mahkumlardan oluşmuş, Ruslara karşı Batum'dan başlamak üzere Harşit vadisine kadar uzanan sahil kesiminde kademe kademe ciddi bir müdâfaa gösterilmiştir. Trabzon'daki milis yapılanmasında sivil yöneticilerin de ciddi katkısı söz konusudur. Bu açıdan, özellikle Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'in çalışmaları çok önemlidir.

Rus düzenli birliklerine karşı Trabzon sınırlarında 10 Mart 1916 ile Temmuz 1916 tarihleri arasında gerçekleşen ve 4 ay süren büyük bir müdâfaa sırasında; Of Baltacı ve Solaklı vadilerinde, Çaykara ve Sultanmurat civarlarında, Araklı Karadere'de, Araklı Madur ve Polut dağları civarında, Yomra, Maçka, Akçaabat, Tonya ve Vakfıkebir yörelerinde büyük çarpışmalar meydana gelmiştir. Düzenli Osmanlı birlikleriyle Türk milis güçleri bu bölgelerde işgalci Rusları durdurma, geriletme, esir ve imha etme açılarından büyük

mücadeleler sergilemişlerdir. Fakat kritik önemdeki Bayburt'un Temmuz 1916'da Rus işgali altına düşmesi ve Rus kuvvetlerinin Türk kuvvetlerine bu defa hem sahil hem de Bayburt kısmından yani güneyden taarruz etmesi üzerine iki ateş arasında kalan Türk nizami ve milis kuvvetleri daha batı istikametine çekilmişler, Trabzon'un nüfus olarak boşaltılması ve nüfusun çoğunun Giresun'un batısına nakledilmesiyle ise Trabzonlu milisler bu defa Harşit vadisindeki savunmaya katılmışlardır. Trabzon sınırlarındaki harplerde nizami kuvvetlerle birlikte hareket eden milis güçlerin mücadeleye katkısına cephe boyutuyla bakıldığında genel hatlarıyla şu bilgilerle karşılaşılır.

Of-Çaykara Cephesindeki Milis Müdafaası

Rus ilerleyişi üzerine Rize topraklarından batıya doğru geri çekilen Lazistan Havalisi Kumandanı Avni

Paşa, 10 Mart 1916 itibarıyla Of kıyısında toplanan gönüllülerle birlikte İyidere'nin batısında yükselen Of Kelali tepelerinde mevziler hazırlayarak düşmanı burada beklemeye başlamıştır. Lazistan Havalisi Komutanı olan Avni Paşa, Baltacı Deresini harp hattı olarak kabul etmiş ve burada müdafa tertibatı almıştır. Avni Paşa'nın tesiri ve Of/Çaykara önde gelenlerinin çalışmaları sonrasında yöre halkı harekete geçmiş ve milis teşkilatı kurma işlemleri hızlanmıştır. Paşa'nın çağrılarına Trabzon merkezden de müspet cevap gelmiş, Trabzon Hapishanesinde kalan mahkûmlar dahi izin isteyerek bir gönüllü müfreze halinde Of cephesine gönderilmişlerdir. Of savunmasına katkı amacıyla Trabzon'un diğer kazalarından ve civar yörelerden yapılan asker sevkıyatı da önemlidir. Aslında Of'taki savunma bütün bölge güçlerinin ortak savunmasıdır. Rize İyidere'yi işgal eden Rus ordusunun öncü birlikleri, Kono köyü (Hayrat Bayırca) ve Kelali istikametinde bulunan Türk gönüllüler ve müfrezeler tarafından püskürtülmüştür. Kelali tepelerinde müthiş tüfek savaşları olmuştur. Fakat kıtalara mensup za-bitlerin idaresinde Kelali tepelerine günlerce yapılan hücumlara rağmen, düşmanı bu tepelerin arkasına atmak mümkün olamamıştır. Çünkü Rus kara kuvvetlerinin bol malzeme ile yaptıkları kara taarruzunu denizden Rus donanması desteklemiş, özellikle Rus donanmasının yaptığı yoğun atışlar neticesinde iki ateş arasında kalan Türk birlikleri çözülmüş ve bütün Of cephelerinden gerilemiştir.

Of sahilinde meydana gelen çatışmalar sonunda, iç kesimde yer alan Çaykara civarında da yoğun bir askeri hareketlilik başlamıştır. 20 Nisan'da 1090 rakımlı Uzungöl yöresinde ilerleyen Rus kuvvetleri Haldizen (Demirkapı) milisleri tarafından geri atılmışlardır. Çaykara'da 1100 rakımlı Karaçam'dan ilerleyip Soğanlı Geçidi'ne çıkarak Heneke'yi işgal eden Ruslara 4 Mayıs'ta taarruz eden Türk milisle-

ri, bölgedeki Rusları kovalayarak Heneke'ye (Bayburt Dumlu) girmiştir. 10 Mayıs 1916'da Anzer'deki kuvvetleriyle irtibat kurmak üzere Soğanlı'nın kuzeyinden İpsil'e (Arpaözü) gelen Rus kuvvetleri tekrar Haldizen milisleri ile karşılaşmıştır. Haldizen milisleri burada Rusların üzerine yürüyerek onları yine geri atmıştır. 14, 15 ve 16 Mayıs'taki çarpışmalardan sonra Türk milisleri, 21 Mayıs 1916'da Haldizen'e girmiştir. 26 Haziran ve 30 Haziran'daki mücadeleler sonunda Of yönüne kaçan Ruslar, Müslüman köylüler tarafından takip edilerek bozguna uğratılmıştır. Diğer Çaykara köylerinde ise Ruslara karşı sokak savaşı benzeri bir savunma gerçekleşmiştir.

Araklı ve Civarındaki Milis Müdafaası

28 Mart 1916'da Of'tan geri çekilen Türk nizami kuvvetlerinin artçısı sivil kuvvetler düşmanı oyalamasıyla düzenli kuvvetler 30 Mart'ta hızla Sürmene Araklı sınırındaki Küçükdere vadisine çekilmiştir. Türk milis kuvvetleri Rus kuvvetlerini oyalamak suretiyle Araklı Karadere'de büyük bir savunma hattı kurulmasına zaman oluşturmuşlardır. Rus kuvvetleri 2 Nisan 1916'da Araklı Karadere'nin

doğu sahiline ilerlemiştir. Araklı Karadere vadisinde mevzilenen Türk nizami birlikleri ve milisler Karadere vadisi savaşları ve hususen 820 rakımlı Aho dağı savaşlarında Ruslara karşı müdafaaya geçmişlerdir. Fakat 15 Nisan 1916 tarihinde Araklı Karadere cephesine donanmalarının desteğiyle yüklenen Ruslar karşısında Türk kuvvetleri Karadere'den geri çekilmek durumunda kalmıştır. Rusların 3 Nisan'da başlayıp 15 Nisan 1916'ya kadar süren yoğun donanma bombardımanları ve kalabalık kuvvetlerle yaptıkları taarruzlar sonucu Araklı'yı ele geçirmeleriyle birlikte Türk kuvvetleri hem batı istikametine hem de iç kesimlere çekilmiştir. Özellikle Rus deniz topçusunun menzili dışında kalan Araklı'nın iç kesimlerinde Ruslara karşı yoğun bir savunma ve taarruz harekâtı gerçekleşmiş, Araklı'nın iç kesimleri bu şekilde Ruslara karşı ciddi bir milis müdafaasının da gerçekleştirildiği bir mıntıka haline gelmiştir. Yöre sivillerinin, Sürmene ve Araklı'nın güneyinde bulunan ve Trabzon ile Bayburt savunma hattının önemli bir bölümünü oluşturan Madur ve Polut dağları civarındaki harekâta muharip olarak katılma yanında, Türk birliklerine kılavuzluk etme

açısından da önemli rolleri vardır. Bu şekillerde beklenmedik anlarda ortaya çıkıp Rus birliklerine taarruz eden Türk milisleri, Polut-Madur dağları hattındaki çarpışmalara yön vermiştir.

Akçaabat-Vakfikebir Hattındaki Milis Müdafaası

Türk birliklerinin 16 Nisan 1916'da saat 16.30 sularında Yomra Şana mevzilerine çekilme emri alınmalarından sonra Trabzon şehir merkezinin kaderi belli olmuştur. 18 Nisan 1916'da Trabzon'a giren Ruslar, ana kuvvetlerini batıya ve güneye doğru yöneltmiştir. Trabzon'dan çekilen Türk kuvvetleri ise Akçaabat Kalanima (Söğütlü) Deresi sırtlarında toplanmış, daha sonra 1946 rakımlı Karadağ, 1540 rakımlı Hıdırnebi, Karadağ Yaylası obası Fenko, Rıfasa, 2000 rakımlı Beypınarı hattında bir savunma oluşturmuşlardır. Nisan 1916'da başlayıp Temmuz 1916'ya kadar üç ay devam eden Akçaabat-Vakfikebir-Tonya hattındaki savaşlarda Çarşıbaşı-Akçaabat Hıdırnebi Kayası-Karadağ-İşıklar hattını tutan Miralay Pirselimoglu Hacı Hamdi Bey'in komutasındaki Sahil Müfrezesi; Trabzon ve Giresun Jandarma Alayları ile Teşkilât-ı Mahsusa Alayı ve gönüllülerden oluşmaktaydı. Trabzonlu Albay Hacı Hamdi (Pirselimoglu) Bey komutasındaki askerlerle birleşen Akçaabat, Vakfikebir ve Tonya milisleri ile Karadağ, Rıfasa ve Beypınarı yaylalarında Rus kuvvetlerine karşı sarp ormanlık olan Karadağ bölgesinde ve Haçka Yaylası'nda gönüllü olarak savaşan yerli halk, çok iyi bildikleri arazide Ruslara cesaretle baskınlar yapmışlardır. Bu baskınlar, işgalci Rus V. Kolorusu'na mensup askerlerin zaten bozuk olan maneviyatını büsbütün sarsmıştır. Ruslarla Tonya civarındaki Soğuksu Tepesi'nde olduğu gibi çoğu yerde kanlı çarpışmalar meydana gelmiştir. 1916 Mayıs ayının ilk günlerinde Türk milislerine karşı harekete geçen Rus kuvvetleri, milislerin savunduğu hatların arkasına kadar sokulmuş fakat

milisler zaman zaman; süngü, bıçak, karakulak, bomba kullanmak suretiyle Ruslarla boğaz boğaza bir mücadeleye girişmiş, yapılan savunma sonucunda Rusları pek çok yerde püskürtmüştür. Akçaabat-Tonya-Vakfikebir cephesinde 92 gün süren tüm müdafa çabalarına rağmen 1916 Temmuz ayında Bayburt cephesinin Ruslarca yarılması ve Trabzon üzerine Rus harekâtının başlatılması sonrasında hem sahilde hem iç kesimde sıkışan Türk nizami kuvvetleri ve milisler geri çekilmek durumunda kalmış, milisler bu defa Tonya ve civarını kontrollü şekilde boşaltarak halkın güvenle muhacirliğe çıkmasını da sağlamıştır. Yoğun kuvvetlerle yöreyi işgal eden Ruslar, 21 Temmuz 1916'da Vakfikebir'e girmişlerdir.

Ulemanın Müdafaadaki Rolü

Seferberlik ilan edildiğinde Trabzon ilçelerindeki ulema yani medrese hocaları da ülke savunmasına yönelik mücadelenin önemli kısımlarında yer almıştır. Sefer-

berlikte halkın motive edilmesinden askerin motive edilmesine, bizzat çeteler kurup muharebelere katılmaya kadar uzanan çizgide ulema faaliyetlerine rastlanır. Sahil Kuvvetleri Komutanı Ahmet Avni Paşa, Of civarındaki halkın önde gelenlerini ve kanaat önderlerini, askerin moral ve motivasyonu için değerlendirmiştir. Of, Çaykara, Sürmene, Araklı, Maçka civarındaki müderrislerden bazıları bizzat cepheye gitmiş, bazıları propagandada görev almıştır. Müderrislerin önemli bir kısmı Rusların Trabzon'u işgali sırasında yaptığı etkili vaazlarla halkı cihada davet etmiş; topladıkları milis kuvvetlerinin başına geçerek Rus ordusunun Baltacı Deresinden geçmesine engel olmaya çalışmışlar, Araklı Çatak, Madur, Polut ve Çataltepe civarlarında Ruslara tesirli baskınlar yapıp, Rusların ağır zayıat vermelerine sebep olmuşlardır. Mücadelelerde etkili olan müderrisler ve medreselilerden; Hasan Hilmi Umur, Bakkaloğlu Hüseyin Sabri Efendi,

Bakkalzade Hacı İsmail Efendi, Yunus Sıtkı Efendi, Topaloğlu Muhammed Hanefi Efendi, Tayyip Zühtü Efendi, Cimilitli Hoca İdris Efendi, Mütevellioğlu Mecid Efendi, Aşıkoğlu Ali Rıza Efendi, Maçkalı Hafız İsmail Efendi ve Yağmurdereli Hacı Mecid Efendi gibi isimler çok önemlidir.

Müdâfaada İslam Kadınları

Trabzon civarında Ruslara ve uzantıları olan azınlık çetelerine karşı gösterilen sivil müdafa içerisinde yöre kadınları da yer almıştır. Türk kadınlar, öncelikle lojistik malzemenin taşınması ve Ruslara karşı çatışan Türk nizami ve milis kuvvetlerine yaptıkları çeşitli yardımlar yanında, işgalcilere karşı doğrudan müdafaanın içinde de bulunmuşlardır. Siperlerde vatan savunması yapan erkeklerle pişirdikleri yemekleri taşımaya kendilerine görev bilen Of lu kadınlar, zaman içinde ölen kocalarının veya evlatlarının yerine siperlere girerek düşmanla silahlı çarpışmalara katılmışlar, Ruslara karşı Alano tepelerinde içinde kadınların da bulunduğu Gönüllüler Çetesiyle beraber mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Milislere hem lojistik hem de bizzat milis olarak katkı veren Of lu ve Sürmeneli kadınlar, bir taraftan da özellikle gençlerin cepheye gitmesi için tesirli bir propagandanın içinde yer almışlardır. Rusların Trabzon'dan geri çekilmeleri ve Türk askerlerinin 24 Şubat 1918'den itibaren Trabzon'a girişi sırasında ise Türk milislerle birlikte çalışan kadın milisler

de harekete geçmiştir. Üç İslam kadın çete grubu; ellerinde filinta, omuzlarında fişeklik ve bellerinde asılı el bombaları ile şehrin muhtelif semtlerinde bilhassa mahalle aralarında dolaşmaya başlamışlar ve düzenin tekrar sağlanması için çaba göstermişlerdir.

Gayrimüslim Çetecilere Yönelik Türk Milis Harekâtı

Gayrimüslim çetelerinin Trabzon'daki faaliyetleri Rus işgalinin ilk zamanlarında başlamıştır. Rusların 1916'daki gelişini bir fırsata çevirmek isteyen özellikle Ermeni çeteciler, Trabzon civarındaki köy, kasaba ve şehirlerden Türk askeri, jandarma ve polis kuvvetleri çekilince silahlanıp, başlarında erkekleri bulunmayan İslam kadınların ve çocukların yollarını kesip taarruza yeltenmişler hatta muhacir halkı soyup, kendilerine karşı gelen çok sayıda Müslümanı öldürmüşlerdir. Bu gibi olayların artması üzerine, bölgede teşkilatlanmış Türk milisleri duruma çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Rus ordusunun 1918'de savaş dışı kalması ile Rus işgalinin Trabzon'daki tesiri bitince, bu defa Trabzon'da başka bir azınlık tehdidi kendisini göstermiş ve hazırlıklı olan Ermeni çeteleri tam bir teşkilatla sahneye çıkmıştır. Ermenilerin, savaşın sonlarına doğru Rusların Trabzon'dan çekilmelerini bir fırsat olarak değerlendirerek bölgeye General Antranik (Taşnak Andranik) komutasında gönderdikleri 6000 kişilik kuvvette Osmanlı Ermenileri'nden 3000 gönüllü de katılmış ve Erzurum'da

kurulan Ermeni Asker Birliği adındaki komite bölgeye el koymuştur. Rus ordusunda görevli Yüzbaşı Bedros, Şubat 1918'de Giresun tarafından gelen Türk ordusunun ve Trabzon'da teşkilatlanan milislerin vaziyetini görünce, toplu bir harekât yerine, çetesini Trabzon'a dağıtarak katliamlara girişmek istemiştir. Fakat yoğun bir Türk direnişiyle karşılaşan ve sarsılan Ermeni komitacılar organize bir Türk milis harekâtıyla dağıtılmıştır.

Başlıca Kaynaklar

Altay Yiğit, Doğu Karadeniz Muharebeleri, Trabzon 1950.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekâtı, C. II, Ankara 1993.

Fevzi Çakmak, Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, Ankara 2005.

Hasan Hilmi Umur, Of ve Of Muharebeleri, İstanbul 1949.

Hasan Kalyoncu, Tonya, Ankara 2010.

Haşim Albayrak, I. Dünya Savaşında Doğu Karadeniz Muharebeleri ve Of Direnişi, İstanbul 2010.

Haydar Gedikoğlu, Akçaabat, Trabzon 1996.

Hikmet Öksüz, "Birinci Dünya Savaşında Of Direnişi ve Of lu Kadınlar", Başlangıcından Günümüze Her Yönüyle Of, Trabzon 2016, s. 131-132.

İsmail Hacıfettahoğlu, Hicranlı Yıllarında Büyüklüman, Ankara 2018.

Mehmet Akif Bal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon Araklı'da Yaşanan İşgal Olayları ve İşgal Acıları (1914-1918)", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2016/2, Cilt: 15, Sayı: 30, sy. 31-58.

Mehmet Akif Bal, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Trabzon'daki Milis Müdafaası ve Milisler", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Temmuz-Ağustos 2020, Sayı: 247, s. 347-404.

Mehmet Akif Bal, "Trabzon'un Rus Donanması Bombardımanı ve Bombardımanın Trabzon'a Etkileri (1914-1916)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXVII, Kasım 2011, Sayı: 81, s. 545-576.

Mehmet Akif Bal, Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon Araklı'da İşgal, Savunma ve Kurtuluş, İstanbul 2020.

Mehmet Bilgin, Rus İşgalinde Trabzon Direnişi, Trabzon 2008.

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Trabzon'un Yakın Tarihi, Trabzon 1986.

Muzaffer Lermioğlu, Akçaabat-Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş-Hicret Hatıraları, İstanbul 1949.

Sadık Albayrak, Son Devir İslam Uleması, C. II, İstanbul 1980.

Coğrafyanın Yalan Söylemediği Şehir: Trabzon!

Yahya DÜZENLİ

Bazı coğrafyalara baktığımızda “tarihi yazan coğrafyadır” sözünün yabana atılır bir söz olmadığını, bütünüyle olmasa da, insanın karakterinde ve toplum hayatında coğrafyanın ne kadar belirleyici-etkili olduğunu görebiliyoruz. Çünkü coğrafyanın insan karakterine tesir eden yönü, onu ‘dönüştürücü’ etkisi önemli bir gerçekliktir. Bunu en çok da doğu Karadeniz coğrafyasında görüyoruz. Coğrafyanın ilk bakıştaki etkileyiciliği, sadece coğrafyaya bakanları değil, o coğrafyada yaşayanları da bütünüyle şekillendiriyor. Bu söylediklerimizin materyalist-marksist anlayışın ‘insanı biçimleyen çevre şartlarıdır’ şeklindeki temel dogma-saplantıyla ilgisi yoktur. Çünkü biz insanın coğrafya ile olan ilişkisinin bir ‘boyun eğme-eğdirme’ ilişkisi olmadığını, insanın yeryüzündeki ‘en seçkin varlık’ olarak coğrafyayla barışık, coğrafyayı ‘kendine göre’ düzenleyen bir ilişki içerisinde olduğu gerçeğinden yola çıkarak bu gözlem ve tespitlerimizi yapıyoruz.

Şüphesiz “coğrafya”dan özel kastımız doğu Karadeniz coğrafyasıdır. Bu coğrafya bugünlerde ihtişamını yeşil bir şalla örtterek mevsim davetine hazırlanmaktadır. İnsanla coğrafyanın böylesine birbiriyle kucaklaştığı nâdir yeryüzü mekânlarından Trabzon...

Ksenophon’un M.Ö. dörtyüzlerde ‘Onbinlerin Dönüşü’nü anlattığı Anabasis’te de, yaklaşık ikibin yıl sonra gerçekleşen Fatih’in Trabzon’u fethinde de Trabzon’a yaklaşırken coğrafyanın “meşakkat”ini anlatan kroniklerdeki ifadeler, bugün bile bizi hayrete düşürmüyor. Çünkü aynı coğrafya varlığını bütün haşmet ve azametiyle sürdürüyor.

Trabzon coğrafyası, derin vadilerle birbirinden ayrılan dağlarıyla bir “şahsiyet” sembolü ve ifadesidir de. Bu konuda Üstad Necip Fazıl âdetâ dağları canlı bir şahsiyet olarak konuşturuyor:

“...birdenbire şahlanan dağlar. Bu dağ silsilesi tabiatın sanki kolunu sıktığı ve en müthiş adele kıvrımlarını teşhir ettiği zaman ve mekânı çerçeveleyiyor... bu dağlar Anadolu ve Anadolulu ruhunu billurlaştıran dağ bediinin en güzel örneği... bu... haşmet abidesinde derin bir yalnızlık, kimsesizlik âşinasızlık, sessizlik, minnetsizlik; hasret, gurbet, huşunet ve kendi kendisine kifayet, öyle canlı hatlarla tutuyor ki...” Üstad, daha da ileri giderek “ilâhi azameti şekillendiren dağlar...” ifadesini kullanıyor.

Coğrafya yalan söyler mi? Muhatabını aldatır mı? Veya muhatabı ona aldanır mı? Evet! Bunlar ihtişam iddiası olmayan mekânlardır. Muhatabını aldatmayan coğrafyalar ise, "ihtişamını sürdüren" coğrafyalardır. Bu ihtişamı sadece coğrafyada bırakmamalı!

Bu ifadelere en uygun fotoğrafı Trabzon coğrafyasında görüyoruz.

Günümüzden beş asır kadar geriye doğru gittiğimizde... Trabzon'un 1461'de fethinden sonra düzenlenen 1486, 1515, 1553, vs. tarihli Tahrir Defterleri'ne baktığımızda 'coğrafyanın insan fizyonomisi ve karakteri'ne olan doğrudan etkisini fark edebiliyoruz. Fetihten hemen sonra Trabzon'un merkezi ve çeşitli kazalarına iskân ettirilen topluluklar dikkatimizi çekiyor. Gönüllü iskânların yanında 'sürgün' olarak yeni fethedilen bölgeye yerleştirilenlerin geldikleri coğrafya ve etnik topluluklar ilginçtir.

Trabzon'a Osmanlı mülkünün özellikle Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Müslüman-Türk topluluklar iskân ettirilirken, Balkanlar'dan da aileler-topluluklar iskân ettirilmiştir. Örneğin; sözkonusu defterlerin "Of Kazası" bölümlerinde Trabzon'a yerleştirilen *Timar Sahipleriyle* ilgili; "*Abdullah veled-i Davut Kosova*", "*Timar-ı Şehsuvar veled-i Süleyman, an*

Sürgünan-ı Mora", "*Mehmed veled-i İbrahim, Rumeli'nden sürülen Arnavutlardandır*", "*Murad veled-i İbrahim, Bosna*", vs. ifadeler, imparatorluk ruhu ve geleneğinin Trabzon'daki yansımaları olarak karşımıza çıkıyor.

Bu örnekleri "coğrafyanın etkisi" ekseninde değerlendirdiğimizde, aradan beş yüz yılı aşan bir zaman geçmesine rağmen Trabzon coğrafyası gerek fizyonomi, gerekse de karakter olarak bu toplulukları "kendi rengine" büründürmüştür. Yani "Trabzon'luluk" bir karakter olarak kendi coğrafyasına girenleri kuşatıyor, dönüştürüyor, "şehir ruhu"nu bir çarşaf gibi üzerine seriyor.

Bazı coğrafyalara bakmak sadece 'bakma'kla, o coğrafyalarda gezinmek sadece 'gezmek'le sınırlı değildir. Olmamalıdır. Kim için? Coğrafyanın farkında olanlar için. Farkında değilseniz; coğrafyanın sizinle, sizin de coğrafyayla sadece 'üzerinde yürüyen' mekanik bir ilişkiniz vardır.

Bir ilginçlik de şudur: Trabzon'a fetihten sonra iskân ettirilen

ailelerin geldikleri coğrafyalarla Trabzon coğrafyasının müthiş benzerlikleridir. Özellikle de Bosna'ya kadar olan bant üzerindeki Balkan coğrafyası... Oralandaki yalçın coğrafya, iklim, bitki örtüsü birbirini aratmamaktadır. Daha da ayrıntıya inildiğinde belki de o coğrafyalardaki insan karakterlerinden yola çıkılarak, o karakterin varlığını sürdürebileceği coğrafya olarak Trabzon uygun görülmüştür de diyebilmek mümkündür.

Kadim Trabzon Tarihi gibi kadim Trabzon coğrafyası da aynı cazibeyi, aynı etkiyi uzun zamanlar boyunca sürdürmüş ve bugünlere taşımıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Mayıs 1960'ta Madrid'ten yazdığı bir mektupta "*Coğrafyanın yalan söylediği bir devirdeyiz.*" diyor. Bu önemli cümleyi Trabzon'a uyarladığımızda, "*coğrafyanın yalan söylemediği, her mevsim kendisini bir başka türlü hakikatiyle sunan*" bir coğrafyadır Trabzon coğrafyası. İnsana doğrudan muhataptır.

Coğrafya yalan söyler mi? Muhatabını aldatır mı? Veya muhatabı ona aldanır mı? Evet! Bunlar ihtişam iddiası olmayan mekanlardır. Muhatabını aldatmayan coğrafyalar ise, "ihtişamını sürdüren" coğrafyalardır. Bu ihtişamı sadece coğrafyada bırakmamalı!

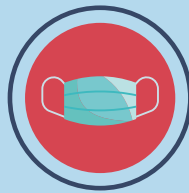
KORONAVİRÜS İLE MÜCADELEYE DEVAM!

TEMİZLİK + MASKE + MESAFE

Sosyal Mesafemizi
KORUMAYA
Dikkat Edelim

Maskemizi
Takmayı **İHMAL**
Etmeyelim

Temizliğimize
DAHA FAZLA
Özen Gösterelim

B U Y A Ğ M U R

Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,
Nefesten yumuşak, yağan bu yağmur.
Bu yağmur, bu yağmur, bir gün dinince,
Aynalar yüzümü tanımaz olur.

Bu yağmur, kanımı boğan bir iplik,
Tenimde acısız yatan bir bıçak.
Bu yağmur, yerde taş ve bende kemik,
Dayandıkça çisil çisil yağacak.

Bu yağmur, delilik vehminden üstün,
Karanlık, kovulmaz düşüncelerden.
Cinlerin beynimde yaptığı düğün,
Sulardan, seslerden ve gecelerden...

NECİP FAZIL KISAKÜREK

Necip Fazıl 1933'de Trabzon'dadır ve ancak bir kaç ay kalacağı bu yeşil vatan parçası için şunları söyler;

“Trabzon'da bir hal, ebedi bir yağmur... Yağmur değil
pudra gibi ipince bir çiseleme... Vicdan kıvranaşı, ter
döküşü gibi bir şey. Bir gün, on gün değil, hep
böyle, gece ve gündüz böyle...”

İşte bu düşüncelerle Üstad “Bu Yağmur” isimli şiirini
ve kendi tabiriyle “hafakanlar içerisinde yazdığı”
“Deniz” isimli hikâyesini Trabzon'da yazmıştır.